

Александр Духнович

Моя ліра и кимбал

Александр Духнович

"Моя ліра и кимвал"

Выдання увиділо світ з нагоды 220-й рочниці од дня,
коли на сесь світ прийшов
Александр Духнович —
славный будитель русинського народа

24.04.1803 – 29.03.1865

Бог не дасть таким умерти,
Что народ спасли от смерти!

Ты будил нас всіх до жизни,
Вскормил любовь для отчизны,
Первый был Ты межи нами
Славный умом и ділами.

Вождь народа знаменитый,
Не один вік будеш жити...

Александр Павлович, 1862

Alexander Duchnovics

"Az én líráim és cintányérom"

költészet • próza • dramaturgia

Szerkesztés, ruszin szövegek transliterálása:

Doc. Mgr. Pagyak Valerij, CSc.

Budapest
2023

Александр Духнович

"Моя ліра и кимвал"

поезія • проза • драматургія

Видання вшорив и тексти транслітеровав

доц. Мгр. Валерій Падяк, к. н.

Будапешт
2023

Kiadja

Fővárosi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat (Budapest)

(dr. Ljavinyec Marianna, elnök)

Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület (Ruszin Világkongresszus tagja)

(dr. Ljavinyec Sztjerán, elnök)

Выдаватель:

Столичное Русинське Національне Самосправованя (Будапешт)

(др. Маріанна Лявинец, председа)

Вседержавное Общество Русинської Інтелігенції ім. А. Годинки –

член Світового Конгреса Русинів

(др. Степан Лявинец, председа)

Támogatok

Józsefvárosi Ruszin Önkormányzat (VIII. ker. Budapest)

Terézvárosi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat (VI. ker. Budapest)

Budapest II., III., VII, XIII., XIV., XVII. kerületi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzatok,
valamint Váci, Nyíregyházi és Kisvárdai Ruszin Nemzetiségi Önkormányzatok

Duchnovics Alexander Országos Ruszin Nemzetiségi Kulturális
és Hagyományőrző Egyesület (Kisvárdai)

Romániai Ruszinok Kulturális Szövetsége (Ruszin Világkongresszus tagja)

Появлення видання пудпоровали:

Русинське Самосправованя Йोजефвароша (VIII. р-н. Будапешта)

Русинське Національне Самосправованя Теризвароша (VI., р-н Будапешта)

Русинське Самосправованя II., III., VII., XIII., XIV., XVII районів Будапешта

Русинські Самосправованя Ваца, Ніредьгазы, Кішварды

Вседержавное Общество Захорони Русинських Національних Традицій
и Культуры ім. Александра Духновича (Кішварда)

Культурне товариство Русинів Романії – член Світового Конгреса Русинів

© Падык В., вступна стаття, 2023

© Падык В., вшореня и транслітерація, 2023

© Медвідь П., переклад псы, 2023

ISBN 978-615-01-8425-8

Курте слово вшорителя

Милі читателі!

24 априля 2023 року ся сповнило 220 років од народження визначного карпаторусинського писателя и будителя Александра Духновича. Народ русинський честує свого національного героя: по варошах и селах стоят ёго памятники, ёго имням названі улиці, школы, театры, общества и організації, літературні конкурсы, національні одзнакы и др.

Честовати памнять писателя – то значит, у первім ряді, популаризовати и перевыдавати ёго творы. Приходячі покоління Русинів мавут знати за А. Духновича чим веце, а глывно – мати можность усе дашто прочитати из ёго творів. Зато мож повісти, што заслужили собі великий почестунок нашой публики русинські общества у Мадярщині, котрі выдали тоту книжку творів А. Духновича. Иде за Столичне Русинське Національне Самосправованя у Будапешті и тыж Вседержавне Общество Русинської Інтелігенції им. А. Годинкы (ВОРІАГ).

Вшорили сьме книжочку умелецьких творів, котра репрезентує нашого писателя у веце приближенях – як поета, прозаика и драматика.

У розділі «Поезія» домінантов є творчость А. Духновича зрілого періода, то значит поезії 50-60-х років ХІХ ст., хотяй суть там и дакілко творів скоршой творчости. Подля тематичного направеня домінує гражданська и патріотична лірика; межи тым суть там тыж творы філософського звучаня, любовна лірика, фіглярська поезія и др. Ясною діло, дали сьме до книги скоро ушыткі майзнамі и майпопулярні (мож повісти – хрестоматійні) поетичні творы А. Духновича, як то «Вручаніє», «Піснь земледільця – весною», «Дума на 60-літнюю память», «Радуйтеся, соколята», «Послідная моя піснь» и др.

Из прозы А. Духновича до книжки дали сьме лем єден великого россягу твір – сентіментально-романтичне повіданя «Мілен и

Любиця», котре автор написав, годно быти, у році 1850, ци й скорій, и дав го опубліковати до свого видання «Поздравленіе Русиновъ на годъ 1851. отъ Литературнаго заведенія Пряшовскаго» (1851).

Драматична творчість А. Духновича у книзі репрезентована доста широко. Дали сьме нараз дві драматичні штуки – соціально-бытову драму «Добродітель превышает богатство» (1850) и сатіричну комедію «Головный тарабанщик» (1852). Як знаєме, перву песу А. Духнович написав народным языком, опубліковав у 1850 році и вна дондесь є доста популярнов на театралнів сцені. Друга штука была написана книжним языком («язычієм»). Веце як сто років тота песа обставала у рукопису. Ї доля на сцені была неуспішнов. А днесь ставити ї на сцені тыж доста компліковано – главно зато, бо архаїчне «язычіє» про сочасного зрителя на слух є доста незвычайне.

Літись пряшівський Театер Александра Духновича (директор М. Марко) ініціював осочаснення языка той пєсы. Кваліфікований переклад «Головного тарабанщика» застачив (у пряшівськім варіанті кодифікованого русинського языка) познатый русинський активіста и редактор новинки «Info Русин» Петро Медвідь. По доста успішній премері у ТАДі (28 априля 2023 року) тота комедія зачала своє нове театралне житя. Зато и мы рішили дати до нашої книги песу «Головный тарабанщик» акурат у перекладі П. Медвідя.

Ищи єдна особеность текстів А. Духновича у сів книзі. По первый раз любителі літературы мавут можность читати тексты А. Духновича у транслітерованій подобі. То значит, же стару систему графіки и пунктуації, котра была актуална за житя писателя, наградили сьме новов сістемов, котра в ушыткуму одповідає сочасній графічній сістемі русинського языка. Иншак повісти, опустили сьме буквы, котрі візуално ищи впознавут люде старшых генерацій, але котрі давно выпали из нашої азбуки. Приміром, «*ять*» (ѣ), «*ерь*» (ѣ), «*ижиця*» (ѣ) «*фіта*» (ѣ); не говорячи уже за буквы «*зело*», «*ксі*», «*псі*», «*юс*», «*отъ*» и др.

Коли хочеме ся приспособити до сочасных вимог, то не значит, же хочеме (ци мусиме!) текст докус переробити, жебы мав вшиткі знакы сочасного письма. Нарубы, маєме дяку присокотити авторський стіл письма, дати читателю можность увидіти и вчути языкову стіхію той doby – несистематизованость письма, індивідуальность у наборі лексичных форм и др. Транслітарація нам у тому поліває.

Пріціпы транслітерації творів русинської літературы XIX столітя описали сьме у дакілко научных публикаціях, и то доста розло-

го, зато туй не будеме їх повторёвати, а лем лишиме про заінтересованого читателя указаня на жерела публикацій¹.

Наконець, дозволиме собі ищи пар слів, обы выяснити читателю назву книжки – «Моя ліра и кимвал». Нам вна ся видит доста символічних и характерістичных про жита и творчость А. Духновича. Тоту назву надыхнув шорик из ёго стиха «Ручеек» (1860), котрый ся односит до послідного періода жита поета. Філософські роздумованя автора над горським потоком, котрый несе свої воды до моря и уж нигда ся не верне домів, навіяли тужливі и меланхолічні думки за быстротекучость жита и неминучость смерти. Автор – поет и будитель, обсядений чорними думками, из крыхтов страху и скепсы гейбы провбує оцінити своє жита и, видав, зазирнути у будучность: — Ци штось обстане по нёму у сёму світі?

— Ци на ниві, што він ї засівав, вызріє добрый урожай?

— Ци не даремной было ёго жита? Жита того, хто **ліров** оспівав чесноты свого народа и **кимвалом**² будив го од летаргічного сна:

Так моя жизнь, духом стремя,
Скоро, скоро потечет,
Неумолимое время
Ю в небытьё повлечет;
Убьёт, как водяной вал,
Занімієт жаркий лоб,
Пуста моя ліра, кимвал
Счезнут со мной в темный гроб.
(«Ручеек», 1860)

Наша книжка – ясный и простой отвіт на страхи Александра Духновича.

¹ ПАДЯК, В. Основы транслітерації творів А. Кралицького. In: КРАЛИЦЬКИЙ, Анатолій. Твори / Вшорили: В. Падяк, М. Павліч. – Пряшів, 2019, с. 418-424; ПАДЯК, В. Принципы транслітерації творів А. Кралицького. In: КРАЛИЦЬКИЙ, Анатолій. Князь Лаборець: Выбрані твори / Вшорили: В. Падяк, М. Павліч. – Пряшів, 2020, с. 386-392; ПАДЯК, В. Язычіє. Принципы и проблемы транслітерації творів (не лем) Є. Фенцика. In: ФЕНЦИК, Євгеній. Твори / Вшорили: В. Падяк, М. Павліч. – Пряшів, 2021, с. 385-395.

² **Кимвал** – сесе стародавній ударный музичный інструмент. Были то дві півкулі, авадь тарелі; коли вни ся ударяли, то голосно гучали. Днесь кимвал хоснує ся у сімфоничному оркестрі.

Є така нація – Русини!

На знамость всім и каждому первый тоты слова прорік Александер Духнович

ЖИТЯ А. ДУХНОВИЧА

Александер Духнович (24.04.1803 – 29.03.1865) ся родив у родині сященика Василя Духновича (1776–1816) и Марії (1784–1843; дівоче прозв. Герберій). Стало ся то у бідному підбескидському селі Тополя Земплинського комітату (днесь Пряшівський край, Словачія). У конскріпції (списаню) 1774 р. за Тополю пише ся атсяк:

«Ecclesia lignea, obscura, exigua, campanae 2; domus parochialis: duo cubicula; domus cantoralis: nulla; parochus habet proventus: 15 fl.» («Церков деревляна, мрачна, маленька, звонів – 2.

(Парохія на дві избы; житла про півцеучителя не є. Парох має доход – 15 флоринов”)¹.

У родині попа В. Духновича, де Александер прийшов на світ як другый дїтвак, родило ся докінця єденадцятєро (ци дванадцятєро?) дїтей. Штоправда, многі из дїтей доста скоро поумерали. Метрики дїтей о. Василя Духновича згоріли почас пожара; маєме лем курті відомости за Александровых сестєр и братів. Зачим генеалогію роду Духновичів изглядовали штомайменше три научники, а то Ніколай Бєскид (у 1930-х рр.)², Олена Рудловчак (у 1990-х рр.)³ и Мирослав Бураль (у 2003 році)⁴, а тыж маєме два рукописні доку-

¹ Тоту інформацію начєряли сьме у виданю: БЕСКИДЪ Н. А. Духновичи / Изданіє редакції «Американского русского вѣстника». – Гомстедъ ПА., 1934, с. 39.

² Там же..., с. 39.

³ РУДЛОВЧАК, О. Заповіт Олександра Духновича. *In*: Дукля. – Пряшів, 1992, № 5, с. 49-51.

⁴ БУРАЛЬ, М. До генеалогії Олександра Духновича. *In*: Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику. Т. 23: Олександр Духнович і наша сучасність. – Братислава, 2005, с. 33-40.

менти А. Духновича, як то: 1) «Album. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей»⁵ и 2) латиноязычний (до українського языка переложив Ю. Сак) тестамент А. Духновича: «Во им'я триединого Бога. Аминь» (1857 р.)⁶, порівнятelnа аналіза тых генеалогічних прац дає можность видіти, что доднесь не є єдиности у вопросі: кілко дітей было у родині В. Духновича. Сам Александер Духнович у середині 1850-х рр. («Album...») пригадує уж як спочилих вусям братів и сестер. Суть то: Адам (?–1809), Андрей (?–1811), Афанасій (?–1818), Марія (?–1819), Анастасія (?–1820), Антоній (?–1821), Сусанна (в одданю Невицька; ?–1829) и Анна (?–1850).

У свому тестаменті, складеному у році 1857, А. Духнович пригадує далших двох своїх сестер, котрі на тот момент ищи жили, а то: Софію (в одданю – Баранкович, 1812–1882) и Терезію (в одданю – Мирошшай, 1814–1865).

Наконець, Н. Бескид и М. Бураль пишут за ищи єдну сестру А. Духновича, а то Юліанну (годно быти, же курто ї знали звати Аннов; в одданю – Данилович, 1806–1876).

На момент, коли Александру уж минув єден рік, отець дістав дозволення од єпископа А. Бачинського (на просьбу властника села Стащин графа Ладіслава Сірмая) перейти служити до того великого села. За даякий час, а, видав, было то на ранню ярь 1805 року, своїх синів Адама и Александра родичі перевезли из Тополі до себе у Стащин⁷. Стащин, як и Тополя – етнічні теріторії бываня карпатських Русинів під Бескидом, де на десятки кілометрів дає ся чути лем русинську бесіду. У Стащині А. Духнович перебував аж до року 1813.

Зачим Александер провказовав інтерес до школованя и добрі знав читати и писати по славно-руськы (подля азбуки І. Брада-

⁵ [ДУХНОВИЧ А.]. Album. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей. *Ил:* ДУХНОВИЧ О. Твори. В 4-х тт. Т. 4. / Упорядк. О. Рудловчак. – Ужгород: Гражда, 2019, с. 386-387, 435-436.

⁶ [ДУХНОВИЧ А.]. Во им'я триединого Бога. Аминь: [Тестамент]. *Ил:* Дукля. – Пряшів, 1992, № 5, с. 51-53.

⁷ БУРАЛЬ, М. До генеалогії Олександра Духновича..., с. 33-40.

ча)⁸ и по церковнославянськы, отець рішив оддати свого много-надійного дїтвака дале ся учити до Ужгорода. Два далші школьні роки (1813/14 и 1814/15) А. Духнович ходив туй до основной школы. Фактично, як карпатський Русин, верховинець, котрый нич не знав по мадярськы, він мав ся добрі научити говорити и писати по мадярськы, обы ся приправити на далшой школованя – в ужгородській гімназії.

У роках 1815–1821 А. Духнович скончив в Ужгороді перві шість рочників (класів) гімназії. И тым ся завершив первый ужгородський (1813–1821) період житя А. Духновича; докінця, у ёго житю таких "ужгородських" періодів было аж четири.

Ужгородська гімназія на тот час мала лем шість класів. До сегого класа вна была підвишена аж у році 1856⁹. Так же «філозофію», то значит два послідні гімназіалні рочники, семый и восьмый, А. Духнович выходив у Кошицях – у роках 1821–1823.

За житя в Ужгороді и Кошицях, и сістему школованя на коронных угорських землях, котра у тоты часы зачинала быти асіміляційнов, сам А. Духнович доста читаво повів у своїй автобіографії:

«... я от 1813 года даже до 1822-го учился на училищѣ ужгородском. Господь обдарил меня талантами; и всему вѣровал, что мнѣ преподавалось, так же вѣровал и тому, что, кромѣ Мадяра, нѣт на свѣтѣ человѣка; как сойка, научился говорить по мадярски, а думать также в том духѣ – насильно набили в мои чувства мадярскіе учителя, проповѣдая мнѣ непрестанно: „*extra Hungariam non est vita*“ – я вѣровал сему и чувствовал по етому, писал стихи мадярскіе и сам (стыжусь) хулил противо Славянов, ибо должно знать, что нам преподавали пословицы: „*Tót nem ember, czudar orosz*“¹⁰. Одним словом, Русскій и

⁸ Єпископ Мукачевської єпархії Іоан Бѣдач у році 1770 видав у Відню (была то печатня Курцбека) про потребы ошколашів своєї єпархії учебник: «Букварь или руководіе хотящимъ оучитися письмены руско-славенскими книгъ» (оу Градѣ Виднѣ, въ Кесарево-царско-апостолской Тпографіи, 1770).

⁹ ЯНОВИЧЪ, П. И. Корреспонденція, Унгварь 6. (18.) декабря. In: Церковная газета, въ пользу Восточно-каѳолической церкви... – Будинь, 1856, № 39, 20. декабря (1. генваря 1857), с. 310-311.

¹⁰ „*Tót nem ember, czudar orosz*“ – А. Духнович туй скапчав доведна два мадярські присловка: «*Tót nem ember*» («Словак не чоловік») и «*Czudar*

Словак были и от самой черни гонимы и высмѣянные. 1822 и 1823 кончил я философію в Кошицах на Академіи в том самом духѣ»¹¹.

Молодой А. Духнович мріяв стати інженером. Але скоро ся лишив той ідеї. Раз зато, бо му наглі умер отець – єдиный кормитель великой родины. Отець Василій Духнович умер на тифус 25 октовбра 1816 року як сорокарочный¹². Аж наконець у році 1821 умер брат Антоній – передпоследный из хлопців у тій родині. А то значит, што, на єднім боці, не было у матери фінансів підпорити далшой школованя сына на гімназії и універзитеті, а, на другім, вусямнадцятьрочному Александру як майстаршому у родині мусай было ся справовати так, обы спомагати свою бідну родину. Зато Александер вмінив собі (на просьбу матери) стати сящеником. Єпископ Пряшівської єпархії, котра лем недавно ся одділила (у році 1818) од матірної єпархії Мукачевської, и до котрой, докінця, одтеперь адміністративно належали села Пряшівського регіона, у т.ч. Стащин и Тополя, Грігорій Таркович (1754–1841) прийняв сироту Духновича у 1821 році на теологію и наділив го стіпендієв (150 флоринів), обы Духнович скончив філософію у Кошицах (1821–1823) и пак чєтырирочный курс теології в Ужгороді (1823–1827)¹³.

У 1827 році скончився другый ужгородський період життя А. Духновича. Їго як абсолвента ужгородської духовной семінарії пряшівський владыка нараз прикликав ид собі до Пряшова. А. Духнович (він обстав не женатый) прийняв сан сященика (1827). Грігорій Таркович поклав му за повинність быти писарем («актуарєм») консісторії Пряшівської єпархії, и тоту служєбну повинність молодой сященик сповняв чєстно. Але, треба призна-

Orosz, Czudar Tót» («Чудный Русин, чудный Словак»), де якостник «*czudar*» у даякім контексті набыває переносного (негативного) значєня.

¹¹ Краткая Біографія Александра Духновича, Крылошана Пряшовскаго, им самим написанная. In: ДУХНОВИЧ О. Твори. В 4-х тт. Т. 3. / Упорядк. О. Рудловчак. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі; Відділ української літератури в Пряшеві, 1989, с. 404.

¹² Тоту інформацію начєряли сьме у выданю: БУРАЛЬ, М. До генеалогії Олександра Духновича..., с. 38.

¹³ ТИХІЙ, Ф. Александер Духнович. In: Поезії Александра Духновича / Собрав Франтішек Тихій. Ужгород, 1922, с. 6.

ти, сяка робота молодому, веселого норову чоловікові, поетові и інтелектуалу не пасовала. До того, вона не приносила му ніякого матеріального достатку. Нарубы, Духнович майже терпів нищету. А єпископ гейбы и не видів убогости свого работника. И се привело Духновича на думку втечи од Г. Тарковича. Кінцём октовбра 1830 року він ся вернув до Ужгорода.

Перейти на роботу из єдної єпархії до другой без дозволення єпископа Тарковича Духновичу ся не подарило. Він ся обстав в Ужгороді без кусника хліба и лем щастливый випадок спас го од вымушеного вертання до Пряшова: віце-жупан Ужгородської жупы статкарь Стефан Петровай глядав про свого сімрочного сына Акакія домашнього учителя, а доброжелателі порекомендовали му молодого и добрі школованого сященника А. Духновича.

Далші два роки в Ужгороді были майарістократічний добов у житю сященника-утікача. Як за того сам Духнович пригадовав у своїй автобіографії, перебування у домі віце-жупана Петровай подарило му многі выгоды світського житя. Він писав:

«Тому однак, що єпископ Григорій Таркович тому спротивився и не хотѣв мене одпустити (з єпархії), остався я гейбы волокита, не маючи жадного примѣщення. Але Боже провидѣня и тут ласкаво засвѣтило на нещасного. Вицежупан ужгородської жупы, Стефан Петровай, взяв мене невинного пѣд свою опѣку, приняв мене до свого дому и повѣрив менѣ выхованя свого семилѣтнього сына, Акакія. А я як выгнанець, бажаючи йому одячитися, выховав його сына, може навѣть лѣпше як бы свого, по найлѣпшим основам педагогики и вывѣв на мужа ученого и солидного. Заразом стався я другом дуже поважаного дому и менѣ приємно навѣть похвалитися заключеными звязками сеѣ приязни. Через звязки дому Петровай познакомився я з усѣм панством жуп ужанської, бережської, земплинської и саболчської, з домами аристокраціѣ, з котрыми я ще до нынѣ живу в приязных зносилах»¹⁴.

¹⁴ Цітуєме подля «руського» переклада А. Дідика. *Позирай: Duchnovics Alexander: Autobiographia*. Духнович Александер: Автобіографія / Товариство «Просвѣта» в Ужгородѣ; літературно-науковий оддѣл. — Книгопечатня «Свобода» в Ужгородѣ, 1928, с. 9.

Пряшівський владыка Г. Таркович межи тым під грозьбов лишити Духновича сана священника доміг ся свого – од 1833 року А. Духнович назад у Пряшові, назад робит на свому старому місті в епархіалнів канцеларії, живе в убогости и чує ся небізівно.

Мож тримати за компромісний варіант далшой рішеня єпископа – оддалити А. Духновича од себе и призначити (раз лем дочасно – адміністратором) на свободну вакансію до села Комлоша¹⁵ (1833). Доста скоро єпископ призначив му постоянной місто служеня – село Беловежа, у котрому уж три роки не было священника. И туй треба дашто уповісти важное: од року 1813 (Стащин) скоро двадцять років А. Духнович не жив на селі, мало ся стрічав из каждоденными проблемами русинських селян, много практиковав малярську бесіду и провбовав себе як малярськоязычний поет. Навернення до русинського села – до Беловежи, котре він нараз окрестив не иншак як «мій остров Гелены», предрікало му нополеоновську самотность, але, нарубы, занурило го цалком у русинський світ и стало важнов віхов ёго національного пробуженя. Він тепло пригадовав чотири роки житя (1.04.1834–1.04.1838) помежи просту русинську челядь у обох своїх автобіографіях:

1. «Тут напевно був бы несчастный выгнанецъ зазнав гѣд-ноѣ оплаканя судьбы, бо парохія не приносила навѣтъ тѣлько доходѣвъ, що выстало бы на щоденнѣ потре-бы, але й тут охоронило Боже провидѣня своего слугу... Також народъ при кождѣй нагодѣ показовався вдячнымъ своему пастиреву. То мѣсце не було зовсѣмъ неприем-нымъ для самотного чоловѣка, що свою самотнѣсть зла-гѣдньював студіями, передовсѣмъ ботаники, а також ого-родництва до тоѣ степени, що нѣколи не чувся самот-нымъ»¹⁶.

2. «Тогда первый раз был между русинами, я узнал, что и я русин, возбудилось чувство в душѣ русское, я начал читать и писать по русски...»¹⁷.

¹⁵ Днесь Хмелёва (Chmel'ova), окр. Бардеёв, Пряшівський край, Словакія.

¹⁶ Duchnovics Alexander: Autobiographia. Духнович Александер: Автобіографія..., с. 11.

¹⁷ Краткая Біографія Александра Духновича, Крылошана Пряшовскаго, им самим написанная..., с. 404-405.

Утікнути на віки вічні од владыкы Г. Тарковича А. Духновичу так ся и не подарило. Їх останкы лежать бок-обок у крипті кафедральной церкви св. Іоана Крестителя у Пряшові. Але у 1838 році 84-рочный єпископ уж не мав той силы, як переже. Надходив час про нові ідеї и новых людей. У 1837 році єпископом Мукачевськым став Василь Попович (1796–1864) – добрый приятель А. Духновича по канцеларії Пряшівської єпархії. А у році 1842 – по смерти Г. Тарковича – єго наступником став Ёсиф Гаганець (1793–1875) – тыж добрый приятель А. Духновича по Пряшову, даколишній каноник при єпископови Тарковичу. Попович и Гаганець высоко годнотили талант и освіту свого єднодумника. И се мало великой значеня про будучность А. Духновича.

У році 1838 єпископ В. Попович покликав А. Духновича на роботу до Ужгорода. Далші шість років (23.04.1838–1.01.1844) Духнович прожив в Ужгороді, де сповняв функцію нотаря консісторії и тыж много читав. Благо, під руков была багата єпископська бібліотека.

Коли 25 юнія 1843 року Відень потвердив єпископські повноваження нового пряшівського владыкы Гаганця, уже 23 юлія того самого року А. Духнович был іменованый каноником Пряшівської капітулы. У воздуху вітали ідеї політичных трансформацій и перемін. Час настроєвав на велику и одповідальну роботу. А. Духнович учув тоты імпульсы. Пряшів майбілше пасував му про тоту місію. Перейде доста часу и історики потвердятъ: была то важна історична місія А. Духновича!

Пряшів став послідов станцієв на життєвому пути А. Духновича. Туй він прожив неповні 22 роки, туй умер и туй го поховали:

Тополя – колыбель,
А Стакчин – кормитель,
Ужгород – учитель,
Пряшов мні – погибель,
Ієрей и учитель,
И письменоводитель,
Да стихотворитель.

Учил добродітель,
Позвал мя Спаситель
Во вічну обитель.

(«Надгробное Александра Духновича», 1859)

Так оцінював А. Духнович своє прашівське життя у стиху-епітафії «Надгробное Александра Духновича»: «ієрей..., учитель..., письменоводитель..., стихотворитель..., погибель». Туй він визрів у національного поета и будителя свого народу, туй він продумав систему національної освіти и заклав основы общественно-го двигання, туй він стрітив 1848-й революційний рік и означив главні віхи національного двигання у карпатських Русинів; одсі у 1849-ому році мадярські революціонеры повели го на плаху до Кошиць, де го мали повісити, але пак кару скасовали, туй він у 1849-ому році стрічав 100-тисячну російську армату генерала И. Паскевича, што прийшла на поміч австрійському цісарю, и захопив силу и величезность славянського світу... Туй під Калварієв тримав він «огородець», де вирощував фіалки и ружі. И туй А. Духнович – нежонач – терпів свою самотность. Туй він по довгій хвороті умер: «Дня 17. (29.) Марта с. г. въ 11. часовъ ночи скончался послѣ 7-мѣсячной тяжкой воднянной болѣзни»¹⁸.

ПОДВИГ А. ДУХНОВИЧА

Унікатнов и неповторлинов, мож повісти – епохалнов у русинських історії є місія Александра Духновича. Ёго роль як месії єдного малого славянського народу у часы асиміляції и упадка того народу помірьює ся подвигом біблійного Мойсея. Сам А. Духнович стан свого народу у 1849 році – майтрагічним році «летаргічного» сна Русинів – порівнав из образом потопа світа; він – и то доста алегорізовано – писав: «О, уже текла на нас пагубы пучина, уже валилася на нас буря водная и туй-туй покрыла Народ наш грозными валами...»¹⁹.

¹⁸ [Некролог А.Духновича]. *Іп*: Слово. – Львовъ, 1865, 24. Марта (5. Цвѣтня), с. 1.

¹⁹ [ДУХНОВИЧЪ А.] Прощаніє съ 1849. годомъ. *Іп*: Поздравленіє Русиновъ на новыи годъ 1850. – Въ Перемышли: Черенками русского собор. Крылоса, [ноябрь 1849]. *Цитуєме подля видання*: ДУХНОВИЧ, О. Твори. В 4-х тт. Т. 3 / Упорядк. О. Рудловчак. – Словацке педагогічне видавництво в Братиславі; Відділ української літератури в Пряшеві, 1989, с. 161.

На другому місті – уже май отворено – А. Духнович указав на головні причини нещасной долі Русинів; він писав:

Бо народности лишенный
В невѣжествѣ сидѣл.

.....
Ложны други умѣнили
Нас выкоренити.

Слово наше и бесѣду
Старалися стерти,
Чтобы нам, еще живущим,
В народѣ померти.²⁰

Про сочасників Духновича – містну інтелігенцію – тоты шорикы (у році 1849.) были цалком зрозумителні. Бо вшиткі вни жили у тів «пучині» асіміляції, результат котрої уж давало ся видіти; и був то гет страшный образ: Русинський народ в Угорськім корольстві був одказаний на поступну и потупну смерть.

Про нас, наслідників Духновича, у році 2023, коли честуєме подвиг нашого славного будителя, и то з нагоды 220-ой рочниці ёго роження, епоха, у котрів жив и творив Александр Духнович, є у даяків мірі затемненов, не в ушыткому зрозумительнов, подаґде аж и – непостижимов.

Зато доста часто крітики у XX столітю и днесь намісто того, обы ся змагати на обективность и правдивой одбитя подвига А. Духновича, не побировали похопити епоху и роль Нашого Будителя в історичнів долі Русинського народа. Выдтак, крітики доста часто ся скачовали на вопросы другорядні: ци є естетичнов поезія А. Духновича?, ци яло декларовати у літературі два стілы русинського языка?, ци не было то анахронізмом – хосновати у своїв творчости неприродный карпаторуський язык («язычіє»)?, ци не був Духнович в міру свого соціального статуса сященика вырази-телём коравого конзервативного никаня? И т. д. и т. п.

Нараз зазначиме: сякі вопросы мавут право на изглядованя лем у контексті обективно-історичного аналізу житя и творчости

²⁰ [ДУХНОВИЧЪ А.] Поздравленіе. In: Поздравленіе Русиновъ на новый годъ 1850. – Въ Перемышли: Черенками русского собор. Крылоса, [но-вембер 1849]. Цитуєме подля виданя: ДУХНОВИЧ, О. Твори. В 4-х тт. Т. 3 / Упорядк. О. Рудловчак. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі; Відділ української літератури в Пряшеві, 1989, с. 150, 151.

А. Духновича. Межи тым, поперві нам належит дати отвѣтъ на главный вопрос: што такого важнаго вчинив А. Духнович и што мы до днесъ цѣнуѣме у ёго подвигу/подвижничествѣ будителя и літератора?

Отвѣтъ на сесь вопрос ся снажили дати (и то каждый у свѣй час и из своѣхъ ідейно-естетичныхъ ци класово-політичныхъ позицій) многі изглядователі у XIX, XX и днесъ – у XXI столітѣ: Петро Феєрчак²¹, Федор Аристов²², Франтішек Тихі²³, Ніколай Бескид²⁴, Євгеній Недзелський²⁵, Иван Созанський²⁶, Кирило Студинський²⁷, Михайло Ричалка²⁸, Василь Микитасъ²⁹, Олена Рудловчак³⁰,

²¹ ФЕЕРЧАКЪ, П. Очеркъ литературнаго движенія Угорскихъ Русскихъ. – Одесса, 1888, с. 15-17.

²² АРИСТОВЪ, Ф. Александръ Васильевичъ Духновичъ. *In*: Карпато-русскіе писатели: Изследование по неизданнымъ источникамъ: Въ трехъ томахъ. – Т. 1. – Москва, 1916, с. 49-61.

²³ ТИХІЙ, Ф. Поезії Александра Духновича / Собрав Франтішек Тихій. Ужгород, 1922, 92 с.

²⁴ БЕСКИДЪ, Н. А. А. В. Духновичъ и его поэзія / Изданіе Культурно-просвѣтительнаго общества имени Александра Духновича въ Ужгородѣ. – Ужгородъ: Типографія «Школьной помощи», 1929, 56 с.; *позирай тыж ёго*: БЕСКИДЪ Н. А. Духновичи / Изданіе редакції «Американского русского вѣтника». – Гомстедъ ПА., 1934, 128 с.

²⁵ НЕДЗЬЛЬСКИЙ, Е. А. В. Духновичъ. *In*: НЕДЗЬЛЬСКИЙ, Е. Очеркъ карато-русской литературы. – Ужгород, 1932. с. 145-158.

²⁶ СОЗАНСКИЙ, І. Поетична творчість Олександра Духновича. *In*: Записки Наукового товариства імени Шевченка. Т. LXXXVI. Кн. 6, 1908, с. 123-140.

²⁷ СТУДИНСКИЙ, К. Александер Духнович і Галичина. *In*: Науковий зборник товариства «Просвѣта» в Ужгородѣ за рѣк 1924., Рѣчник 3. – Ужгород: Книгопечатня Юлія Фелдешія, 1924, с. 28–103.

²⁸ РИЧАЛКА, М. О. В. Духнович – педагог і освітній діяч. – Братіслава: Словацьке видавництво художньої літератури, 1959, 494 с.

²⁹ МИКИТАСЪ, В. О. В. Духнович: Літературно-критичний нарис. – Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1959, 104 с.

³⁰ РУДЛОВЧАК, О. Олександр Духнович: Життя і діяльність. *In*: ДУХНОВИЧ, О. Твори. В 4-х тт. Т. 1 / Упорядк. О. Рудловчак, В. Микитасъ. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі; Відділ української літератури в Пряшеві, 1968, с. 15-168.

Юрій Бача³¹, Любиця Бабота³², Елейн Русинко³³ и многі другі из-глядователі.

П. Феєрчак назвав го «первым национальным поэтом Угорской Руси» (с. 16), Ф. Арістов підчеркнув, што творчість Духновича «составляет целую эпоху» (с. 54), Ф. Тіхи зазначив, што овін «зыскав преданну и безсмертну любов свого народа» (с. 3-4), Н. Бескид назвав го «вторым Моисеем» (с. 17), а Є. Недзелський покрестив го у «министры народного просвѣщенія» у карпатських Русинів. Иван Франко назвав го «чоловіком без сумніву доброї волі і не малих здібностей»³⁴, В. Микитась підчеркнув, што ёго творчість до днесь має «свое пізнавальне значення» (с. 101), а О. Рудловчак заявила, што «плідному і багатогранному за своїми інтересами патріоту» А. Духновичу в історії краю належит «одне з перших місць» (с. 15).

Куртый отвіт на вопрос, у чому ся проявив подвиг А. Духновича, видав, буде сякий: нараз по рокові 1848 він став у Русинів тым чоловіком, котрый заступляв собов ушытку інтелігенцію (котрої, до кінця, не было!) – був первым національным поетом и прозаиком, був первым драматиком, закладателём містной драматургії, організатором первых общественных організацій и літературных обществ, ініціатором одкрытя первых видавельств и тіпографій, виданя літературных изберёк и календарів-місяцёсловів, закладателём новинарства и публіцистики, ініціатором русинського народного школованя, автором первых букварів и школных учебників про русинську моложаву, автором

³¹ БАЧА, Ю. Життя і творчість О. В. Духновича. In: ДУХНОВИЧ, Олександр. Вибране / Упорядк. Ю. Бача. – Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво; відділ української літератури, 1963, с.9-20; *позирай тыж ёго*: БАЧА, Ю. «...А на Батька пам'ятайте...»: Про життєвий і творчий шлях Олександра Духновича. In: ДУХНОВИЧ, Олександр. Твори / Упорядк. О. Рудловчак. – Ужгород: Видавництво «Карпати», 1993, с. 5-16.

³² БАБОТА, Л. Олександр Духнович. In: БАБОТА, Л. Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття. – Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі; Відділ української літератури в Пряшеві, 1994, с. 78-87.

³³ RUSINKO, E. Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'. – Toronto – Buffalo – London, 2003. – 560 p.

³⁴ ФРАНКО, І. Стара Русь. In: Літературно-Науковий Вістник, 1906, кн. IX, с. 384.

первого приручника из педагогії про русинських учителів и автором граматикы русинського языка, автором молитовників про русинських грекокатоликів, автором історичных и етнографичных изгядовань.... Єдним словом, був будителєм свого народа в епоху формованя націоналізма у Европі. Став ся и автором національного гімна карпатських Русинів, котрый до днесь на устах каждого Русина: «Я Русин был, есмь и буду...».

Быв то доста непростый політичний час про будителя А. Духновича. Народ потерпав у невіжости – потребовав елементарну народну освіту и національні орієнтиры. Мінив ся и соціалный статус русинського селянина – реалієв ставало знесеня кріпацтва.

А інтелігенцію (были то на 95 % сященикы) наполю росколола Кошутова революція. Хто из русинської інтелігенції у сесь час давав перед лібералізму и прогресу в области соціалных прав, котрі декларовала революційна мадярська влада, легко ся союзив из тов революційнов владов, підпадав впливу мадярського національного возроженя, и то аж натілко, что легко переходив на мадярський язык, брав собі мадярську фамилію, переберав собі мадярську націоналну ідентичность и подпоровав тенденції автомадяризації Русинів ³⁵. Было доста припадків, коли молоді люде из інтелігентных родин ся записовали до Кошутowego войська.

³⁵ Ніколай Бескид за сякі тенденції пише атсяк: «Великая бѣда была въ томъ, что на карпаатороссовъ, измученныхъ національнымъ рабствомъ, начало оказывать огромное влияние мадярское національное возрожденіе. Наряду съ традиціей центробѣжной вскорѣ обнаружилаь и центростремительная сила въ пользу мадярь. Въ домахъ карпаторусской интеллигенції появились явные признаки мадяризації, и не только въ разговорѣ и письмѣ, но и въ фамиліяхъ. Такъ Курочка преобразился въ Székely, Волошукъ въ Dallos, Колесаръ въ Kerekes, Десятникъ въ Tizedy, Худоба въ Hodobay, Лешковичъ въ Lángfi, Ляховичъ въ Vértessi, Сциранка въ Kendrovszky; такъ появились новыя семьи съ новыми именами. Въ священнической средѣ, напр., къ этимъ новымъ относятся фамиліи: Komlósy, Csonka, Ternyei, Géczy, Fásy, Gács, Kiss, Bánk, Verebesy, Hajnal, Olesay, Kővári, Fazekas, Bocskay, Gyárfás, Csópey, Kardos, Beskó, Halász, Ternay, Pénzél, Kovordányi, Dobray, Mihályi, Regéczy, Csurzey, Deák, Bondor, Huszár, Méhesy, Lomey, Gaál, Bárány, Hajdú, Sarkady, Zsenkey, Csöp, Haraszthy, Baranyay, Újhelyi, Hegyi, Vizi, Némethy, Viczmándy, Földy, Buday, Szűts, Vezendy, Erdélyi, Kovács u.m.g., большая часть которыхъ вскорѣ совѣмъ забыла свой русскій родъ и окончательно признала себя мадярами». *Цитуєме подля видання: БЕСКИДЪ, Н. А. А. В. Духновичъ и его поэзія...*, с. 40-41.

Приміром, в ужгородській грекокатолицькій препарандії 35 богословів и ищи 25 далшых молодых Русинів вступили до мадярського революційного війська. И сам епископ мукачевський Василь Попович отворено став на бік Кошута³⁶.

Друга половка русинської інтелігенції, а то были ті особи, хто у першій ряді хотів гарантій національних прав карпатських Русинів и декларації рівноправности славянських народів из мадярським народом у проголошеній революційнов владов Кошута новій самостойній мадярській державі, – и хто, до кінця, не дочекали од Кошута тых гарантій! – обстали вірні австрійському цісарю. А туй ищи приспіла австрійська конституція од 4 марця 1849 року. Тота конституція (на одміну од Кошута!) гарантовала кождо-му народу у державі єднакі права и право розвивати свій язык, то значит и русинський язык.

Простий русинський народ масово проігноровав вербунг до мадярського революційного війська – гонведа. Як писав Духнович у кореспонденції од 1 юнія 1849 року у новинці «Зоря Галицка», «Люде утѣкают в лѣсы, и гдѣ можно скрѣзь границу, но кого Мадяры зловлять, того пѣд багнетами в рекруты ведут»³⁷.

Треба зазначити, што у Пряшівській и Мукачевській єпархіях за житя А. Духновича русинська націонална ідея приживала ся не єднако. В Ужгороді и Мукачеві переважала промадярська орієнтація, у Пряшові – народницька словацька и русинська. А. Духнович од зачатку 1844 року жив у Пряшові. И сесе мож тримати за важный аргумент, чом ёму ся подарило так много изробити на ниві національного житя. Помежи союзники туй была словацька інтелігенція, а процент етнічного мадярського населеня був доста малый. Як писав Духнович у своїй автобіографії, у Пряшові «з выѣмком кѣлькох мадяронѣв... не було жадных мадярѣв»³⁸.

Про А. Духновича національні інтереси свого народа пересвідчиво переважили лібералні цінноты, котрі могла принести

³⁶ Тоты інформації начеряли сѣме у выданю: БЕСКИДЪ, Н. А. А. В. Духновичъ и его поэзія..., с. 42.

³⁷ Д.[ухновичъ]. Зѣ Санѣча 1. Червня. *Іл:* Зоря Галицка, 1849, № 47. *Цітуєме подля выданя:* ДУХНОВИЧ, О. Твори. В 4-х тт. Т. 3 / Упорядк. О. Рудловчак. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі; Відділ української літератури в Пряшеві, 1989, с. 238.

³⁸ Duchnovics Alexander: Autobiographia. Духнович Александер: Автобіографія..., с. 15.

Кошутова революція. И він явся будити свій народ до національного життя. Од теперь каждый шорик ёго поезії, прозы, драматургії, публицистики був просякнутый русинськов націоналов ідеїв. Каждый день ёго творчого життя був наповнений снагов запалити огонь духовного життя у душах русинської молодавы, побудити інтелігенцію жертвено послужити своему народу. И сесе поступно ставало явным.

Пряшівської приватной бываня А. Духновича стало у ті часы гейбы духовным, культурным, літературным, національным и політичним (як за сесе припоманув Н. Бескид) «штабом» карпатських Русинів, «сюда приходили вѣсти изъ Ужгорода, Будина, Вѣны, Львова, Перемышля, Петербурга и т.д., отсюда же исходили распоряженія на всю Карпатскую Русь»³⁹.

Круг єднотумників А. Духновича по воли ся ширив. Были то Адолф Добрянський, Віктор Добрянський, Александр Павлович, Ніколай Нодь, Иван Раковський, Антоній Рубій, Ніколай Мигалич, Иван Вислоцький, Андрей Попович, Георгій Маркош, Віктор Ладомирський, Андрей Балудянський, Иван Петрик, Стефан Петрик, Андрей Яромис, Андрей Ковалицький, Михаил Бескид, Иван Мегай, Петро Янович, Константин Зубрицький, Иван Ружицький, Георгій Шолтис, Александр Лабанц и др.

Акурат А. Духнович (у першій ряді!) а тыж ёго ідейні єднотумники по рокові 1849 сформовали народне двиганя, котре научники днесь означуват як добу Первого карпаторусинського культурно-національного возроженя. Сам А. Духнович так охарактерізовав перші результати атсєго двиганя:

«По скончанію несчастного мятежа так реченного Кошутовского в Угорщинѣ угорскіе Русины російскими полками одушевленные зачали по народному думать, воздвигше по силам слабым и письменность свою. Я в том дѣлѣ был одушевлен, понуждал молодеж русскую до дѣла, источив силы и деньги...

Я радовался духом, что наши забвенные русины показали пламѣнь духовной жизни...

И радостно могу сказать, что Русины Епархії Пряшовской одушевились, найпачеже молодеж стала душевно ревновать за рускій дух и за русское слово.

³⁹ БЕСКИДЪ, Н. А. А. В. Духновичъ и его поэзія..., с. 43.

Дѣвушки уже не стыдились пѣть рускія пѣсни, а пѣснь моя народная: «Я Русин был, есмь и буду...» по всюду голосовала в обществах, да уже и Жидаы зачинались учить рускому. На Гимназіи Пряшовской я преподавал русскій язык и любезно посѣщали школу мою не токмо Русины, но и Словаки, и Мадяры, да и Лютеранскіи ученики. Кто извѣстит мое удовольствіе, я трепетал в радости, думая что оно и таки останется на всегда!»⁴⁰

Фактично, карпатські Русини вѣдно з другима народами Центральной Европы вступили у добу національного життя и, подля Духновичового вираза, стали «по народному думать» и витати «новорожденну народность».

Роль А. Духновича як національного вождя у тому часі у карпатських Русинів мож означити як в ушыткому значущу. Акурат сесе мы до днесь цінуєме у ёго подвигу-подвижництві будителя и літератора.

ДУХОВНЫЙ ТЕСТАМЕНТ А. ДУХНОВИЧА

Життя А. Духновича легко мож розділити на дві частини – «до» и «по» рокові 1849. Історична доля Русинів переднаціональної и національної доби тыж має свій водорозділ – 1849-й рік! И се був рік національного самоосмыслення, коли єден малый восточнославянський етнос Австрійської державы став тримати себе національно-группов и гордо задекларовав словами из стиха А. Духновича «Вручаніє» своє національне кредо: «Я Русин был, есмь и буду»!

Быв то доста искомплікованый час формования буржоазного общества. У перебігу політичної «борьбы за прогрес» в Австрійських державі чим дале тым веце ся радикалізовав розпор межи феудальными конзервативными традиціями, на єдному боці, котрі підпорывала віденська влада, и ліберальными ідеями реформаторів, на другому боці. Ідеологія лібералізма од зачатку 1840-х років поступно формовала в угорському обществі мысль, што буржо-

⁴⁰ ДУХНОВИЧ, А. Записка Александра Духновича от года 1861. In: ДУХНОВИЧ О. Твори. В 4-х тт. Т. 4. / Упорядк. О. Рудловчак. – Ужгород: Гражда, 2019, с. 166.

азних перемін, видав, мож буде досягти лем путём ліквідованя Габсбургського абсолютизма. Хотяй ліберална мадярська опозиція, межи тым, была розділена на дві групи, и умірена ї часть під веденём авторітетного політика Іштвана Сечені (1791–1860) мала ціль тоты лібералні реформи провадити акурат из помочов австрійського уряду, сам австрійський уряд гейбы пуддрулёвав мадярську політичну інтелігенцію до радикальних дій. Фактично, віденський уряд завалёвав скоро каждую важну політичну реформу! Се пересвідчиво доказовало неваловшность віденського уряду стояти на челі буржоазных реформ, а в очах мадярської політичної еліты робило уряд врагом прогреса и національной оброды мадярського народа, а саму мадярську опозицію хылило чим дале тым вещей до радикальных дій.

Сесю політичну ситуацію читаво выхосновав візаві Іштвана Сечені – молодый земплинський адвокат Лайош (Людвик) Кошут (1802–1894), котрый понукнув радикальний путь буржоазных реформ – через вытвореня мадярської політичної нації и ліквідованя – у перспективі – руками новой нації Габсбургського абсолютизма.

До кінця, Лайош Кошут у даяків мірі став сімволом формованя новой мадярської політичної нації, коли захоплені ідеями лібералізма и прогреса молоді люде из немадярських етнічных груп записовали ся до мадярської нації, гоносно позиравучи на тых из свого народа, хто не пристав на сяку «ліберално-прогресивну» ідею. Десятки тысяч Словаків, Румун, Хорватів, Сербів, Німців-Швабів, Русинів, Жидів у сесь час «прогресивно» ставали Мадярами.

У жилах Л. Кошута (так як и Шандора Петефі!) не было ани цяткы мадярської кровли. Л. Кошут походив из малопомістного дворянського (земанського) роду спід Мартіна, из мішаной словацько-німецькой родини. Стрыко му – Юрай Кошут – обстав в історії свого народу як твердый словацький націоналіст.

Коли по тридцятьрочній перерві у 1825 році був искликаний Угорський (краёвый) становый парламент (сойм), стало ясно, же він стане платформов лібералных реформ. Межи тым, у первім ряді він став трібунов радикальных мадярських політиків и формованя мадярської політичної нації.

Угорський становый парламент-сойм засідав усе у вароші Пожонь (днесь Братіслава). Він ся искликовав раз на дакілко років и

кажда сесія ся тримала дакілко місяців. Право голоса у парламенті мали лем особы из арістократичной версти общества. (Л. Кошут, приміром, до той версти не належав!)

Почас сесії 1843–1844 років парламентські збори выголосили мадярський язык державным на коронных землях. Се був важный аргумент на хосен далшого повышенія статуса мадярського языка у державі. Знаёмой діло, ищи кунцём XVIII столітя майвеликим досягненням угорської політики стало навернення у публічний простір мадярського языка; и сесе читаво впливало на розвитость літературы, театра, освіти, науки и у ширшому контексті – прогреса и мадярського національного самоосмысленія. Подля одного из ліпших мадярських писателів Ференца Казінці (1759–1831), вінцём обновенія мадярського языка стане позитивне восприиманія в мадярськім обществі новых політичных ціннот – ціннот буржоазного прогреса.

Межи тым, из заведенём про мадярський язык статуса «державного» языка посиленёвав ся ёго вплив на сосідні народы; був однайдений механізм далшой асіміляції немадярського населенія у мадярськів половці Австрійської державы.

Александр Духнович як молодой русинський інтелектуал добрі розумів ушиткі наслідкы заведенія на теріторіях быванія Русинів статуса мадярського языка як державного. Тадь и сам він був продуктом асіміляції через освіту, коли він – из русинських сел Тополя и Стацин и мавучи добру примарну русинську освіту – прийшов до Ужгорода, де вшытко ся учило лем по мадярськы!

Од часів Марії-Терезії и школного устава «Ratio Educationis» (1777), а дале и обновеного виданія Школного устава (1806) вплив мадярського языка на русинську периферію обставав мінімалный. Русинська народна примарна школа довшый час обставала під опіков педагогічных інституцій своєї грекокатолицької церкви.

Як лем парламентські зборы 1843–1844 років выголосили мадярський язык державным, Александер Духнович зачав діяти. Ёго отвiт не запоздив. Уже у році 1847 А. Духнович написав и выдав у Будині первый русинський букварь під назвов «Книжиця читалная для начинающих»⁴¹. Автор выдав букварик своїм коштом и немалым тіражом – штомайменше 2000 фалатків він роз-

⁴¹ А. Д. [А. Духнович]. Книжиця читалная для начинающих. – Въ Будинѣ градѣ, 1847, 116 с.

дав задарь русинським ошколашам! Широкий резонанс, котрый у 1847–1848 рр. выкликало ширеня тых русинських буквариків по школах, уже необав – у часы Кошутовой революції, у році 1849, стало причинов арешта А. Духновича мадярської революційнов владов и сесе могло ся обернути трагедієв – ёго убивством. Сам А. Духнович у році 1850 за сесь драматичный період свого житя – арешт и збыткованя ся из нёго – писав у кореспонденції до віденської новинки «Вѣстникъ...»:

«...явно исповѣмъ, что я 1847 года власнымъ разходомъ издалъ книжицу азѣбучную и покрестилъ ю: Книжица читалная для начинающихъ; но прошу ю глубочайшимъ посмoтрѣти окомъ и сейчасъ каждый увидить, что книжица она не мадярскими, но церковно-славенскими буквами писана есть, что удостовѣритъ и то, же въ Пряшевской Епархіи, изъ ней бесплатно мною разданы 2000 екземпляри, такого учинили успѣха, яко-го доселѣ еще видано не было, бо русски дѣти изъ неи по русски читати научилися, а не мадярски... Что книжица она по русски писана была, то и Мадяри узнали и про ню свое я вытерпѣлъ; бо едино про то, что я русски книжочки писалъ, отъ мятежниковъ поруганъ – и до смерти не забуду 27 Априля 1849 года; якъ разбойникъ, между орудіями веденъ до Кошиць, гдѣ для мене шибеница строилася!»⁴².

Виданя «Книжица читалная для начинающихъ» пак выдержало ищи два перевиданя – у році 1850 (тіраж 2500 фалатків) и 1852⁴³. Кедь оціняти структуру и содержания того букваря, яло бы зазначити сякое: главна часть букваря ся складовала из діточих стишків, як то, приміром:

⁴² ДУХНОВИЧЪ. Пряшовъ, 27 студня 1850. *In*: Вѣстникъ: повременное письмо посвященно политическому и нравственному образованию Русиновъ Австрійской державы. – Відень, 1851, Ч. 5. *Цитуєме подля выдання*: Духнович О. Твори. В 4-х тт. Т. 3. / Упорядк. О. Рудловчак. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі; Відділ української літератури в Пряшеві, 1989, с. 262, 264.

⁴³ [ДУХНОВИЧЪ А.]. Книжица читалная для начинающихъ. – Будинъ, 1850, 120 с.; А. Д. [А. Духновичъ]. Книжица читалная для начинающихъ. – Будинъ, 1852, 120 с.

Мамко, мамко, куп ми книжку,
Тинту папірь и табличку,
Бо я пойду до школы –
Учитися по воли.

.....
.....

Я бы вшитко хотѣл знати,
И честно ся справовати;
Куп ми, мамко, книженьку,
Хоть лем таку маленьку!

Хотѣя інтелігенты-сочасники подаколи знали крітізовати «поетичный» букварь А. Духновича⁴⁴ як такый, што не сповняв у

⁴⁴ Приміром, писатель и ученик А. Духновича **Анатолій Кралицький** (1835 – 1894) лишив по собі мемоары; він високо оцінює подвиг А. Духновича, коли пише:

«Это был на самом деле человек неутомим, трудолюбив и бескорыстен. Иждивляя скромное свое крылошанское жалованье (600-700 гульд.) на печатание книг, он почти терпел нужду; благо, что не было у него убогих сродников, а сам немного требовал. Самый больший *luxus* его был, что держал на аренде под Кальварией малый огородец, где садил фиалки и прививал розы. Зимой вечерами собирал он вокруг себя молодых пряшевских священников и мирян, читал и свои стихи и заохочивал к изучению русского языка и словесности, словно был в тесном круге апостолом русской пробудившейся народности».

Односно букваря А. Духновича (ёго другого видання 1850. року) він зауважує:

«Австрийское правительство еще той зимы [1850 р. – В. П.] велело вводить по всем селам народныя училища и обучивать детей грамоте. Будинских старославянских букварей не хватило и на 10 сел, надо было приняться на скорую руку за составление букваря, чтобы удовлетворить нужде на первых же порах. Ну и кто скорее готов удовлетворить жгучей потребности, как не тогдашний *totum fac* А. Духнович? И действительно, он составил и напечатал в Будине букварец; теперь – по первый раз – гражданкою. В дидактическом отношении он не ответил цели, ибо состоял, по большей части, из стишков вроде:

Мамко, мамко, куп ми книжку,
Тинту папірь и табличку,
Бо я пойду до школы
Учитися по воли.

Содержание таких стихов дети научились по звуку и простоте излагаемого, мимо того, чтобы сам процесс чтения усвоили себе». (*Цитуємо подля*

повній мірі дідактичну функцію, уже вони, сочасники, а дале тыж їх наступники визнавали и визнавут до днесь колосалный вклад А. Духновича у формованя русинської педагогічної дисципліны, а ёго букварь тримавут за видання, што у тів політичнів сітуації было гет актуалным приручником про діти. По первый раз в історії русинського народа букварь був написаний переважно в русинськім народнім языку и масово застачив русинську моложаву школного віку – там, де бы ся необавкы мали появити учебники у мадярськім (то значит «державнім») языку.

На ярь 1847. року мадярська опозиція искапчала ся у політичну партію. На осінь того самого року імператор Фердинанд V искликав черговой засіданя Пожоньського станового парламента. Парламентські зборы ся зачали у новембру 1847 року; вни ся потримали шість місяців. (Далші політичні події привели ид тому, што засіданя 1847–1848 років стало послідным в історії Угорського станового парламента).

Парламентська опозиція выступила, и то первый раз, під веденём Лайоша Кошута – майопытного політика ліберално-радікальной опозиції. Межи тым, главный вопрос, котрый мусай было рішити лібералам, обы прихылити собі майбідной и майбесправной населеня у державі – угорське кметьство, рішити ся не подарило: немеші-землевластники без выкупа пущати на свободу своїх кметів (кріпаків) нияк ся не соглашали. А без сімпатій пролетаріата хотькотре сепаратістичне двиганя было одказаной на поражку.

Єднак про лібералів у боротьбі за владу сітуація ся выліпшила у марцю 1848 року. Французька фебруарова революція, котра своїми гаслами «Liberté, Égalité, Fraternité» запалила пів-Европы, теперь перекрочила границу Габсбургської імперії. Революційні події обхопили Відень (13.03.1848), дале – Мілан, Венецію. У Пешті тыж ся зачало восстаня – 15.03.1848. Л. Кошут выхосновав сесю політичну сітуацію – овін спровбовав взяти владу у свої руки, и то – без подпory пролетаріата. Тото му ся подарило: перед грозьбов нищення державы офіціалный Відень полівив делегації Кошута, котра прийшла до Відня (15-17.03.1848), и поименов головов самостойно-

выдання: А. Кралицкій. Из воспоминаний 50-х годов Угроссуса. *Іп: КРАЛИЦЬКИЙ А. Творы / Вшорили: В. Падыак, М. Павліч. – Пряшів, 2019, сс. 258-259; 257.*

го угорського уряду Лайоша Баттянія. Пожоньський парламент, видтак, 18 марця 1848 року выголосив знесеня урбаріалных повинностей (кметьства) – обы заслужити собі сімпатії пролетаріата. А дале выголосив – рішення за рішенням – за новий мадярський уряд..., за повну урядову автономію угорських земель..., за мадярську національну гарду..., за прикапчання Трансільванії ид Мадярщині... Мадярський антигабзбургський сепаратизм в Австрійській державі сягав свого апогея.

Депутатом (аблегатом) Пожоньського (Братіславського) парламенту за Пряшівську капітулу, то значит Пряшівську грекокатолицьку єпархію у 1847–1848 роках був тогочасный каноник Александер Духнович. Се був доста одповідальний період у ёго політичний біографії. Захопений ідеями державотвореня, акурат у стінах парламенту молодый русинський інтелектуал формовав свою візію політичного упорядкованя будучой Австрійської державы и національной оброды свого народа. Як сященик А. Духнович додержовав ся конзервативного никаня, але не аж так, обы не розуміти потребу лібералных реформ у державі. Межи тым, він давав перед еволюційным формам прогреса и нияк не подпоровав ідею радикальных (революційных) перемін авадь мадярського сепаратизма. А лібералні цінности у ёго розуменю не могли перевысшити цінности національні. Стратити свою національність значило пропасти як народ. Помежи карпатські Русины на тот політичний момент не было иншакой фігуры, подобной Духновичу, хто бы ся так глубоко занури в проблемы національной самосвідомости и мав сякий опыт парламентської боротьбы.

У своїв латинськоязычнів автобіографії, котру А. Духнович написав на зачатку 1860-х років, він пригадує тоту політичну атмосферу, котра пановала у стінах тогочасного парламенту. Учасник того дійства, він доста професіонално характерізує главні політичні тенденції отой «борьбы за прогрес». Хотяй сесь фрагмент мемоарів доста обширный, вартує го процітовати без покуртань, бо автор з позицій представителя національной меншини (Русина) позирає на представу сепаратістського содержания, де ся одбыває дійство твореня «великой мадярської державы», котра має ся «одорвати од Австрії», а мадярські депутаты під проводом Л. Кошута, захоплені «мадяризмом» (термін Духновича), не готові визнати у рамках того будучого Угорського корольства права національных меншин на самоопреділення и права языків націо-

нальних меншин. Нарубы: вони декларувут, же лем мадярський язык – у статусі «державного» – буде функціонувати у їх державі. А. Духнович у своїх мемоарах пише:

«Мѣж подѣями мойого житя, гѣдными спомину, уважаю ту, що мене пряшѣвська капитула выслала як свого представника (посла) до краєвого сойму, якого засѣданя одбувалися безперерывно протягом 1847. и 1848. р. в Братиславѣ, де я як посол перебув 6 мѣсяцѣв и таким чином був першим и послѣдным представником пряшѣвськоѣ капитулы в краєвѣм соймѣ.

О том соймѣ було бы доволѣ замѣтити, що вѣн, неначе судьбою наперед призначеною, зробив кѣнець тѣй давнѣй угорської конституціѣ. Бо послы, щобы правду сказати, захопленѣ якоюсь національною скаженостю, под проводом Людвика Кошута, разом з подѣбными собѣ прихильниками пролетаріату перенялися идеєю все и всюды основно зреформувати. На явных нарадах мала перевагу не так розвага, як радше насильство и якась незвычайна злоба. Нерозважна молодѣж, що зѣбралася из всѣх сторѣн державы, великим криком и безосновными окликамы перешкаджала добрым нарадам так, що навѣтъ як хтось и хотѣв промовити про добро вѣтчины, не можна було й слова сказати. Нѣхто не уважав на голосы розважнѣйшоѣ частины – як духовноѣ так и свѣтскоѣ, и анѣ трохи бодай не обговорювали яке небудь внесеня, а уважали його вже згоры вѣдкиненым. До табору невдоволених перейшла бѣольшость маѣнатѣв и шляхтичѣв, котрѣ так заслѣплено домагалися змѣны конституціѣ, що й самѣ себе не розумѣли, а лише як пасивна машина Людвика Кошута то сюды, то туды хиталися, як листья пѣд подувом вѣтру. Нещаснѣ сѣ послы, що поставили собѣ за принцип оснувати велику мадярську державу и рѣшили, що тѣльки одинокѣ мадярська мова маѣ запанувати и що кождый горожанин мусить, и то сейчас, зачати учитися сѣй мовы, и нею навѣтъ розмовляти. Пѣд напором сего то принципу рѣшили, щобы королѣвство угорське одорвалося од Австріѣ як самостѣйна держава, якою маѣ управляти власне угорське правительство.

Уявлена надѣя яко҃сь свободы роздувала их душев-
ный огонь; свобода блестѣла в зеркалѣ перевертности
(безглуздя), и то у видѣ демократіѣ, яка являлася вже
дѣйсною демонократією, особливо у розбурхано҃м мо-
лодежі, у котро҃м не осталося нѣчого чесного, нѣчо(го)
святого, кромѣ мадяризму и свободы! Коли(сь) то на
злость цѣло҃м Европы для шляхотного чоловѣка Угор-
щина була правдивим раєм, про яку говорили, що поза
Угорщиною(ю) не має житя, а коли й є житя, то не таке.

Але гей-гей проѣдаєся чоловѣкови навѣть добро;
и солодош мед у довшом часѣ стаєся горькою. Угор-
ська шляхта під впливом яко҃сь вымрѣяно҃м свободы,
перейшовши в бѣльшости в табор Кошута, сама проти
себе воювала, одкинувши правдиву свободу, змагалася
себе саму запропастити и під впливом тих принципѣв
поволи перейшла до революціѣ.

Революція!

1848. р. выбухла в Угорщинѣ нещасна революція,
що почалася зачѣпками мѣж Хорватами и Уграми, чи
пак мѣж Словянами и Мадярами, выбухла формаль-
на внутрѣшня вѣйна, з початку тѣльки у воєводинѣ
сербскѣй коло Дравы и Савы, из обох сторѣн страшна,
а пѣзнѣйше розшалѣла в цѣлѣй державѣ. Про ту вѣйну
най пишуть иншѣ, тут досить пригадати, що також в го-
родѣ Пряшевѣ були бѣльшѣ розрухи. Горожане Пряше-
ва, з выѣмком кѣлькох мадяронѣв (тому що там не було
жадных мадярѣв!) стали по сторѣнѣ династіѣ и короля,
за що були переслѣдованѣ и часто выставленѣ на небез-
пеку зѣ сторѣны мадяронѣв, то є(сть) Мадярѣв з роду
славянського и нѣмецького»⁴⁵.

Намагы революційной влады Л. Кошута перетягнути покро-
вецъ на себе, то значит вытворити у границях історичного Угор-
ського корольства нову мадярську державу без того, обы нарѣв-
ні из мадярським народом тоты самі права на теріторіях свого
етнічного бываня мали ушиткі другі (славянські) народы, котрі
історично обывали тоты землі, перевчинили ся з літа 1848 року у

⁴⁵ Duchnovics Alexander: Autobiographia. Духнович Александер: Авто-
біографія..., с. 13, 15.

кровавий мадярсько-славянський конфлікт. На югу Австрійської держави йшло за австрійські провінції Банат, Бачку и Срем, де Хорвати и Сербь (из помочов княжества Сербії) из перемінным успіхом противостояли мадярському революційному войску. На словацьких землях из сектембра 1848 року зачалось словацьке восстаня (1848–1849).

Ищи до того, як ся зачало кроваве противостояня Мадярів и Славян, у стінах Пожоньського парламента одбывали ся політичні демарші. Єден такий припадок, свідітелем котрого став А. Духнович, описав у своїй книжній публикації «А. В. Духнович и его поэзія» (1929) підкарпаторусинський изглядователь русофілської орієнтації Ніколай Бескид (1883–1947). Иде за изваду межи Л. Кошутом и єдным из лідерів сербського національного двиґання Георгієм (Джорджем) Стратіміровичем. У сєму конфлікті дає ся ясно похопити, накілко Кошутова програма далеко одстояла од живых національных потреб немадярських народів у обыятій революціїєв Мадярщині. Историк Н. Бескид атсяк описав сесь припадок:

«Однажды Духнович былъ свидѣтелемъ необычайной сцены. 8-го апрѣля 1848 года въ Братиславу, гдѣ въ то время парламентъ имѣлъ совѣщанія, пришла сербская делегація, чтобы поздравить самостоятельное мадярское правительство, которое именно въ то время мадярамъ удалось вынудить отъ династїи подъ натискомъ общей революціи, а вмѣстѣ съ тѣмъ предъявить къ нему и требованія, по которымъ: 1. законъ признаетъ сербскую національность, 2. во внутреннихъ дѣлахъ обезпечивается право сербскаго языка, а также гарантируется автономія церкви и просвѣщенія, 3. сербамъ дается возможность ежегоднаго созыва собора для рѣшенія внутреннихъ дѣлъ и т. д.

Депутацію отъ имени правительства приняли министръ финансовъ, тотъ самый Кошутъ, который въ эмиграціи предпринялъ рядъ шаговъ къ тому, чтобы сплотить народы въ пользу мадярь. Онъ ответилъ делегаціи, что съ 15-го марта каждый гражданинъ государства сталъ его равноправнымъ гражданиномъ безъ различія національности и религіи. Георгій Стратіміровичъ, членъ делегаціи, подчеркнул, что сербы

имѣють право на собственное воеводство, которое имѣ установилъ еще Леопольдъ I. и высказали надежду, что мадыарское правительство осуществитъ его, а именно на территоріи Темеша, Бачки, Бараньи и Срема. Тутъ Кошутъ потерялъ терпѣніе, прервалъ беседу и грубо сказалъ: «Пусть это рѣшитъ оружіе; и цыганскіе бродяги при Сигизмундѣ имѣли собственное воеводство!»⁴⁶.

Формованя націоналізма у Централній Европі у новых історичных реаліях не лем же мало свою специфіку («мадыаризм»), айбо як нове політичне явленя не могло ся изреалізовати без хыб, конфронтацій и воєнного противостояня. Дарьмо было чекати од актерів націоналізма на бескровный фінал и мирне розрішення! Масла в огонь туй додавала концепція нової мадыарської державы и, у первім ряді, позиція самого лідера революції Л. Кошута. Зачим формованя націоналізмів перебігало у границях історичного Угорського корольства, котре током історії завоювало читавой число народів и інкорпоровало завоювані території до складу свого корольства, радикално-ліберална мадыарська інтелігенція выношувала гет завишені пожаданя. На їх позір, нова мадыарська (націонална) держава має ся удержувати у границях історичного Угорського корольства. Але на позір інтелігенції націоналных меншин, тоты пожаданя были гет абсурдні.

(Кедь забігнути допереду, мож видіти, накілко малопрагматичнов и докінця розрушительнов стала націонална політика уряду Л. Кошута. Хотяй не нараз, а лем по Первій світовій войні ушыткі націоналні меншины сформовали свої державы ци автономії).

Часова промежка межи парламентськыма зборами 1843–1844 років и зборами 1847–1848 років у біографії А. Духновича стала часом кристалізації домінантної ідеї політичного часу – еволюції од етнічної самосвідомости до націотворення свого народа. Доста порівнати два майглавні стиха А. Духновича того часу – «Жизнь Русина» (1847, напечатаный у букварю «Книжиця читалная для начинающих», 1847) и «Вручаніе» («Я Русин был, есмь и буду...», 1850, напечатаный у зборнику «Поздравленіе Русиновъ на годъ 1851. отъ Литературнаго заведенія Пряшовскаго», 1851), обы увидіти, накілко глибокі політичні трансформації пе-

⁴⁶ БЕСКИДЪ, Н. А. А. В. Духновичъ и его поэзія..., с. 27-38.

режив А. Духнович током того куртого (четырирочного) періода. У первiм припадку – то проста констатація етнографічних черт карпатських Русинів (Русин бідно жиє..., Овес, ячминь кормит єго..., Одежду красно, порядно сам собі прикрає..., Он ремесло не кохаєт, лиш землю ділаєт..., Он не злодій, не разбойник..., Жиє богобойно...)⁴⁷. Але у другiм припадку – то уже декларованя національної гордості Русинів и осмысленя важности повагы до свого народа з боку иншакых народів Австрії:

Я Русин был, есмь и буду,
Я родился Русином,
Честный мой род не забуду,
Останусь его сыном.

Русин был мой отец, матери,
Русская вся родина,
Русины сестры и братья
И широка дружина.

Великий мой род и главный,
Міру есть современный,
Духом и силою славный,
Всім народам пріємный.

Я світ узріл под Бескидом,
Первый воздух русский ссал,
И кормился русским хлібом,
Русин мене колысал.

Одмітувучи так революційний путь, як мадярський антигабсбургський сепаратізм, А. Духнович осмыслено став на путь мирного формованя національної ідентичности карпатських Русинів.

Доц. Мгр. Валерій Падяк, к. ф. н.

⁴⁷ Текст стиха «Жизнь Русина» у сьому виданю *позирай* на с. 47.

ПОЕЗІЯ

Гезауцка

Ой пойдзю ё по долинкахъ,
По зеленыхъ развалинахъ,
Пойдзю гдз птушкы лётюць
Гдз пестры цвѣты цвѣтуць.

Снайду ё тамъ цвѣтокъ дзя^{ці},
Зто мнѣ нага^{ці} вѣк^{ці} дзя^{ці}
О цвѣто^{ці} дор^{ці},
Онъ мнѣ спом^{ці} вѣк^{ці} дзя^{ці}.

ПОЕЗІЯ 1830 - 1840-х РОКІВ

ПІСНЬ К ЛЮБЕЗНІЙ

Сивенькое очко твое
Єсть, мила, блаженство моє,
Когда я в том вижу себе,
Єдину желаю тебе,
Сужу себе!

Благий мні рай в твоїх нідрах,
Сладкий мед во твоїх устах,
Тебе єдну с сердца люблю,
Чрез тебе сам себе гублю,
И погублю.

С тобой все желаю быть,
Аж до гроба тя любити,
Тебі отдам мысли моя,
И дух мой на перси твоя —
Дам на твоя.

УБІГША СВОБОДА

Без друга и без милой
Сам брожу по лугах,
Сердцем, душой унылой
Один по берегах;
Впер очи на поточки,
Слезми ся смачаю,
Но сердечній точки
Тім не облегчаю.

Зрываю хоть цвіточок,
Но в мысли говорю,
Кому сплету віночок,
Кого ним подарю?
И тогда в миг познаю,
Что всегда жалію,
Что самотный въздыхаю,
Друга не імію.

О, уж я теперь вижу,
Что без милой утіх
И покой не нахожу —
Все ми мерзость, все гріх.
Горко стена, рыдаю,
Скорблю на самотность
И сей час проклиная
Убігшу свободу.

НА ПОХОРОН МАТЕРИ

Ах! Печален поспотрю на могилу,
Где схоронил маму мою премилу;
Сердце горить, лиш печаль в нем владіє,
Влажній глаза горька слеза заліє.

Кто потерял больше блага, як то я?
Оставила мене мама — да ю я!
Оставила по всей жизни вік стеньять,
Чтоб ей любовь страстно на все оцінять.

Льются слезы, горько плачу, рыдаю,
Маму зову и напрасно глядаю;
Где ты, родна? Обозвися на ділі,
Се сынок твой плаче ти на могилі.

Ты иногда лиш слышала малый стон —
Сорвалась и притуляла до тіх лон,
Кої ныні неподвижно тут лежат
И вічным сном в чорной спалні вічно спят.

Ты не слышиш нечужий ребячий глас,
Не проснешся на стон его — хоть на час —
Солоденько лоно твоє застыгло,
Да не узриш чадо твоє уныло!

Где я ныні позбераю ті силы,
Чтоб повернуть от темной могилы,
Где родная, где любима вічно спит,
Где не может сердце никто спокоить.

Бо тінь твоя — о, родная! — надо мной
Стрежет, стогнет да тревожит мой покой;
В душі моєй веселости уже ніт,
Уныла мні моя душа и весь світ!

Пропись, пропись — о, любезна! — до тіх пор,
Сыщу тебе там, где буде общій сбор;
Увидимся на Іосафат долині,
Пращай, пращай, не забывай о сыні.

НЕЗАБУДКА

Ой поїду я по долинах,
По зелених развалинах,
Поїду, где птички піють,
Где пестры цвіты цвітут.

Снайду я там цвіток драгий,
Что мні наганет вік благий,
О, цвіточок дорогий,
Он мні спомнет вік благий!

Сей цвіточок не румяний,
Не златоглав, не жолтавий,
Мой цвіточок — маленький,
Не пестрий, не біленький.

Сей цвіточок вида того,
Як око мого милого.
Он, як небо, сівенький,
Прекрасный и миленький.

Он не ростет во городах,
Во палатах, в ніжних садах,
Он цвітет под бережком —
За черчащим поточком.

Не має пах благовінний
Бо он єсть, як я, невинний,
Он не вонит, не тронет,
Лем весело все цвінет.

Сей цвіточок єдин виділ,
Когда мя милый увиділ,
Когда мене полюбил,
Цвіток сей свідитель был.

Сей цвіточок єдин слышал,
Что мні мой миленький шептал,
Когда мні подал ручку,
При зеленом поточку.

О, ты, цвітку, добрі знаєш,
Бо ты еще памятаєш,
Як он тебе исорвал
И мні во подарок дал.

И говорил: ты миленька,
Сердце мое, ты драженька,
Молю тя: моя буди,
И мене не забуди.

Як мні сія слова сказал,
В лице, в уста мя полюбзал,
Сівы очка заслезил,
И так далей говорил:

Если ты моя не будеш,
Алебо мене забудеш,
Так исчезнет мні весь цвіт,
Унылый будет мой світ.

И сказал мні: да сей цвіток
Будет достовірный свідок,
Что мы собі віщали
И любов обіщали.

И прото он «незабудка»
Наречется — аж до віка,
Мы его не забудем,
Пока (в)єдно не будем.

СЛАВА МИРА

Презри сего світа хвалы,
Порожная слова суть,
Біжат, яко водны валы,
Покоя не принесут.

Кто пугу хвалу глядаёт —
За вітром летит, валит,
Мудрый хвалы убігаёт —
Его діло похвалит.

Бо добродітель и важность
Есть слава сама в собі.
Не вредит ей злость и заздрость,
Она світит и во тмі.

Хотяй світ ю не познаёт,
Всегда она світится,
Хотяй ю злость не узнаёт,
Ціна ей не вмінится.

Что сіе тако ся случит,
То премудрый ти повість,
Сіе искусство научит
И слідующа повість:

Под лісиком, под скалою
Лежит лучка зелена,
Прекрасных цвітов силою
Пестро ёсть украшенна.

Там діти ся избирают,
Хлопци, дівчатка в купі,
И весело ся играют
По траві и в халупі.

Отцы їм ся призирают,
Весело радуются,
Что діятка честно грают
И увеселяются.

Недалеко под калины
Соловій силно свистал,
Щекал, дробил — от всей силы
Луги гласом прелестал¹.

¹ Прелестити — облестити.

Но презрін был глас прекрасный,
Никто его не внимал
И, не слышан, півець красный
Сердця не увеселял.

А между тым зозуленька
Обозвалася: ку-ку!
Что то? — рекут. — Се миленька
Зозуля єсть на суку!

О, як она прелестная,
Слышите, як співаєт,
Она птиця небесная,
Всю тварь увеселяет.

Тогда роты отворили
Діти, стали плещати,
И зозулю выхвалили,
Всі начали кукасти.

Услышавше отцы сіе,
Радостно ю слухали,
Зозулин глас похваливше,
Сами с дітми кукали.

Так прекраснаго соловья
Піснь не єсть услышанна,
А прелестная зозуля
Єсть от всіх величанна.

Так премудраго многораз,
Презрѣвше, ни внимают,
Но лестника и глупый глас
Хвалами возвышают;

Но порожная похвала
Мудраго не прелестит,
Єму добродѣтель — слава,
Она его веселит.

МЛАДОСТЬ

Посмотри, мой Сыне,
Пшеничку на поли,
Як прекрасно цвіне,
Як зрієт по воли.
Колосок ей біжит
В гору, як прут просто,
Горі голову держит
И плавлет радісно.
Где вітрик задує,
Он на тоту страну
Легко ся кланяєт —
На ліву, на праву.

Але як достигнет
Пшеничка на поли,
Колос голову угнет —
Не дасться по воли,
Бо уже валиться
Зерном наповнений,
Праздно не хвалиться —
Останет смиренний.
Долов голову спустит,
Вітрові не дасться,
Грубий корень пустит,
Сміло поставиться.

Так молодець двигает
Головку порожну,
А мудрий склоняєт
От разума важну;
Так молодий хлопець
За вітром бігаєт,
А премудрий старець
Хвалы убігаєт.

ЖИЗНЬ РУСИНА

Под горами, под лісами
Зимный вітер віє,
Там покойный, богобойный
Русин бідно жиє.
Подобно роду своєму
Жиє во Карпатах,
Незавидит он никому
В высоких полатах.
Он маєтности не має
Ни сребра, ни злата,
Єдноє сердце благое
Суть его богатства.
Не в богатой он політі
Пребывает гоїно,
В низкой, малой халупині
Бывает покойно.
Пшеничного и житного
Хліба он не просит,
Овес, ячмень кормит его,
Но и той не досить.
Не пїєт он каву, вино —
Он сія не знаєт,
Но водичка из поточка
Жажду му вгасаєт.
Не плаваєт он по морях,
Корабля не маєт,
Лиш по скалах, лісах, горах
Бідно ся блукаєт.
Не убрано, ціфровано
Он ся приберає,
Одежду красно, порядно
Сам собі прикрає.
Два волики и коровка,
Кляча некована,
Сколько овецъ, ягнятенька —
Богатства му данна.

Он ремесло не кохает
Лиш землю ділаєт,
Он не купчит, не кламаєт,
На то не вникаєт,
Лем покойно, богобойно
Бога почитаєт.
Все невинно и острожно
Сам себе питаєт,
Земля єму хліба дає
Поточок напоит,
Он уж болше не жадає.
Сіє го спокоит,
Бо землю щиро ділає
И бідно трудитя.
По горах быстро бігає,
Тяжко мозолитя.
Не потрібно му перину,
Когда утрудитя,
Ляже на зелену траву,
Покойно проспится.
Но прото он все покойный
И біды не має,
Он єсть все собі притомный,
Бо гріха не знає.
Он не злодій, не разбойник,
Сумління чистаго,
Он благий, добрый человек
И сердця щираго.
Бога любить, почитаєт
Царя и верхняго,
Все претерпит и зділаєт
Для свого ближняго.
Он на честь много вникаєт,
Жиє богобойно
И весело работає,
Трудитя покойно.
Вдячно дасть Богу божєє,
Нич не противитя,

Не жадаєт нич чужое —
Своїм заходиться.
Он на розказ все готовый
Повинен верхности,
Дань отдати усиловный,
Кончит повинности.
Здраваго разума он єсть,
Хоть не учил школу,
Он правду добрі познаєт,
Похопит посполу.
И так жие, так працює
В ласці Бога свого,
Покой, любов все чувствує,
Не рушит никого.
О, призри Боже и Отче,
Потіш невиннаго,
Помилуй, ласкавий Творче,
Русина біднаго.
Чтобы он тобі служити
Мог сердцем невинный,
И побожно, чесно жити,
Здоровый и сильный.

СПОСОБЫ ЩАСТІЯ

Кто хоцет щастливо
На сем світі жити,
Слїдующїй устав
Должен єсть хранити:

Честный всегда буди,
Бесчестных убїгай,
Бога щиро люби,
Єго не забывай.

Ближнего не кламай,
И не суди ложно,

Нещастным помагай,
Покля єсть ти можно.

Благодіянія
Других не забывай,
Добру Отечества
Найпервіє внимай.

Не того почитай,
Кто блещет одеждой,
Ни себе унижай
Пред знатным невіждой.

Буди к другам склонен,
Будь чистосердечен.
Узнай, что ты рожден
На світ — и не вічен.

Что Бог, не забывай,
По смерти судит нам,
И что подасть, узнай,
Заплату всім ділам.

Не світло богатство,
Но честь твою храни,
Лєсть, грїх и коварство
Из сердца отжени.

Равнодушен² буди,
К нещастным — милосерд,
И в горящой любви
Пребуди стал и тверд.

Памятай о души,
Старшего почитай,
Чого сам не хочєш,
То ближним не желай.

² Равнодушен — туй у значеню «розсудительный», «хладнокровный».

ПІСНЬ БОГУ ВСЕМОГУЩЕМУ

Создавшего небо, землю
Творця днесь воспой, мой дух,
Возвісти Єго премудрость
Весь мір и небесный круг.

Горы, воды, ліс, долины —
Всі види світа сего
Суть свідітели мудрости
И могущества Єго.

Все хвалу Єму возносит,
Я ли єдин умолчу?
Ніт, к пресвітлому Престолу
Духом, сердцем возлечу.

Но когда славить станет
Голос пінія сего,
Знак да будут слезны токи
Почтенія моего.

Творче! Се олтарь курится,
Пламень сердца воспален,
Я готовый в жертву быти —
Дух хвалою исполнен.

Кто сотворил Небо, Землю,
Кто слонце в лучах златых?
Кто содержит путь Планетов
Во кругах силно своїх?

Кто ими владіет мудро
И животворит кто їх?
Твой всесильный Дух, о Боже,
Рук могуществом твоїх.

Кто являет нам долины
Ис красотами цвітов,
Кто подает возраст тінных
Прохлаждающих лісов?

Кто творит быстры потоки
Ис скал и гор высоких,
Кто держит водные валы
В реках и берегах своих?

Дождем, росой кто кропит
Сухую траву, поля?
Боже, силою твоею
Обновляется земля!

Кто дает лечебную силу
Цветам в горах, камнях,
Кто бисеры драгоценны
Творит в глубоких водах?

Сия ты, Господи Боже,
Неба и земли Творець,
Учинишь единым словом,
Бо ты всей твари Отец.

Ты пред восходом солнечным
В златой деннице горишь,
Ты на светлых солнца зарях
Ясный твой Трон сотворишь.

Ты во темной ночи ясно
Луною ся просветишь,
И множеством блистающих звезд
Тварь земли увеселишь.

Твоим определением
Звери режут по лесам,
Через тебе птички щебечут,
Рыбы плавают по водах.

Ты ведешь небесный облак,
Ты владишь и ветром,
Ты послеш блеск, тучу, бурю,
Повинуется ти гром!

Маленькое зерно в земли
Сильным чудом пускает,

Прорастет и многоплодно
Все живное питает.

Се малое зерно в землю
Падет, с него высокий
Дуб вырастет, и Ліваном
Владі́й кедр широкий;

И — что мыслиш? — Есть ли? Сама
То природа ді́лаєт?
Ніт, природы Отець сія
Силою воздвигает.

Птичка, в воздухах паряща,
Округло яйце несет,
Сяде на нем, грієт его —
Другу птичку принесет.

Нынѣ, високаго ума
Філософе, мні скажи
Кто ді́лаєт, кто оживит
Яйце мало? — покажи.

Скажи: яко світлый твой ум
Может вещи познати,
Як подобія ді́лати,
Як мудро рассуждати?

О, ты маленькаго черва
Не умієш создати
И еще силу вышняго
Упорчишся познати.

Кто твою достойно славу,
Боже, жадость извістит?
Ты біды, скорби даваєш,
И твой вид їх премініт.

О безбожный, не тронет тя,
Не рушит любов Творця,
Не познаєш, не внимаєш
Его силу до конца!

Зри: облаки помрачатся
Кары на тебе летят,
Вітры, дожді, бурі, громы
Гнів Єго сильний гласят.

Рци безбожный: кто страшныя
Громы шлет и тучи к нам?
Кто в нещастії, бідствії
Помощь посылает нам?

Бог то всемогущій чинит,
Всягды Єго существо
Животворит и накажет
Єго всемогущество.

Правду сію все естество
Полным гласом говорит,
Слыш, заблудший человек,
Бог сильный сія гласит.

Я діла твоя, о Боже,
В мысли моей не сгублю,
Я тебе от сердца щиро
Славлю, хвалю и люблю.

Токмо ты мысль мою, Творче,
К тебѣ исправ, оживи,
Токмо подай милость твою
Сердцю, души и крови.

Хоть язык мой не возможен
Повѣдати сил твоих,
Не отверзи мой дух и мысль,
Помни токи слез моих.

ПОЕЗІЯ 1850 - 1860-х РОКІВ

ВРУЧАНІЄ

Я Русин был, есмь и буду,
Я родился Русином,
Честный мой род не забуду,
Останусь его сыном.

Русин был мой отецъ, матери,
Русская вся родина,
Русины сестры и братья
И широка дружина.

Великий мой род и главный,
Міру есть современный,
Духом и силою славный,
Всім народам пріємный.

Я світ узріл под Бескидом,
Первый воздух русский ссал,
И кормился русским хлібом,
Русин мене колысал.

Коль первый раз отворил рот,
Русское слово прорек,
На аз-буці первый мой пот
З молодого чела тек.

Русским потом я питан был,
Русским ишол расходом
В широкий світ; но не забыл
С своїм знатися родом.

И теперь, кто питает мя?
Кто кормит, кто мя держит?
Самое русское племя
Мою годность содержит!

Прото тобі, роде мой,
Кленуся живым Богом,
За печальный пот и труд твой
Повинуюся долгом.

И отдам ти, колько могу,
Прийми той щирый дарок,
Прийми вот маленьку книгу,
И сей писменный рядок.

Прочее же не забуду,
Сердца моего скруху
Пожертвити; я твой буду,
Твоім другом и умру.

ОРЕЛ

Летит Орел быстро
По воздушном поли,
Разганяет воздух
Крылами по воли;
Путь ему широкий
Попод всі небеса,
Єму отступляют
Подхмарны чудеса;
Єго солнце приймет,
Єго заря — злата,
Все сивое небо
Єсть его полата;
На крыла опертый,
Воздух пробиває,
По лазурных волнах
Весело гуляє.
Где го крыла несут,
Он повсюду волен,
Все ему приємно,
Он собой доволен;

Выше облак возник,
С вітром ся сражає,
На страшный блеск, на гром
Нич не уважає,
Бо мідяны крыла
И желізны груди —
Грозовым ударам
Суть даремны труды;
Гнусливо глумляся,
Всадится помалу
На высокий Карпат,
На ужасну скалу;
Подсмотрів горами
И полем опасно,
Чтоб дати бідному
Помощи напрасно;
Очами на запад
Внутренними сидит,
На сівер и восток,
И полудне видит.
С высоты, як славна
Престола царского,
На глубину смотрит,
На тужбу біднаго;
Не єсть утаєнна
Пред ним безчесть, злоба;
Єго умягчаєт
Невинных жалоба,
Бо сам посіщаєт
Горы и долины,
Он прийде на поля,
Потоки, ровнины.
Єму спары³ в скалах,
Озера и ріки
Обитателищем
Бывают во віки;
И на всяком місті
Єсть его держава,

³ Спара — спаринка, щілина.

Он пернатых Отець,
Царь, сила и слава;
Царство му пространно
По горах, долинах,
По зеленых лугах
И по развалинах;
Престол его твердый
Осіняет хвала,
Бо го підкріплює
Карпатская скала;
Карпатскії скалы,
Бескидовы горы
Суть его подпоры
И царскії двory;
На вершині оных
Спочинет високо,
Жолто-чорны крыла
Распрострет широко;
Понад темный сівер,
Понад всі дубравы,
Где его витают
Честны діти Славы;
Одно крыло Дунай,
Молдава, Морава,
Чистою водою
Омываєт Сава;
Другое чрез Дністер
Восток займає,
На Тисиных жерлах
Ся докончиває;
Владінія его
Окрутна ширина,
Безмірна глубокость,
Долга величина.
Пера его тверды,
Могущії спасти
Біднаго от жара,
О лютой напасти;

Под крылами его
Тишина ся снує,
Безопасный покой
Весело празднує;
Там зима не встигне
Ни жаркїи лучи,
Под той синь не всунут
Гром, буря и тучи.
Присутствїем его
Мятеж отдалится,
Отдыхнет невинность,
Бунт упокоится.
Так Карпат с Бескидом
Будет развивати,
Задуженны цвіты
Назад отдавати.
Под защищенїем
Орла двоглавнога
Достигнет довольно
До плода славнаго;
Возрастет силами,
Жарким духом; ніжным
Чувством распалится,
Народу приліжним,
И не устрашится
Иноплеменника,
Лестнаго властности
Своей заємника.
Уже занімієт
Бунт, засмієтся страх,
Мечи затупленны
Покоятся в ножнах,
Бо всеславный Орел
Сугубы⁴ главами
Защитит весь Бескид
Кріпкими силами.

⁴ Сугубый (застаріл.) – двойной.

МЫСЛЬ О БОЗІ

Воспой хвалу всевышнему
Душею, сердцем, умом.
Бідный смертный, воспой Єму
Ніжним внутренним чувством.
Воспой гласом умиленным,
Распалися, славу дай,
И духом, сердцем смиренным
Силу Єго повідай!
Познай силу всевышняго,
Узнай твою нищету,
Помни злость, слабость земнаго
И виждь Божу доброту.
На небеса воскрыляйся
И с трепетом там пари,
Славі Божой удивляйся,
Твое ничтожество зри.
Помни Бога Высочество,
С собою сам ся стяжи,
Узнай твоє смиреніє,
И покорно так скажи:

Бог — пресвятый, а я — грішний;
Єму заря, блеск, світлость
Подобает, но я — мрачный,
Моя участь єсть бідность;
Бог сам в себѣ бесконечный,
Я родился и умру;
Он сам без порока, вічный,
Я причастен всему злу;
Бог — неба, земли создатель,
Я — створія бідное,
Он єсть всего добра датель,
Я не маю что свое,
Бо душа, и тіло мое
Єсть мні заимоданно,
Все состояніє мое
Єго власти поддано;

Богу вся повинуються:
Небо, ціла природа,
А мні что ино явиться?
Як жаль, болізнъ и тужба;
Бог владієт облаками,
Я блеска устрашуся,
Бог шлет тучу, вітр с дождями,
А я бідно нищуся;
Я — слабый червь, ты — всемогущий,
Я — пепел, глина и прах,
Ты, Боже, сам всім обителю,
Мні позрити на тя страх;
Ты дух духов, и Бог богов,
А я нич пред тобою,
Ты живый во вѣки вѣков,
Ты владієшь всім мною;
Як горкий дым по воздуху
Уничтожен бывает,
Як громный огонь на облацях
Окозрѣнно счезает,
Так мой живот мимо идет:
Днесъ — веселый, завтра — мертв;
Вижу, ежедневно падет
Колько живых, только жертв.
Знаю ли я бідный, грѣшный,
Котрый ми послѣдний час,
Знаю ли, когда мя вышній
Покличет господень глас?
О, еще днесъ торжественно
Веселюся здоров и мил,
Завтра, можно, бесчувственно
Истлѣваю уже гнил!
Еще рано процвѣтаю,
Як косица в долинах,
А вечером иссыхаю,
Что остану? — тлѣнь и прах.
Но ты — без начала вѣчный
Был еси, и все будешь,

Ты не рожден — бесконечный,
Во віки не избудеш.
Что же я — бідный и страстен —
Пред тобою? — нищ, убог,
Я и сам собой не властен,
Ты мні — сила, Ты мні — Бог!
О, Боже, мой Створителю,
Ты один владїй мною,
Помилуй мя, Владітелю,
Бо я нич пред Тобою!

СИРОТА В ЗАТОЧЕНІЇ

Солнце уже за горою
Зайшло, погас дневный світ,
Я в глубокой мысли внурен
Помню моїх прежних літ!
Вспоминая дїтство моє,
Пришел в память древній час,
Сладки игры и забавки,
Звенит в ухах мамчин глас,
Мамчин глас! О, страстная мысль,
Сладкое слово: мати!
Проницает внутренну жизнь
Мысль, полна благодати;
Мати! Любве-силая страсть,
Сїю природа дает.
Бо тым гласом бідный смертный
Первую жизнь витает;
Сей первый и жалостный глас
С плачем был и мні: мама!
Она лиш одна мні была
Любовью почитана;
Сладка сосця мні жизнь дала,
Сытным млеком кормила,
Чувство любве возбуждающ,
И добрый дух кріпила;

Так я питан, бо колыбель
 Была єй мягко лоно,
О, як приятным отдыхом
 Всегда здалося оно.
В том я успокоевался весь,
 Возрастал и дух горящ,
Єй притул во обятіях
 Утолил дітинский плач.
Словом: дорога матушка
 Была мні лічным цвітом,
Єй жаркое лобзаніє
 Владіло моїм світом.
Но горе! О, неудобна
 Участь так ми судила,
Завистна судьба от сладкой
 Мамки мя одлучила;
Случай ужасный исхитил,
 Выврал от персій вірных,
Немилосердно исключил
 От обятій матерніх;
Отключил и отграничил,
 Чтоб ся с нею не знати,
Чтоб єй прелюбезный образ
 Никогда не видати;
Отлучил, и во чужину
 В заточеніє одвлек,
Чуждым духом и образом,
 И странным платьєм облек!
Теперь мы уж оддалены,
 Я мамку, она мене
Не познает; и се діло
 Должайшаго времеи;
О, мы природной радости
 Взаимно не чувствуем,
Пріятных взоров лишены
 Общу любов не чуем;
Нас пространство отділяет,
 Береги несровнимы,

Нас глибоки ріки, бездны,
Моря непроходими;
Мы не слышим взаємный плач,
Тяжкий вздох и трудный жаль,
Єднострастна наша тужба,
Но бессогласна печаль!
Я чувствую болізь твою,
Знаю, что тяжкий жаль твой,
Непокрыты твої слезы
Двигнут и мой непокой;
Хотяй бо ты в свойственности
Довольно перебуваєш,
Однако ж родное дітя
Совсім не забываєш;
Хоть тебе увеселяют
Славнородны дружины,
Но со всім тім оскорбляют
Горесть и плач дітины;
Горесть то єсть неносима
Исключеніє оно,
О, не можно мні забути
Сладко Мамушки лоно!
Бо хоть куда повернуся,
Немедленно и тот час
Восторжен, аки в сладком сні,
Вижу только твой образ;
Одну тебе весь желаю,
Тебе в мысли и дусі,
Тебе в зеркалі чистых вод
Вижу, и на воздусі.
В благом дожді (во)ображаю
Источники твоїх слез,
В сильных вітрах понимаю
Дыханіє твоїх перс;
В сей час восторг, густу печаль,
Слезы вмиг разливаю,
Сердця язву, болестный вред,
Разжег смерти желаю.

Часто в шутном безумїї
 Себе не зная, біжу
Без ціли, возмущен часто,
 Як бездушний труп, сiju
И, стенья жалобным гласом,
 В тужбі тщетно странствую.
Но и в самой той жалобі
 Бідну радість чувствую;
Бо, в смятеніє приведен,
 С тобою разговор сную,
Тебе кріпко обнимающ,
 Душей ти присутствую
И слезы страсти точатся
 В миг, як тучи наремны;
Но вся страсть єсть неполезна,
 Мої труды даремны;
Бо, о горе! между нами
 Єсть велика широта,
И хотяй мамушку маю,
 Однако ж я сирота!

ЖАБА

Што там квичит,
А што гучит,
Який дідко наперат?
Ци то рано, ци то сночи,
Ци в полудне, ци в полночи
Скарідно ся раздерат?

Чей сорока
Білобока?
Чей ворона ся давит?
Скреже зубами: кра, кра, кра,
Дусится грудьми: ква, ква, ква,
Ачей дідко ся бавит?

То мереке,
То береке,
Коа, трегре, тритри, тав;
Гучит, ги сова: гу, гу, гу,
Скучит, ги туток: ту, ту, ту,
Бреше, ги пес: гав, гав, гав.

То не птиця,
Бо галиця
Не на дереві черчит,
Ай по млаці чеперится,
И у воду занурится,
По болоті верещит.

Тепер знаю,
Понимаю,
Што за біда так бреше:
То страпата, коропата
Жаба ряба; ой проклята
У болотищу креше.

О, ждай ряба,
Брыда жаба,
Дідко бы тя брав и чорт!
Придут Німцы — рукавицы
Стягнут ти и ногавицы —
Замовкне твой громкий рот.

ЛЮБОВ МИЛОЙ И ОТЕЧЕСТВА

— Помни, помни любезный друг,
Что ты мені говорил,
Коль жаром твой горящий дух
Мое сердце отворил;
Когда невинна наша жизнь —
Одна радость, одна болізнъ
Была и взаимна страсть.
Когда всі наши успіхи
Были сладкія утіхи,
И весь мир лиш одна сласть.

— Не поминай — уж минуло,
Перешло тоє время,
Тое сердце застынуло,
Оно мні тяжко бремя,
Бо нас, о, преділ нещастный
Граничит, и той ужасный
Судьбиною разділит,
Покорися ея власти,
И ты забудь сія страсти,
Мні не вольно уж любить.

— О жестокий! мні забыти
На віки не мож тебе,
Я щастна не смію быти
Никогда, кромі тебе,
Без тебе моя жизнь мертва,
Я лести, обмана жертва,
Я на віки уныла;
Коль ты прелестным обманом
Стался врагом и тираном
Той, что ты была мила.

— Не поминай лесьть и обман.
Той гріх мене не ранит,
Я вышею силою зван.
Она мене охранит,
Отділа сего причина
Не я, но строга судьбина,

Противо неї хто годен?
Она то опреділила,
Чтобы ты моя не была,
И чтоб наш жар — бесплоден.

— Судьба, судьба, о нещастна
Таж мене осудила,
О свиріпа, о ужасна,
Невинну погубила.
Но однако все ты винен,
Чему был судьбі повинен,
И чему мене любил?
Ты участь твою предвиділ,
Ты и мою тоску виділ,
Чему дух твой не открыл?

— О, не мучи сердце страстно,
Пространный для тебе світ,
Не мучись тоской напрасно,
Для нас уже любви ніт,
Мене бо пламень знатнійший
Палит и превосходнійший
Невгасимый его жар,
Мене звет сила природна,
Исторгнет любов народна,
Я ей пожертвился в дар.

ТОСКА НА ГРОБІ МИЛОЙ

Подувай, вітрику,
Подувай легонько,
Няй моя миленька
Спочине тихонько,
Двигнися печально
В глубокой жалобі
Не дерзай віяти
На ей чорном гробі,

Опасно⁵ прелети,
Чтобы твоя сила
Моєю милой покой
Непоколотила.
Румяна розочко,
Тихо розвивайся,
На її тяжкий гробик
Совсім не склоняйся,
Бо под ним другая
Розочка, як и ты,
Вічно починаєт,
Лишена красоти.
Веселы птичечки,
Тихо щебетайте,
Над зеленым гробом
Опасно літайте,
Чтоб моя миленька
В матерней утробі
Сладко почивала
В том незрілом гробі.
Нощній туманы,
Оттуд убігайте,
Сладко-покойний її
Сон не возмущайте;
Лиш, дряхла верьбочко,
Смутно розвивайся,
По зеленой дерни
Щедро розширяйся,
Спусти долов тонки
И гиблящі лозы,
Чтоб там не достигли
Кудрявы морозы.
Шумящий поточок,
Разливайся стиха,
Бо ты был нікогда
Єї блага утіха,

⁵ Опасно – осторожно.

Разливайся тоской
Горни вся напасти,
Бы ю не взбудили
На новыя страсти.
Ручейку, не шуми,
Бо мої жестоки
Очи проливають
Довольно потоки,
Они совокупно
Споєны тоскою
Прольются, потекут
Ужасно рікою;
Удайтесь отсюд
Таже древні сміхи,
Радости, забавы
Пустыя утіхи,
Бо тут перебуваєт
Безконечна печаль,
Стон, плач, ужас и боль,
Тяжарь сердця и жаль;
Сюда не засвітит
Золота денничка,
Ани не запієт
Прелестная птичка,
Кромі, чей заблудша,
Лишена другочка,
Прилетит на горкий
Стон сива горличка.
Столисточна роза
Тут ся не развієт,
Где моя миленька
Смутно ся разгнієт,
Она распадется
Без болізни, смутка,
Моего серденька
Вічна незабудка!
Лиш на узком гробі,
На смутной могилі

Будет зеленіти
Трава в каждой хвилі,
Будет буйно расти
Травочка зелена,
Моїми слезами
Щедро орошена,
Будет незабудка
Жолто-синє цвісти
Моему серденьку
На жалобны вісти.
Бо я ю острожно
Буду сокотити,
От всякой напасти
Приліжно хранити,
На дерновий холмик
Все позор давати,
Горкими слезами
Єго поливати.
Я коль не возмогу
Лично сутствовати,
Жалостная душа
Тут будет стеньти,
Тут я в смутной мысли
Непрерывно буду,
Пока ся не мину,
Пока ся не збуду.
А коль я ослабну
От жаркой жалобы,
Побіжден судьбою
Нещастныя злобы,
Вы, братья, помните
Мою страстну тужбу,
Учиньте послідну
Падшему ми службу.
При миленькой гробі
Яму ископите,
С(с)осхнутое тіло
При ней погребите,

Иссічте памятник
В кожї смутной вербы,
Да будет свідитель
Двух сердець жалобы,
Да каждый, увидя
Дерновый той покров,
Скажет, пожалуй:
Се тут лежит любов.

ЕПИТАФІА, ИЛИ НАДГРОБНАЯ НАДПИСЬ СЛАВНАГО ПЯНИЦЫ

Под сим чорным гробом,
Где растут горчицы,
Почивает горло
Біднаго пяницы.
Он сорок пять годов
Все в корчмі пребывал,
Горьку паленочку,
Як воду попивал;
Где часто ночовал
Под жидовским плотом,
Заснув, разлучился
С гореньким животом;
Плаче мати с дітми,
Слезы льют до гробу,
Бо любезный Няньо
Пропил им худобу.
Зажурился и жид,
Плачут му и діти,
Бо не буде кому
Уж паленку пити.

ПРАЩАНІЄ С МЯСНИЦЯМИ 1852.

Уж минули мясниченьки
В цілом селі тихо,
Гуслі, басы заніміли
И циганам лихо;
А неборак пан староста
На грудях захрипнув,
Лежит бідак у кочерьгах,
Бо ще днесь не хлипнув;
И свашка си покашлює —
Не вярвеш с неї слова,
Дрімає си на припічку,
Уныла, як сова;
Шкода, Боже, мясниченьки, —
Сама в собі мурчит,
Не єсть потіхи в коморі,
В череві ей курчит.
Дівчатка тяжко вздыхають,
Минула їх воля,
Поминула и надежда,
То несносна доля!

* * *

Не журьтєся, дівчаточки,
Ті пропали, как тїнь.
Прийдет єще и на вас ряд —
На зелену осїнь;
В осени лучше гуляти,
Як в зимі студеної,
Мож и босо поскакати
По траві зеленої,
Зародит Бог пшениченьки,
Жита, проса, вина,
Буде каши, и пирогов,
Гойнійша гостина,
И пчолочки ся пороят,
Тай дашто ся справит,
Свашкам, дружкам и старості
Горло ся направит,

И хлопцям чей прийде дяка
Брати си супруги,
Не журьтєся за мяснички —
Прийдут єще други.

ПІСНЬ ЗЕМЛЕДІЛЬЦЯ – ВЕСНОЮ

Літай, літай, жаворонку,
В воздуху кружи,
Заспівай мні и легонько
Щебеч до души.

Возно́сися на́до мно́ю
К со́лнечным лу́чам —
Моє се́рдце за то́бою
Взлетит к не́бесам.

Пой любезный пташку польный
Богу в высоті,
Что он дал сей живот вольный —
Мені и то́бі.

Прославляй Єго за дары.
Что нам тут сослал,
За той дождь из тепло́й хмары,
Что ранком упал.

И моли Єго смиренно
О всю благодать,
Ня́й дарит Он ка́ждоденно
Нашу землю-ма́ть.

Ня́й хранит Он нашу ниву
От скваров и туч,
Ня́й дасть росу незлобиву
И грію́щій луч.

Пой, молись, а я посію
Здорове зерно,

Черно-землею накрью —
Не сгибнет оно!

А як буйно нам повсходит
И в дородный час
Щедро поле Бог зародит,
Поділимся враз.

Так літай же, жаворонку,
Веселись, співай.
Доколь нашу родиноньку
Видиш в життя Май.

Бо не долго — и нас скрывают,
Як зерна ось ті,
Черно-землею зарыют
В глухой самоті.

Но не равна будет доля
Меж нами тогда:
Мене ждет там лучша роля,
З тебе — ни сліда.

Дух мой, як ядро зерняти,
Сдерет земну пліснь,
И там буде(т) проживати,
Где бессмертна жизнь.

ВОЛОЦЮГА

Лиш голотарь, волоцюга
Легко живет в світі,
Он зимою спит, спочивает,
Не трудится в літі;
Тут обмантит, тут потягнет,
А где нибудь — просит,
Не боится збоя, вора,
Бо все с собой носит.

КАЗКА

Стрітилися сліпий с хромим,
Стали розмовляти,
Кім способом собі в світі
Можно б помагати?
И вдруг заключился совіт:
Взял сліпий безнога,
А хромий му показовал,
Куда єсть дорога;
Сего глаза, того ноги —
Купно ся слагают.
Так то бідны собі в нужді
Мудро помагают.

ЕПІГРАМА

Ты мя сильно похваляєш
За все моє діло,
Но издержки не даваєш,
И платиш уныло;
И я хвалю тя охотно,
Коль мя похваляєш,
Но не хвалю, коль холодно
Мні мзду подаваєш.

**ПРАВОДУШНОЄ ПРИВІТСТВОВАНІЄ
ЄГО КЕСАРЬСКО-ЦАРЬСЬКАГО
ВЕЛИЧЕСТВА ФРАНЦА ІОСИФА,
Б.(лагодатью) Б.(ожию) КЕСАРЯ АВСТРІЙСЬКАГО
И ЦАРЯ УГОРСЬКАГО, к. ц. с. ГОРОД ПРЯШОВ
ВСЕМИЛОСТИВО ПОСІТИВШАГО,
ОТ КАРПАТО-РУСЬКАГО НАРОДА.
27 ІЮЛІЯ — 8 АВГУСТА 1852.**

Господи спаси Царя, и услыши ны
Псал. 19.

Густая мгла рассыпися,
Карпат, быстро стой,
Сверх облак впрям подвигнися,
Вознесь вершок твой,
Обнадежди смутну главу,
Сіяй кругом світлу зарю,
Весело воспой!

Се Владітель твой, и Земли
Франц Іосиф юн Царь,
Витай Єго, сильно греми
От луч твоїх зарь,
Государя тя любивша,
Милостиво посітивша
Любезно витай!

Наслїдственный и законный
Он Владітель твой,
Приход Єго торжественный
Несет сопокой;
На Єго шаг трепещет враг,
А на взор благ убігнет страх,
Занімієт бой.

Предъидет му слава, смілость,
Жребій народо́в,
Сопутствует кротость, милость,
Щастье и любов.
Грядет Народа Спаситель,
Мир, благодать, добродітель
В слід Єму спішат.

Карпато-Бескидски роды,
Поставайте враз,
Се вірности нашої плоды,
Двигнем любви глас,
Спішим привитати Царя,
Законнаго нам Кесаря,
Избравшаго нас.

Милость Єго всепространна,
Вселена гласит:
Чрез Него русина бідна
Уже познал світ,
Воскресла нова народность,
Вознесенна руска годность,
Развился єй цвіт.

Безсмертна Кесаря славна
Вічна Прабаба⁶,
Сама своєю славі равна,
Русина раба
Двигла от тли, дала му жизнь,
Утоля вікову болізню
Збудила от сна.

И Прабабі Правнук равный,
Доброту случив,
Кесарь, благим Небом данный,
Милость заключив,
Улічил столітних стоков,
Увольнил от тяжких оков —
Правом все сравнил.

Так уж зерно посіяно,
Надежда в Царі,
Будущности сімя славно
Прозябет горі.
Оросит го Царя милость,
Дозрієт в нем руска вірность,
Плод будет в порі.

⁶ Прабаба – імператриця Марія Терезія.

Русин, природой ученый,
В Царі ся славит,
Бог да Царь ему почтенный,
Он го управит,
Богу и Цареви живет,
Про Віру и Царя на смерть
Всегда готов сый (есть).

Приди, приди, Славне, сміло,
Нам любезный Гость,
В русских сердцах спочинь мило —
Не найдеш в тіх злость,
Есть ти вірный Карпатский люд,
Будет кріпка руская грудь
Защитою дость.

Приди, Государь пріятный,
Властный Отче наш,
Русин Ти все благодатный,
Ему ся покаж;
Твоя то есть земля, поля,
Твоя воля есть нам доля:
Мы — Твої, Ты — наш.

Горы наши, хоть бесплодны,
Не богатый луг,
Скалы, вертепы холодны,
Но горящий дух.
Кров холодну ощущает,
Жизнью Царя защищает
И силою вдруг.

Приди в вірный Тебі город,
До Твоіх сынов,
Новооснованный народ
За тебе готов
И на ада выступити,
Нецінно жизнь положить
И прольяти кров.

ВОЗВАНІЄ

Что минуло — загинуло,
Во вічності уж да спит,
А что живет, да не гнієт,
Но приносить жизни цвіт.

Здраве тіло — ступай сміло,
Куда разум поведет,
Лиш помалы через скалы,
Ровнинами — орлом в лет.

Ожидати — нич не мати;
Так до працы, братя, враз,
Мы заспали, занедбали,
Равноправность будит нас!

Что закрыто и зарыто
Держит в тайні природа,
Открывайте, развивайте,
Вы — Сыны всі народа!

СПЯЩАЯ ДИТИНА

Спит мала дитина
В нідрі матерных лон,
Как она щастлива,
Как сладкий ей сон!
Что ю занимает?
Радость милых утїх?
Улыбно складает
Уста, ротик на смїх,
В сладком сні серденько
Без мысли пылаєт,
Пестрыми цвітами
Душа сь забавляет,
Тут пестру бабочку
Ревно прогоняет,

Тут милу мамочку
Любезно лобзает,
Тут синій цвіточок
Сильно достигаєт,
Тут ей голубочок
Білий улетает;
Невинный баранок
И молода птичка
Занимают ей рок (сон?)
И румяны личка...
Напрасно⁷ внішній стук
От сна ю срывает —
И она чувством мук
Горко зарыдаєт!
О что ти, діятко,
Кто помутил мир твой?
Проснись, соколятко,
На радостный покой;
Ангел тя хранитель
От бід захищаєт,
Мамка и родитель
Справно колыбаєт;
О, проснись, мой сыну,
К плодородной жизни
В щастливу годину —
На славу отчизны!

ВОСТОЧНАЯ ЗАРЯ

Уж зорниця всходит,
Блеснул восточный світ,
Озаряя родит
Луч ея красный цвіт,

⁷ Напрасно — туй у значеню «нараз», «нагле».

Блестает весь восток,
Солнце прибывает,
Луч серебристый поток
Ему отбивает.

Всю природу ясна
Заря ободряет,
Двинув от страстна сна,
Оживотворяет.
Всесвіта Владыкі
Стремясь благодарит,
Все к началу літа
Радостію парит.

* * *

Протекут дни, біжат годы,
Міняється круглий світ,
Исчезают славны роды —
На землі вічності ніт;
Одна память лиш останет:
Живет благій чоловік —
И за гробом не вгасаєт,
Хоть пропадет и сам вік.

ІУЛІЯ

(29 октября 1829)

Судьба хотіла то уставить,
Чтоб мні тебя навѣк оставить...
И сам тобой покинут был.

Я горести судьбы вручаюсь,
В послѣдний раз с тобой прашаюсь —
Прости, забудь, что я любил.

ПОМЯНИК

Ой, було то, тай було,
Шкода, что ся избыло,
Коль я мыслями блудил,
И дівушку полюбил.
 Но дівушка полоха,
 Лиш сміялась: ха, ха, ха.

О, дівушко, знай Бога,
Не будь ко мні так строга,
Я тя люблю — люб мене,
Я уж твой, ты будь моя.
 Дівушка на то глуха,
 Схохоталась: ха, ха, ха.

Я к дівушкі близенько:
Поди ко мні, серденько,
О, дівушко, пожалуй,
Дай хоть один поцілуй.
 А дівушка — до сміха,
 Отвічала: ха, ха, ха.

О, дівушко дорога,
Молю я тя пре Бога,
Гляни на мою муку,
Подай білую руку,
 Лиш ты моя потіха,
 А дівушка: ха, ха, ха.

Я дівушку за личко:
Люби мене, горличко,
Посмотри на мя хоть раз,
Полюби мя хоть на час,
 А дівушка хитруха,
 Захохочет: ха, ха, ха.

Я дівушку за губку:
Да поцілуй голубку!
Дай лиш один поцілуй,
Тім біднаго помилуй;

Ніт в нем лести, ни гріха,
А дівушка: ха, ха, ха.

Ой, дівушко, что чиниш,
С кім мене переміниш?
Я тя люблю єдину
И за тобою загину.
А дівушка все лиха,
Усміхнется: ха, ха, ха.

О, дівушко, єще раз,
Поглянь на мене сей час,
Не возмущай мою кров,
Прийми горячу любов.
А дівушка, как блоха,
Отскочила: ха, ха, ха.

Така моєй любви мзда,
Тщетна моя надежда.
Долю мою бесславил
И дівушку оставил.

Теперь уж я: ха, ха, ха,
А дівушка — старуха;
Ха, ха, ха — ха, ха, ха,
Ты остала старуха.

ВЕСНА

Весна моя, весна,
О, весна прелестна,
Так ты процвітаєш,
И все оживляєш,
Как зоря небесна.

Тебе ожидается,
Умильно витаєт
Все живое в світі;

На твоєм рассвіті
Все ся утішаєт.

Ты мертву природу
Взываєш из гробу,
Сама воскрешаєш,
Жизнью украшаєш
На юну подобу.

Зиму враждующу,
Жизнь похитающу,
Храбро побідила
Кріпка твоя сила
И стужу дрогущу.

Блеск твоего ока
Явився с востока,
Світом запалает,
Цвітом убираєт
Землю без порока.

Ты все оживляєш,
Ты освобождаєш
От крыстальных оков:
Ручьи до потоков
Ніжно понуждаєш.

Ты солнечным жаром
И зеленым шаром
Миру подала жизнь,
Німому косу⁸ піснь
Возвратила даром.

Прото тебе хвалит,
Вся природа славит,
В Царицю вінчаєт,
Правом величаєт,
Духом благодарит.

Зоря тя рассвітом,
Земля красным цвітом

⁸ Кос (зоол.) – дрозд.

Ліпно убираєт,
Щедро подаряєт
Усердным привітом.

Птичка ти щебочет,
А ручьєк клокочет
Все живое граєт
Радостно витаєт —
Все на твою почесьт.

На тепленький твой дух
Развеселится луг,
Новый житель миру,
Ударяя в ліру,
Появляется вдруг.

О, Весна, ты Весна,
Зоренька небесна,
Простри твої лики
На мене во віки,
Буди мні прелестна.

НАДГРОБНОЄ АЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА

Тополя — колыбель,
А Стакчин — кормитель,
Ужгород — учитель,
Пряшов мні — погибель,
Ієрей и учитель,
И письмоводитель,
Да стихотворитель.

Учил добродітель,
Позвал мя Спаситель
Во вічну обитель.

Успокойся льститель,
Мой бідный гонитель.

РУСИН

О, роде мой, роде,
Гді твоя подоба,
Кто ввалил тя в ничто,
Кто поверг до гроба?
Згубили тя лести
Сожителей твоїх,
Знищили, о, бідних,
Древле граждан своїх!
Мадяры, Поляки,
Бо вы помагали
Им в битвах и нуждах,
Все пособствовали;
Свою дорогу кров
Про них не щадили,
Не зная, что они
Всі вас лиш лудили.
Первый — Поляки,
Род иногда властный,
Выкоренить хотіл,
Вас; сам, несогласный,
Пропал с вами разом
И уже не встанет,
Но прото враждовать
И не перестанет.
Похитила его
Запальчивость ума,
Как біжал злобою
Пышно, без разума.
Мадярам вы были
Всегда ненавистны,
В отечестві властном
Чужим неизвѣстны,
Но и мадяр в своем
Волном жиру пропал,
Не встанет он больше,
Уж совсім подъупал.
Так то твої враги
Уже собой лежат,

Желая уж ныні
С тобой руки пожать.
Так плачет крокодил,
Рыдает унылі,
Чтоб похитить лестно
Добычу на Нилі.
Но один сильніе
На вас стрілы напруг,
Бесстыдний світовець
Всім родам равный враг;
Тот обманщик живет
Лиш для властной пользы,
Не слышит плач чужих,
Не рушат го слезы.
Той желает, — кажет, —
Каждого щастливым
Сдѣлать; но для себя
Есть так прозорливым,
Что думает, да весь
Світ лиш для него есть,
Створенный. Ремесло
Его — коварство и лесть.
Той ти подхлібляет,
Комплементирует,
А гді нібудь может —
Для себя норует.
Его задача есть
Лиш господствовать,
Обманщны законы
Напругло давати.
О, страни, странися,
Убігай с далека
Обман и лестнаго
Того чоловіка!

ЩАСТІЄ ЖИЗНИ

Добрі тому, добрі,
 Кто біды не знаєт.
Кто малым доволен,
 Чуже не жаєт.
И тому єсть благо,
 Кому властна хата,
Будь она маленька,
 Будь и небогата.

Добрі тому, добрі,
 Кто на властном поли
Честно работает —
 Все по своєй воли.
Добрі, як у кого,
 Полна єсть калитка⁹,
Или же согласна
 И честна сосідка.

Добрі тому, добрі,
 У кого довольно
Насущного хліба,
 И кушаєт вольно.
И все тому благо,
 Кому Бог даєт
Здоровья, и в каждом
 Ділі помагаєт.

Добрі тому, добрі,
 Кого побратимы
Любят и честуют,
 И ним суть любимы.
Паче же всіх лучше,
 У кого красива
Жена, и роботна,
 Тиха, незлобива.

Веселит в погоді,
 А в біді жалуєт,

⁹ Калитка — буділярь, міща на гроши.

В щастію и нещастію
Однако милуєт.

А як Бог дасть діти:
Хоть старість сближиться,
Тішишся, что в світі
Род твой сохранится!

САМОТНОСТЬ

Біда тому чоловіку,
У кого жонки ніт,
Унылый йому день и ноч,
Унылый и весь світ!

Гді посмотрит, повсюду сам,
Ніт друга, ни слова,
Уныла мысль, уныло все,
Уныла голова!

Ніт потіхи, ніт тут блага,
И ничего ніт тут,
Порожно все, всюду тихо,
Порожній каждый кут!

Діточки тя не веселят
Благими играми,
Не позвеш їх соколами,
Властными друзьями.

Рано встанеш — лиш самого
Себя видиш всюду,
Кто принесет завтрак какой,
Кто даст, и откуда?

Береш чистую рубашку,
Она не выпрана,
А тут береш и другую,
Да тота подрана.

Тут ніт узла, тут раздерто,
Кто же ю поплатат?⁹
Так ты должен, как не знаєш,
Сам собі прилатать!

Придет время и обіда,
Голова ся журит,
Только смотриш по коминам,
Откуда ся курит.

По кушанью оставаєш,
Куда что понудит.
Бо дома не ждет тя мила,
Нич домой не лудит.

Лиш ба(й)луєш по чужині,
Чтоб перейшло время,
Бо сидіть самому в домі
Єсть тягостно бремя!

Аж вечером поздно-поздно
На ночлег приходиш,
Л(о)жко собі сам постелиш,
И так ся положиш.

Тут студено и не грієт
Горяча милой кров,
Обертаєш, натягуєш
Холодный твой покров.

Обернешся сюда-туда,
То к доскі, то к стіні,
Ніт объєма¹⁰, поцілуя!
Непокой внутрь и вні!

Один лиш друг — печаль и вздох,
Ціла постель — жалость!
И то все про твою вину,
Про твою недбалость.

¹⁰ (Ніт) **объєма** – туй у значеню «не є кому/кого обняти».

МІСЯЦЬ

Тінистое ночі світило,
Славно воздушное тіло,
Чувствительных сердець друг,
Славный твой вид, славный круг!

По лазурном ты плаваєш
Воздухі, ты озаряєш
Запутанья думы,
Ты просвіщаєш умы,
Кої зріют и во мні,
В душевной то глубині.

Тишина и мрак твоїм другом,
Ті обнимают тебя кругом,
Царство твоє — темна ноч,
Сумрак и тінь тобі доч.

Згасло дневное світило —
Ты вставаєш тогда сміло,
Царствуя по небесам
И бесчисленным звіздам,
Закон даєш на про(из)вол¹¹;
Ты — Царь, и ноч — твой Престол.

Под твоїм тінним владінієм
Я веселюся бдінієм,
Россіав мрак печали,
Мні думы яркія стали,
Твой луч осіняєт весь луг,
Веселит тишина мой дух,
Уму моему помоч
Додаєт дремуща ноч,
Коль блідный сумрак ночи
Заглянет в мрачны очи.

Всюду тихо-тихо, уныло,
Думаю: что єсть, что было,
С вітром говорит горбок,
Течет и шумит поток.

¹¹ Дасш на про(из)вол — туй у значеню «робиш по своїй волі».

Будучность мні о(то)бражаєт,
Котору ум знать жаеаєт,
Я сумный — дума иает
О том, что еше аует
В моем родном племени
По столітном времени.

Всюду тихо и тихо стаает,
Лишень луна озаает
Дух мой! Я всім уаовлен,
Я в смутны лучи влюблен.
Один лиш дремучих птиц стон
Слышан; мні не ариаодит сон;
Я не внимаю ничто.
Сей аас будит думу что? —
Піснь соловья и триллы
Пастушной лестной свиріли.

И я очутился вдраг,
Счезла дума, исчез дух.

ФАЛШИВОМУ ДРУГУ

Болят душа, сердце тужит,
А мысль по отмиценью кружит,
Вся внутренность — тісна печаль,
Гді вселились месть, боль и жалъ!

И кто сділал той пакости
В моей душі; кто той злости,
Яду влял сердцю во круг? —
То ты винен, мой мнимый друг!

Ты мні в лице усміхался,
А по хребті высміялся,
Ты мя лестно все похвалял,
А я твоей злобы не знал.

Ты совершил злостну волю
И погубил мою долю;
Моя доля — лиш мні жалость,
А твоя лєсть — тебі радость.

Но даст Господь — Отець Неба,
Что и тебі заря Феба
Хоть на время помрачится
И усміх твой поглумится.

Слава тебі буди одна,
Что злоба твоя бесплодна
Осталася в самом тебі,
А мєсть ждєт тебє на Небі.

РУЧЕЄК

Сверкал місяць, звїзды плыли
По лазурным небесам,
Птички пернаты ся скрыли
По тишині, по лісам.
Я в тяжелом смятенїї,
Чтоб ощутил томный дух,
Брожу во уєдиненїї,
Идя в поле, в тінный луг;
Садясь, сладострастно стерег
Гдї быстро шумный потек
По каменькам, попод берег
Черчацій свіжий ручьєк.
Я внурєн в сребряны волны,
Чуство радости и жаль,
А думы мечтами полны
В сердці тревога, печаль!
Переливается вода
С камня на камень, шумит,

Волнам лиш полна свобода —
 Их ничто не утомит.
В зеркалі чистаго зыба
 Пляшет, вольно плаваєт
Гражданка то валов — рыба,
 По быстринах играет.
Дворогая луна со всім
 Семейством ночных світил,
Вперясь в волны, кріпость и тім
 Додаєт прозорних сил;
Мнитсѣ: ясны звѣзды сіли
 На перелив и на брод,
Мовь, что там волны горіли
 В глубині всевлажных вод.
Я внурен, я замічаю,
 Что прелестный поточек
Глазами уж не зустрічаю,
 Что он побіг и утек;
И истинно все біжит он,
 Увлекая за собой
Жужжанье, звук и сумный стон
 Отзывается водой.
Волна в волну набігает,
 Влачитсѣ слѣд за слѣдом,
Волна волну погоняет
 Все с прогоняющим видом.
Куда, куда зыблеш ты, мой
 Ручьек, и течеш куда,
Куда несет тебе путь твой,
 Гдѣ станет твоя вода?
— О, я теку вниз, в долины,
 Пожрет меня там ріка
Больша, и в морски глубины
 Повалит аж до віка.
Не вернусѣ в любезный мой
 Источник, и в родный край
И с горькою споясь водой
 Там будет мой ад и рай!

Так шептал мні быстрый поток
И я глухо замечтал,
Покотился горький слез ток,
И я в болізни возвал:
Так моя жизнь, духом стремя,
Скоро, скоро потечет,
Неумолимое время
Ю в небытьє повлечет;
Убігнет, как водяный вал,
Занімі(є)т жаркий лоб,
Пуста моя ліра, кимвал
Счезнут со мной в темный гроб;
Лиш запоеет над могилой
Мні соловій — то все нич,
Піснь тут, в могилі унылой,
Не слышит уж Духнович.

ЧТО БЫВАЛО, ЄСТЬ И НЫНІ

Як теперь єсть, так и было,
То весело, то уныло,
Бывал день, была и ноц,
Раз погода, то снов дождь.

Люди їли, люди пили,
Грішили, и честно жили,
Приліжний все работал,
А лінивый и вдень спал.

Богатым все избывало,
Убогим не доставало,
Все бывал розличный сан,
Были слуги, был и пан.

Были и суть люди правы,
Были хитри и лукавы,
Были мудры и таки
При них были дураки.

Добры люди все любились,
Злы́й за чубы водились,
Старцы в церковь радо шли,
Молоды́й — до корчмы.

Одни богу ся молили,
Други на судьбу хулили,
Был добрый и злы́й народ,
И плодный, и лихий год.

Были сеймы и соборы,
Перемирья и роздоры,
И война была, и мир,
Джума¹², голод, потом — пир.

Бідны́й всегда страдали,
Все лиш гроши пановали,
Той найчастше тучно жил,
Кто обманял и крутил.

Женщины всегда бывали,
Яко цвіты в модной сали:
Легки, змінны́й, як вітр —
Их обычай всегда хитр.

Молодцы все хваты были,
И дівчата їх любили,
Вінчалися с ними враз,
Як пришол на тоє час.

Як теперь, так прежде было:
И весело, и уныло,
И так будет всегда тут
Доколь люди ще живут.

Лиш одного не бывало,
Что теперь аж вот настало:
Не бывало — в пять аршин! —
Дутых женских кринолин.

¹² Джума (арабск.) — собрание.

ПОЗДРАВЛЕНІЄ НОВОМУ ДРУГУ

Честный Отче Владимир¹³!
Тебе друг витаєт щир
И весь Угро-русский клір
У Карпатских вольных гір.

Хоть Ты — русский богатырь —
Затворился в монастырь,
Но читаєш нам псалтырь,
Честный Отче Владимир!

Не жєлаєш Ты без мір
Світлых, багряных порфір,
Про то тебе славит мир,
Честный Отче Владимир!

Презираєш шумный пир,
Тебі довлієт и чир —
Скоро звук єсть русских лір,
Честный Отче Владимир!

Серед наших родных гір
Дружбу Ты найдєш и мир,
Так у нас не будєш сир¹⁴,
Честный Отче Владимир!

¹³ **Владимір** — иде за В. Терлецького. Лишили сьме у слові «Владимір» традиційне написаня слова «мір» — через букуву «і».

¹⁴ **Сир** — туй у значєню «сирота».

**ГОЛОС РАДОСТИ
В ЧЕСТЬ НОВОПОСТАВЛЕННОМУ
МИТРОПОЛИТУ ЛЬВОВСКО-ГАЛИЧСКОМУ,
ЕГО ВЫСОКО-ПРЕОСВЯЩЕНСТВУ
ГРИГОРІЮ БАРОНУ ЯХИМОВИЧУ
ОТ УГОРСКИХ РУСИНОВ**

С Галичского Львова-града бьется глас,
Радостную вість заносит аж до нас,
За Карпатом громко вьется и звучит:
«Муж по сердцю Руси стал Митрополит!»

Нам приятна вість, она от Галичан,
Тоже рад бы каждый с наших Погорян
Заспівати с дружиною нову піснь,
Начинати новородну руску жизнь.

Бо свої то за горами — не чужи:
Русь єдина, мысль одна у всіх в души;
То и Пастырь, что для всіх там єсть Отцем,
Помнит, что мы также — братья-Русь — жиєм!

А жиєм тут тім же сердцем и душой,
С тім же словом и во вірі той самої,
Так что, если кто болієт як-нибудь,
Нашой братї боль такой же тиснет грудь.

Так же само веселимся, если там
Час веселый, Галичане, граєт вам,
Вот, як нині, увіренье шлем до вас:
Что Карпаты не розлучат вічно нас.

Радуюємся мы, бо знаєм, кій-то Муж
Станет голос подносити в ночну глуш,
И яким Он чувством дышет к Отчині,
И як всіх Он тіх розбудит, что во сні.

Промысл Божий и охранный Руси Дух
Дал Єму цілебны свойства от недуг;
Тож мужайтесь, Галичане, не скорбіть,
Он небавом ваши раны исцїлит!

Он за Церковь вашу станет и не дастъ
Оскорбляти то, что дала вышняя власть;
Он найдет для вас защиту у Царя,
И воссяет лучшей доли вам зоря!

Да мы кликнем с вами: Боже помогай!
Прежня слава озаріет русский край;
Ничего враждебны силы не змогут,
Где Бог, Царь и Архипастырь стерегут!

И спокойно, и роздольно будет в нас,
Лиш весело понесется русский глас,
И Владыці в честь озвется громка піснь:
«Да живет Он многи літа щастну жизнь!»

КОММ HEER!¹⁵

Ишол бідный Русин
Хліба заробити,
Бо лежачи дома
Ничто не добыти.
 Приключилась ему
 Толпа дівок и жен.
 На чужу роботу,
 На кусьбу, на выжен.
Идет он, як то вожд,
Течет всім с чела пот,
С работы вертают
К дому наоборот¹⁶;
 Бідны чужестранцы
 В родимой отчизні
 Блукаются бідно
 Для убогой жизни

¹⁵ **Komm heer** (німецьк.) – Пой гев!

¹⁶ **К дому наоборот** – туй у значеню: «назад домів».

Поза Тису, Бодрог,
По мадярском краю
Тяжко работати
Во властном їх раю.
 Посідали spolu
 На зелений горбок,
 Берут из торбины
 Что им уділил рок,
Овсяного хлібця,
Часку и цибули
Бо то їх был завтрак
На чуженом поли;
 Худый то был їх пир
 Но їм все по воли,
 Дай Боже все такой —
 Лиш бы было соли!
Садясь и весело
Тыцяют до соли,
Бо вертают домой,
Як вечером пчолы.
 Сидят и кушают
 Под тінію дички,
 Місто пива, вина
 Напьются водички;
Сидят всі весело
На дом помышляют,
Родными думами
Ся развеселяют;
 Хоть худое брашно,
 Бодро-здоровый дух,
 Дума им — родный край,
 Зеленый ліс и луг.
Уж и повставали,
Каждый уж свое берь,
Приходит к ним вояк,
И закричит: Komm heer!
 Иванко вставаєт,
 Низко ся поклонит;
 Что пан вояк велит?
 Просит, что изволит?

А вояк наремно
Злобно нападаєт,
Свої торбы ему
На хребет складаєт.
 Стался крик напрасный,
 Бабы заревали,
 Но и помагати
 Не мож — ся бояли.

По своєму кажда
Стала нарікати,
Но то все напрасно —
Не мож помагати,
 И что то ділати?
 Не речи ни слова;
 Роскажет пан вояк,
 О, бідна голова!

Так скотину женут,
Силы додаєт бич,
Не спори, но сділай
И не говори нич.
 Так покорный русин
 Иванко здоровый
 На все пристаєт,
 Он на все готовый;

Берет торбы бідак
На хребет складаєт,
Бо то му пан вояк
Так повеліваєт.
 Торбина на хребті,
 На плечи винтовка,
 Иванко заплакал:
 О, моя головка!

Что ділати? — несет,
Вояк погоняєт,
За добрым пішаком
Ледва постигаєт.
 Женщины до виску:
 Гой, Пανε вояче,
 Не беріть Иванка —
 Но то не иначе —

Вояк поднес палку,
 И заревал: марш, марш,
 Ферфлухтер керл, форверс
 Финф унд цванциг ам арш¹⁷.
 Женет перед собой
 С торбинами назад,
 А бідный Иванко
 Идет — ци рад, не рад!
 Что было ділати
 На широком полі,
 Не мож утікати
 До несчатной доли!
 Несет и лиш несет
 Спорым кроком, хоть сам
 Пол-унылый, так же
 Вояк кричит: лангсам!¹⁸
 Не минул один час,
 Уже был в Токаю
 С торбами при Тисі,
 Лиш сперся на краю.
 Вояк ся улыбнул:
 Тоз ист айн бравер керл¹⁹,
 А Иванко страхом,
 Добрі, что не умер.
 Иванко вертает
 Назад сильно бігом
 И своїх зустрічаєт,
 Хваляся восторгом:
 Что то значит комм heer,
 То я уже знаю,
 То значит: Торбы берь,
 Неси до Токаю.

¹⁷ **Ферфлухтер керл, форверс/Финф унд цванциг ам арш** (німецьк.) — Проклятый хлопе, вперед, двадцать пять палиць!

¹⁸ **Лангсам** (німецьк.) — помалы.

¹⁹ **Тоз ист айн бравер керл** (німецьк.) — Ты — бравый хлоп!

ЖИЗНЬ ЧЕЛОВІКА

Смертного жизнь — то все печаль,
Ей сроком есть прискорбь и жаль,
Тут роскоши лиш минутны,
Часы, по большости, смутны...
Тут солнушко золотое
Лице подвинет святое,
Тут ползает чорный облак,
Расстилая туман и мрак!
Едва настал білый рассвіт,
С ним сей час и множество бід,
Настает на больную грудь,
Неся скорбь, тяжесть, груз и труд!
С воплем мы на світ приходим,
С воплем на вічність отходим:
Плач и печаль, скорбь и болізнъ
На том то світі — наша жизнь!
Уже ребенок страдает,
Сітуєт и воздыхает,
Пестра мотылька жалієт,
Потеряв, горко слезы лієт.
И мальчику горка доля —
Ему не есть властна воля,
Сидит бідно над книгою,
Унываясь с бумагою.
А молодець мечтам предан,
Узкий ему весь мир, и сам
Безпокоєн от напасти,
От плоти — от духа страсти.
Достиг уже мужеский вік
Бідный на світі чоловік
Лиш несется за судьбою
Не довлієт сам собою!
Тут находит журба многа,
Вздыхает уж и до Бога,
Чім бы себя, чім супругу
Живить, и помогать другу.

Наставає уж жизни труд,
Потится чело и всяк уд,
Силы нудит господарство,
А духа томит коварство.
Тут на умі нива, сійба,
Бо и дітям нужно хліба,
Платить и дань, отдать урок,
То все тужба, тягостный рок!
И по терпінні многом
Прибываєт спорым шагом
Сіда старость, тиха слабость,
Забывая жизни сладость.
Являются и болізни
Находит унылость жизни,
Замолкают всі потіхи,
Радости уж мерзки, лихи,
Застываєт горяча кров,
Исчезаєт страсть и любов,
Пожелтієт румяный лоб,
Дума уже лиш — темный гроб.

КЛЕВЕТНИКАМ МОЇМ

Что вы шатаєте грозно,
И что грозите вы злобой?
О, вы всі стремите поздно,
Вы не владієте собой!

Злобное ваше мечтанье
Грішно, ваш неправеден суд,
Напрасно и хул желанье,
И ваш весь бесполезен труд.

Страшный ваш суд, как страшен гром,
Кой не вредит — чистит воздух,
Вы, будьто черв под корой, стром
Подыдаєте, а ваш дух,

Злобный мні, ничто не вредит.
Глупой ваш суд, незріла мысль
Надо мною хотя и бдит,
Презираю ваш грубый жезль.

О, вы злобны! И глупцы вы!
Разберать чужия діла
Вы не знаете — лукавы —
Вам не достает и сила!

Мні ни в малом то повредить
Не может злобной оговор
Ваш; мой дух ничто утомить
Не в силах, презрін мні ваш спор.

Вся клевета, порицанье —
Напрасный лживый донос,
Все порочно: и шептанье,
И весь злодійский ваш понос.

Вы рішетом черпаете
Мутну из потоков воду,
И так пересуждаете
Мою ліру, бідну оду...

Ненавистна вам особа,
Прото не терпите и діл,
Но то лишень адска злоба
Градит между нами преділ.

А вы єще не сділали
Ни строки, да все весело
Жив, никогда вы показали
Публикі вашеє чело!

Волоцюги вы, безділцы,
И кто вами не осужден?!
Вы — критики а безумцы,
Кто вами не был обижден?

Ужасны вы в судах глупых,
Вы недовольны ділами,

А в замішательствах крутих
Кто постоит перед вами?

Неправеден оставте суд,
Не сійте горох по стінам,
Бесполезен злостный ваш труд,
Он вредит токмо самим вам.

Но прошу вас: попробуйте
На ділі! Цадите язык?
Хоть малое ділце издайте,
Я тогда буду ваш критик.

СЛАВА, СТАВАЙ

Посіано зерно Славы
 Прозябнет благой росой,
Зріют и колосы плавые
 Да женцы острой косою
Летят быстро, как соколы,
 Наслідству пшено збирать
И наполнить всі стодолы —
 Стоги Славы подпирать.
Проснись, проснись, стара Слава,
 От дремоты, да ставай,
Усмирится месть лукава —
 В бодрых сынах уповай.
Пробудися, Слава-Мати,
 И воскресни от тлі снов,
И древный світ благодати
 Излей на твоїх Сынов!

РУССКИЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЗЕМЛЕДЕЦЬ НА УГОРЩИНІ

Запустила моя нива
И заросла буряном,
Уж от віков все без жнива,
Оставлена под паром;
Оставили отцы, діды
Насильем, и не без біды,
Нынѣ опустіла нива,
Внукам сталась(ся) без жнива.

Нива моя плодна была
На пшеницю и на рож,
Плодом изобильно плыла —
То истина, а не лож.
Благодарный бывал той плод.
Кормил семью, великий род,
Но она опустіла
Уже лежит без жнива!

Плодна нива и богата,
Нынѣ терньє и волчець,
Растет на ней и кольчата
Куколь, осеть и свинець.
Не орана степом лежит,
Сталась выгоном на пажит.
Она вс(я) опустіла,
Без плода, и без жнива.

Чужий пастух погоняет
Чуже стадо; чужий глас
По ширинах разбивает
Оддавна аж по сей час.
Нива, прежде колосиста,
Лежит космата, терниста,
Ой, славна моя нива
Почивает без жнива!

То саранча о, жестока,
От Дебрентских диких гор,

Вилітала от востока,
Не внимая на отпор,
Пожерла хліб, богатый плод,
На ней заложил и свой род;
Так опустіла нива,
Остала мені без жнива!

От Запада громный удар
Молноясный поражал,
Причиняющ несносный жар,
Спорливо все сокрушал,
От Сівера — мала радость,
А от юга — бідна слабость,
И так богата нива
Сталась степом без жнива!

Тут залива, туча, буря,
Смятеніе воздуха,
Тут во волнах земля нуря,
Тут несносна засуха,
Тут и в(с)ластных червяков род
Поглощает цвітуцій плод;
И так велика нива
Остается без жнива!

Прошедший из утробы
Самой нивы червяки
Накопали себѣ гробы
Гусеницы и жуки!
Хрущей, чверчков и червоток
Воспитал сам матерный сок;
И так богата нива
Лежит уже без жнива!

Напряг силы, работаю
На нивушкі все еще,
Надеждою мысль питаю,
Но напрасно, все вотще.
Без помочи работных слуг
Тупо орет заржавый плуг,

Так моя бідна нива
Останеться без жнива!
Ой поїду я на долину,
На гори, поїду лугом,
Зазову милу родину,
Она мені стане кругом,
Прийдуть діти, старі отці,
І дівушки, і молодці,
І так сділана нива
Принесет плід до жнива.

Приходьте, сильні хлопці,
Слушайте обща голоса,
Лиш до діла всі молодці —
Ставайте, пока роса.
Станем сполу работати,
Родну ниву обрабляти,
Так напруженна сила
Даст нам багато жнива.

ПІСНЬ ПРОСТОНАРОДНА

Прийди ти до нас
Хоть на малый час,
Хочеш вечер, хочеш рано
Хоч убрано, хоч подрано —
Прийди ти до нас!
— Не поїду до вас,
Ни на малый час,
Ани вечер, ани рано,
Ни убрано, ни подрано —
Не поїду до вас.

Прийди ти до нас
Хоть на малый час,

Даме ти масной сметанки,
Навариме ти стеранки,
Прийди же до нас!
— Не поїду до вас,
Ни на малый час,
Не хочу вашу сметанку,
Не хочу вашу стеранку.
Бо то все ваш квас.

Прийди ты до нас,
Хоть на малый час,
Даме ти сыра, жентицы
Избієм ти яєчниці
Прийди же до нас!
— Не поїду до вас,
Ни на малый час.
Не хочу вашу жентицю,
Ни сыра, ни яєчницю —
Не поїду до вас.

Прийди ты до нас
Хоть на малый час,
Навариме ти пироги,
С сыром, маслом, о три роги,
Прийди же до нас!
— Не поїду до вас,
Ни на малый час,
Не хочу ваши пироги,
Хоть бы были о сто роги,
Не поїду ни раз.

Прийди ты до нас,
Хоть на малый час,
Ради будут тобі наши —
Наварят ти с медом каши,
Ой прийди сей час!
— Не поїду до вас,
Ни на малый час,
Не хочу гостины ваши
Ани меду, ани каши,
Не поїду до вас!

Прийди ты до нас,
Хоть на малый час,
Даме ти доброй горілки,
Вина, пива и медувки,
Погостимся враз!

— Не пойду до вас,
Ни на малый час,
Не хочу вашу горілку
Вино, пиво, ни медувку,
Не хочу ни раз.

Прийди ты до нас,
Хоть на малый час,
Даме ти грушки, оріхи,
Сливов, яблук — и два міхи
Понесеш от нас!

— Не пойду до вас,
Ни на малый час,
Бо у мене зубы лихи,
Я не кусаю оріхи,
Не пойду до вас.

Прийди же до нас,
Ой пожалуй нас,
Напечеме ти баники,
Капустники, сыровники,
Погостишся в нас;

— Не пойду до вас,
Ни на малый час,
Не хочу я капустники;
Сыровники, маковники,
Не хочу от вас.

Прийди же до нас,
Ой послухай нас.
Даме ти красну Оленку,
Чернобрыву и біленьку,
Прийди же сей час!

— Так лечу до вас
И на вічний час!
Про мою милу Оленку,
Чернобрыву и біленьку
Пойду и стораз.

НАДЕЖДА В БОЗІ

Чорна хмара над западом
Растяглась по небесах,
Трещат громы, тучи с градом,
Ревуть звіри по лісах,
Рычит воздух, а громы быют,
Да помощи нигде ніт,
По долинах воды ся льют,
Думаєш — уж пропал світ!
Руки простер бідный смертный,
«Конець світу, — мовит — днесь»,
Безнадеждно полумертвый,
Стремив очи до небес:
— «О, Боже мой, сильный Творець,
Пропала вся природа,
Се мні уже и всім конець,
Берет, несет все вода!
О спаси мя, спаси мой дом,
Спаси нас, спаси твой світ,
Да престанет буря и гром,
Бо иной помощи ніт.
И вот, сей час спод чорных хмар
Засіял пресвітлый луч
И солнце показало тварь
Да не стало больше туч.
О, Боже мой, перед часом
Пропадала природа,
И под страшливым ужасом
Все забрала вода.

Ты слово рек — и все тихо,
Заніміли тучи, гром,
Стало мирно — и все лихо
Минулося с восторгом.
Так, брате мой, коль нападєт
На тебе лиха біда,
Не отчай — то пропадет:
У Бога єсть побіда.
Хотя и світ пропадаєт,
Чистым сердцем без гріха
Станєш — хоть небо падаєт,
Ты постоиш без страха.

МІРОСЛАВ²⁰ В БУДИНІ

Будин, Будин — старый город,
В нем жил давно славный народ,
Он — Славою основанный,
Єй сынами будованный.

Лежит на твердом просторі,
На скалистій высшей горі,
Под ним мутный Дунай течет.
По берегам волны мечет.

У Дунаю много воды,
Там плавают пароходы:
Из Будина до Землина²¹,
До славного Константина.

Весело рыбка играет,
По волнах си прогуляет,
Хорт и потька, мнюх и чупак,
Мерена и великий рак.

²⁰ **Мірослав** — иде за М. Добрянського — сына Адолфа Добрянського.

²¹ **Землин** — старая назва вароша Земун (німецьк. Semlin; серб. Земун; мадьяр. Zimony); днесь часть Белграда.

У Дунаю добра вода,
Напитися ёй не шкода,
Єще лучше — то истинно —
Червеноє в горі вино.

Веселые винограды,
Всюды богатые сады,
Гді цвітут черешні, сливы,
Помаранчи и оливы.

Добрі то в Будині жити,
Весело ся проходити,
То не так, как у Пряшові
Или бідной Андреїві.

Весело то у Будині
Жити взаимной родині —
С веселыми Сербинами,
Словаками, Русинами.

Можно ся тут помолити
И 'Отче наш' говорити,
В церковь на Утреню ити,
'Господи помилуй' піти.

Так я буду у Будині
Уже жити на родині,
Но все буду я Славы Сын,
Добрый хлопець, честный Русин.

Хотя в Будині я буду,
Але прото не забуду
На прелестну красавицю —
На родную Маковицю.

ПАМ'ЯТНИК

— Кто мої сны прерываєт,
Кто там толчет на окно,
Кто мні страсти выриваєт
В темную нощ так поздно?

Чей смерти тїнь иль вражий дух?
Чей жизни враг иль милой друг?
Хто ты, скажи, отозвись,
Иди в путь твой, повернись.

— Я тут, я тут, дорогая,
Воздыхаю за тобой,
Унылым сердцем страдая
За тобою — за милой.

Не смерти тїнь, не злобный дух,
Но искренный вірный твой друг,
О, ты, мила, отозвись,
И бідному покажись.

— Хоть покажусь, темная нощ
Запрещает все глазам,
Лучше иди, иди ты прочь,
Упокойсь в духі сам.

Рішена бо судьба моя —
Я больше не свободная,
А ты с Богом оставай,
На меня не памятай!

— Не запретит темная нощ
Узрить твоє лице мні,
Ты моя все, лиш сама хоч
Как была и до нїні.

ДУМА НА 60-ЛІТНЮЮ ПАМ'ЯТЬ

Літа мої молоденьки,
Щастливий літа,
Вы мні были так миленьки,
А не вжили світа!
Вы убігли без радости,
Як раном буйны сны,
Изчезли без веселости —
До вічної бездны.
Юность моя веселая
Куда ся поділа?
Як ласточка крылатая,
Куда полетіла?
Полетіла не в чужий край,
Не в теплу отчизну,
Не достигла в блаженный рай,
В щастливу родину.
Ластовочка отлітаєт
Осенью в теплий світ,
Но весною повертаєт —
А моїх літ уж ніт!
Ластовочка повертаєт
И запоєт снову —
Юность моя не вертаєт
На сіду голову.

ЕРІТНАЛАМІОН, ИЛИ НОВОБРАЧНОЄ г. ЕММАНУИЛУ РАБАРЮ И г. ОЛЬГІ ДОБРЯНЬСКОВІЙ

Загремите стары басы
На шестьдесятъ восем гласы,
Громко, гласно загремите,
Всемирно разголосите,
Возбудите всякий зрак,
Бо тут будет славный брак.

Се невіста от запада
От Будина славнаг' града,
А от юга с Мармароша
Грядет прехорош юноша,
 Оба уж ся познают
 И радостно витают.
Так то в природі голубки
Подавають собі губки,
Когда стенья ся познают,
Друг ко другу прилетают,
 От сівера и от юга
 До любезнаго им луга.
Так то весело текучи
Біжат с разных сторон ручьи,
От сівера летя на юг
С высоких гор в цвітущій луг,
 В обятія падають
 Взаимно ся мішають.
Составляя сильный поток,
Летят шумом собі о бок.
Чисты волны разливают,
Пестры цвіты поливают,
 Летят связно в новый край,
 В славно сильный родный рай.
Как цвітов роза цариця,
Прелестная молодиця,
Русской крови русска дівка
Добродушна, чорнобрыва,
 Украшенная вінком —
 Всезеленым барвінком.
Справедлива русска дівка,
Удобная и щастлива,
Коей жених народа сын
Тілом и душею Русин.
 Бо там одна мысль и кров,
 Там єсть Бог сам и любов.
Щастливы вы, молодята,
Честнаго рода дітята,

Славна Ольга от добрых діл
Славный Рабарь Еммануил
Составляют новый круг,
Гді одна мысль, один дух.
Так безвредны голубята,
Сізоперы соколята
Стремят весной всім трудом
Устроить для себя дом,
Стерегучи день и ноч
Себі взаимну помоч.
Восплещите, дайте руки,
Да не терпят сердца муки,
Сердце, душу и тіло вдруг
Страсть и любовь и один дух
Спойте разом природно,
Да будет вам все одно.
Да цвітет вам всегда весна,
Да будет вам любовь честна,
Да тает всяк сердца мороз,
Ходя в цвітах вонящих роз,
Да побігнет от вас враг,
Да будет вам жребій благ.
Горят свіщи, крест на столі,
Слово Боже на престолі,
Віру, любовь скажет язык,
Многа літа запоеет лик,
Чисту слезу око льет,
А серденько чудно бьет.
Так всеславный Архіерей
У великих церкви дверей
Благослови невинята,
То оба твої дітята,
Да с(п)ливет на них опять
Божественна Благодать.
Жалко тобі, Батьку милый,
Хотя и много щастливый
День, но судьба так хотіла,
Чтоб тебя доч оставила,

Но хоть она идет проч,
Она всегда твоя доч.
Батьку! ты во всем щастливый
Таку доньку породивый,
Еще больша ти благодать
Что у тебя так славный зять.
Ликуй, бо хоть ты не сід,
Занедолго будеш дід.
Дай вам Боже того світа
Наслаждаться в многа літа,
Дай нам Боже на добрый час,
Чтоб веселил нрав ваш и нас.
Желаєт вам на стократ
Ваш Пряшовский старый брат
Духнович.

НАДГРОБНОЕ ВЕПРЮ

Сталось то у нас теперь:
Сдох тученый старый веперь,
Кормлен бульбой цілу осень
И днесь достиг последний день.
И не думал бідный старик,
Что ему уж запоеет лик
И чтоб его перестало
Загривать тучное сало.

Выстертый уж на доскі он —
Вечером будет похорон;
Пожалуйте и прийдите
Покойника погребити!
Он добрый был, всі го славят,
Заслужил на вічну память,
Чтоб на его грубі почки
Выронить слезу из бочки.

И никто за ним не плачет...
Лиш собака кругом скачет
И вороны со всіх сторон
Слетілися на похорон.
 На честь ему то домашня
 Устрається комашня.
 Бо то его солонина
 Заслужила стакан вина.

ОЖИДАНІЄ ЛУЧШАГО

Ставай, ставай зоря ясна —
Цариця весны прекрасна,
Сырый сумрак прожени проч,
Порази нам заботну ноч.
Остави уж смутну кровать —
Много было так долго спать.
Пробудися от сна тихо,
Отжени несносно лихо!
Се облако отступает,
В багрянці ты витаєт.
В світлый порфир облечена,
Ясным вінцем украшенна,
Вся природа лице твоє,
Святое и веселое,
Торжественно ожидает
И сердечно поздравляет.
Золотом весь воздух горит
В стріты тобі пышно летит,
А источник отбивает —
Лице твоє отражает
В зыбі сверкающих вод.
Оживился біглый брод
Рыбка с пещер идет вон
На покорный поклон,
В велеліпной твоей славі
Смотриш по властной державі,

Твоя світла багрянниця,
О, преславная цариця,
Покриває бо весь мир,
Несет радість, благий мир,
Ублажає бо твій дух
Море, землю и воздух.
Уж воздушных півчїх хори
Наполнили твої двори,
Сладкопїньє ти возносять,
Голосы в жертву приносять,
По своему каждый роду
Славят тебе и природу;
Шолком зеленым покрит
Весь Шар уж на твій прибыт,
Дремущїй лїс ободрився,
Пышным румянцем одївся,
Дары свої пребогаты,
Ниспуская ароматы,
Ждет тя с высоких дубин
До цвітеносных долин,
Гдї множество птичих лїр,
На славу Ти поет мир.
Так прийди, світило ново,
На приют твой все готово;
Темна нощ ся розсыпаєт,
Туман в дебрях ся скриваєт,
Свіріпїї звіри, совы
Бїжат в пещеры и ровы,
Не могут зріти твій світ,
Бо совісти у них нїт.
Спиши скорьє, прийди до нас,
Розжени горе и ужас,
Пусти луч твой на Бескиды,
Россыпь скорби, тяжки бїды,
Розбий смутную темноту,
Ободри долгу дремоту,
Розьори громаду туч,
О, ниспосли твой нам луч.

ЛЯХ

Корми волка, годуй лиса —
Он тягнет лиш все до лиса.
С пса не будет солонина,
А с конура — телятина.
 Корми ляха на пирогах,
 На московских — он всегда лях.
 Не поможет му всячина,
 Єму вонит лиш ляшина.
Обсип ляха добротами
Приязными милостями,
Да он будет прото лях:
Русинові всегда враг.

МУХА

Не нове, — скажу я вам, —
То уже старе,
Уже Грекам и Римлянам
Было то явное.

 Сказку скажу — можно правды
 С ней ся научити,
 Могут стары и молоды
 Совіт получитьи.

Была муха чорнокрыла,
Пакостна то муха,
Подлітала — сваволила,
Сідала на уха

 И на очи, и на бровы;
 На лице и до головы;
 Упорно ся пхала —
 Пакости ділала.

Своевольна, бесстыдлива,
Лиш ся выглумляла.

На всякий мах, позорлива,
Нагло одлітала;

Хитра створа и кварлива,
На удары проворлива,
По столам играла —
Сеї час ся скрывала.

То до горшка, то до блюда
Стремит, то до склянки,
То до всякого сосуда,
Лізет до сметанки;

Любопытна, ненаситна,
Бессорома и лакома
Позыв ей на все рос
Всюда влагала нос.

Так, один раз забаглось ей,
Было то в середу,
Поститися, и на день сеї
Полизати меду.

Летит хитро там, где был мед,
Кругом, на зад и на перед,
Сідаєт на лаву —
На солодку страву.

— Солодкий сок, о як вкусный!
Роскош и утіха,
Всякий иный пред ним — гнусный, —
Кажет не без сміха, —

Пост будет мое игранье,
А солодкий мед — сніданье,
И се таки дешево
Я прожию весело!

Насыщена, накормлена,
Пора одлітати,
Снемоцена, подурена,
Уж не может встати,

Бо то ноги обв'язанні,
На липкий сок прикованні,
Не мож вытягати —
Нужно умерати.

Бідна мушка уловлена
Уж сама собою.
Смерти потом утомлена,
Плачет над судьбою:

Мало меду полизала
И уж на віки пропала,
О, коротка бідна сласть
И за неї — вічна пропасть!

* * *

Так, дітино, про дурну сласть
Послідуєть горька пропасть;
Страстям избігать потщись,
То от мухи научись.

ПІСНЬ ПРОСТОНАРОДНА

Ой, гаю мні, гаю
По зеленом гаю
Я собі гуляю,
Як рыбка в Дунаю.
Я собі співаю,
Весело играю,
По цвітах літаю,
Як пчола по раю.
Хожу по Бескиді,
Не знаю о біді,
При сухом обіді
Не знаю о кривді.
Цвіточки сбираю,
Барвінок срываю,

Зелений барвінок —
И уплету вінок.
Ой, вінок мой, вінок
Жолто-синій цвіток,
Кому же тя дати
Кому даровати?
Хочет мене мати
Замуж уже дати.
Я не хочу знати,
О том ни слухати.
Кажет: бо тобі уж
Идти, донько, замуж,
Бо ты уже дужа —
Тобі нужно мужа.
О, мамко, не хочу
Радше си подскочу
По зеленом полі
Играю по воли.
Выйду вон в покою,
С птичками запою,
Не знаю никого —
Ніт иди за кого.
А хлопци — фалшивы
И несправедливы,
Не мож їх визнати...
Як же вибрати?

Казала мені мамка
Отдатись за Иванка,
Я не хочу, бо Иван
Такий чорный, як циган.
Раила²², кроме Ивана,
Данька, Панька, Стефана,
Да Панько — не богатый,
А Данько — пелехатый,
Андрей — біда беззуба,
У Юрка нос, як труба,

²² Раити — радити.

Михайло — все гнівливый,
Стефан — дуже лінивий,
 Антон был бы, но хромый,
 А Петриско — лакомый,
 Осиф — дурный, сыровый,
 А Павел нездоровый,
Василь — хлоп непорядный,
А Микита — парадный.
Раила мні и Гриця,
Айбо Грицко — пияниця.
 Лукач был бы, но скупый,
 Олекса дуже глупый.
И так что уже ділати —
Тут не есть в чем выберати.

И так: кто первый прийдет,
Той мні мужем и будет.

РАДУЙТЕСЯ, СОКОЛЯТА

Радуйтеся, соколята,
 Вам зоренька світаєт,
Плещите, руски дітята,
 Вам бо весна блистаєт,
Вітры с юга подувають,
И морозы исчезают,
 Обновилась природа,
 С ней народна свобода.

Соколы уж гніздо віют
 По скалистим утесам,
Нанесено яйце гріють
 По дубравам и лісам,
Исправно дом устрояют,
С мягких перей складывають,
 Чтоб нести в нем любви плод.
 Чтоб не пропал властный род.

Стройте стіны, будуйте дом
С чувственного мрамора.
Оставленный уж прадідом,
Обновить его пора.
Стройте гніздо для потомков,
Для будущіх сынов, внуков,
Сійте багато сімя,
Чтоб задержалось племя.

Дасть Бог росу и погоду,
В нем надежда и в людях,
Возростет плод с властног' роду
И по скалистых горах.
Лиш будуйте на скалі дом!
Не вредит єму вражий гром;
Обновите старый снов —
Для будущіх вам сынов.

Бо от пола честна, здрава
Родится все честный пол.
А от гнізда соколова
Вылетит быстрый сокол;
Сова родит лишень сову,
А глупецъ — глупу голову,
Кто учился яку піснь,
Таку поєт во всю жизнь.

Так же, братя соколята,
Подлетайте — весна тут:
Змагайтеся на крылята —
Вам стелится новый путь!
Стройте гніздо, подлетайте,
Теплым перьем загрівайте,
Бо то желает любов
Для родных ваших сынов.

НАД МОГИЛОЮ МИЛОЙ

Тут темна, смутна могила
На холмику високо,
А в ній лежить моя мила,
Закрита глибоко.
Тут покійно починає,
О скуках більше не знає,
По недугі нестерпимом
Починає вічним сном.

А я, бідний, сльози роню
На зелену мураву,
На темний гроб чоло клоню,
Мочу сльозами траву,
Тут сердечно вдихаю,
Сльозами гроб орошаю,
Но що користує мій стон,
Коль ю тримає вічний сон?!

Напрасно сльози падають,
Безкорисний весь мій стон,
Вопль мій ніч не допомагає,
Зникає на повітрі он.
Нас доля уж розлучила,
Близь уж і моя могила,
Мій світ з милою уж погас,
Той світ більше не для нас.

Розпади ся, о могила,
Дай, дай місце і мені там,
Гді заснула моя мила,
Там ляжу я серцем сам,
Я не хочу далі жити,
Все плакати і скорботити,
Мені подобається інший світ,
Гді скуки і смерті ніт.

ПОСЛІДНЯЯ МОЯ ПІСНЬ

Ой, дитята-соколята,
Змагайтеся на крылята!
Бо я уже сокол старий,
Уж мні крыла поламаны.

Горі-долов літаючи,
Свої діти питаючи,
От юности до старости —
Изнемогли жиły, кости.

Ах, літал я и высоко,
Понурылся и глубоко,
Плавя по шумным струям,
Без кормщика правил сам.

Ах колько то стихій бурных,
Колько молній и стріл дурных
Изніс от врагов природных —
И от чужих, и от родных.

Не красился перьем чужим,
А кріпился духом дужим,
Не зміняв ни на страстях,
Терпів біду в тых напастях.

Скубли враги со всіх сторон,
Выставляли мя на сором,
Розбивали, як колокол,
Но я остал старый сокол.

Был соколом для родины,
Співал пісні соколины,
Учил так и вас співати,
По соколёму літати.

‘Так, дитята-соколята,
Змагайтеся на крылята!
Старый сокол вже не может,
Он вам больше не поможет.

Білий ваш світ, білий світ,
В нем доселі гріха ніт,
Не беріте чуже перя,
Бо то ваших лиш потеря.

С мыслию о горней жизни
Жийте (в) благо для отчизны,
А чужины стережітся.
Чуже в вас не устоится.

А я, свершив мою жизнь,
Днесь пою послідню піснь,
Піснь послідню — для вас милых,
Соколиков сизокрылых.

На Бескиді — в родном краю,
В том исконно русском раю,
Де світ узріл, там лежати,
Хочу вічно спочивати.

Схороніте мя в дубраві,
При скалах в густой темряві,
Сами здоровы співайте,
А на батька памятайте.

ПОДКАРПАТСКІЇ РУСИНЫ

Подкарпатскіі Русины,
Оставьте глубокий сон!
Народный голос зовет вас:
Не забудьте о своем!
Наш народ любимый
Да будет свободный.
От него да оддалится
Неприятелей буря,
Да посетит справедливость
Уж и русское племя!
Желаніє русских вождь:
Русский да живет народ!
Всі просим Всевышняго:
Да подержит русскаго,
И дасть віка лучшаго!

ПРОЗА

МИЛЕНЪ И ЛЮБИЦА

идилльская повесть, отъ древнихъ
Русиновъ временъ.

Еще подъ высокимъ Карпатомъ, подъ
цвѣтами гобзящимъ Бескидомъ широко
пространный Русскій Народъ не былъ
иноплеменикамъ подверженъ, и еще влас-
ными управлялся чиновниками, такъ зван-
ными Крайниками, по быстротекущаго Ла-
борца, Уга, Латюрки, и славныя Тисы
берегахъ, храбрѣи Русины, властитель-
ствомъ своимъ довольны, весело утѣша-
лися, въ чистой совѣсти послуживше Го-
споду, въ свято простой природѣ якъ сво-
бодны птички играюще, въ занимной люб-
ви якъ родныи братья жили. Обиталища
ихъ отъ снѣжнаго Карпата по самѣи же-
рела славной Тисы, а съ южной стороны
тихотекущимъ великолѣпнымъ Дунаемъ гра-
ничилися. Тогда отъ воинственныхъ Вож-

Мілен и Любиця

ідильская повість, от древніх Русинов времен

Єще под высоким Карпатом, под цвітами гобзящим¹ Бескидом широко пространний Русский народ не был иноплеменникам под-вержен и єще властными управлялся чиновниками, так званными крайниками, по быстротекущаго Лаборця, Уга, Латюрки и славныя Тисы берегах храбрый Русины, властительством своїм довольный, весело утішались, в чистой совѣсти послуживше Господу, в свято-простой природѣ, як свободный птички играюще, в заимной любви, як родный братья, жили. Обиталища их от снѣжнаго Карпата по самыѣ жерела славной Тисы, а с южной стороны тихотекущим великолѣпным Дунаєм граничилися. Тогда от войнственных вождем Стиликоном² еще 520-го года в Італію для взыску Славы отшедших, но — горе! — місто жданной славы темный гроб обрѣтших сродников своїх, оставшиѣ Русины, уже свѣтлостію божественнаго Євангелія просвѣщенный, презрѣвше нѣжных художеств, земледѣланіем занимались, довольныѣ худаго кровавым потом набывшим куском хлѣба и сытным стада молоком, довольныѣ домашним простонародным, от мягкой волны³ истканным убором, по широкопространных зеленых нивах, по тѣнных, самому міру современных лѣсах, невинно стадо пасуще и невинными народными играми веселящеся, часто же о отшедших сродниках своих ужасно разговоряще.

Но оставим древно-народныя славы исторію. Пред(при)нятая повѣсть снуется по берегах славной ріки Лаборця. Бо помянути потребно, что ріка Лаборець, в коеѣ, по свидѣтельству Безименнаго

¹ **Гобзящій** — гойный, богатый, плодovitый.

² **Стиликон** (вожд) — Флавій Стіліхон (бл. 358–408), римський полководець и політичний діятель вандалського походження, фактичний правитель Западної Римської імперії за малолітнього імператора Гонорія. А. Духнович не добрі вказав роки життя Флавія Стіліхона.

³ **Волна** — вовна, овеча шерсть.

Нотарія, Владыка Славян утонул, в древное время от подземных — теперь уже скрытых — источников так глубока была, что и в сухих погодах только лодками и плытями⁴ чрез ню (мож было) плавати, перебродити але никогда (не) было возможно. По обой стороні таже Лаборця жили невинный Русины, старательно землю ділающіи, и великое стадо, найпаче же овецъ и коз, по масных и гобзивых полянах пасущіи, жили в заимной любви и побратимстві, своїх водителей крайников честующе и їм повинующися.

На сіверо-восточной стороні ріки занимала їх высокая гора, тогда названна Синайскою горою, которая теперь Выгорля или Діл познавается, с ужасною на вершині скалою, называемою Синайский, или от тіх, которыі теперь древность Русинов помрачити хотят, Снинский Камень реченою. На большом горбику оныя горы стоял тогда маленький, и хотяй не знаменитым художества украшеніем, однакож красками внутренняго благоговія убранный монастырь, святій Єкатерині посвящен, с маленькою деревяною церковцею, набожными Чина С. Василія Великаго закониками обитаемый, котораго уже и самых щебеней не знати.

Колько раз молода развивалася весна, (только раз) собралося с обоіх сторон множество побожных богомолцев, найпаче же молодых пастухов с веселыми пастушками; всі приходящіи по можности от своїх плодов дары приносили в монастырь, моляще Вседержителя, чтоб береги їх тучною пашею, нивы и сады богатым плодом благословил и отвратил грозный повод⁵ от берегов їх.

Єдным веселым весны днем, на день св. великомученика Георгія собралося множество богомолчиков на Святую Гору, бо сего дня первый весенный отправлялся праздник. С десныя ріки стороны собравшіяся ожидали зарічных друзей, везущихся рікою плытями и лодочками. Прекрасный вид! Множество шлюбкащіх лодочок укрыло ріку, на них побожное пініє и веселость благочестивая, звук свистков, свіріл, фуяр и дудочок, набожных гласов повторяющих, в радость похитили сердце. Паруски украшены віночками, разныя барвы цвітами, зеленым синє цвітущим бервинком, пантликами и тонкими ширинками, словом вкусно украшены корабчики показовали великаго праздника торжество. Ледва приблизилися к берегам, и молоды дівушки, як хитріі серны, скакали уже по зеленой траві, лстиво обращающе взоры на слідующих молодых пастухов; повиталися любезно обоіх сторон сродники, дівушки ціловалися заимно,

⁴ Плыть (застаріл.) — плот.

⁵ Повод — велика вода, залива, повудь.

шептали собі тайны уже давно явныя, всегда тайком поглянувшє на стороны, еднакож хотіли, чтоб тайный взоры їх от молодцев видомы были. Видати было тут, як една, чорнобрыва, чорными кручеными волосами утішається, друга сивыми оченьками аж (в) серденько проникає, една отлучається біленькою шиєю, той біленькая гобзящая⁶ грудь, як сніг, світитєся и не єдного пастушка серденько ранит; а тут неискусна молоденька, як ягодка, як розовый брост, дівушка дивитєся, не зная, чему грудь єй так непокойно двигается. По парі приближались дівушки к святой обители, їх послідовали народно убраны молодцы, помалы же за ними крачали честный сродники, где сідюю бородою почтенный законник священою водою и святым крестом їх благословил и о имени господнем набожно привитал. Тут отдавали дівушки дары свої на престол: по єдиноці ишли, выпорожнили свої кошики, положивше на святой престол біленький, як сніг, пшеничный хлібушок, на жертву приготовленный разный овощей плод, грудочку сыра, масла и патокаго⁷ меда а прекрасно с роз и незабудки увитый вінок, повісивше на святой образ Пресвятыя Богоматери или Святыя Єкатерины.

Сей час принесла первую свою жертву за рікою живущая 16-літняя Любиця; радость и невинность плавали на єй румяных, невинных личках и пронизающей чорной оченька на прекрасный праздничный образ вперше такой показали вид, як сама любовь; она первый раз показалаєся на народном празднику и она всіх дружек своїх красоту перевышила так, як цариця цвітов роза перевышает в траві процвітающей косички; єй чорненьки оченька, біло-румяное личко, узонький красноватый, як дозріла ягодка, ротик, біленькая холмистая грудь и снігу подобный плечи, по которых вороно-чорных волосов звязочки рассыпалиєся, уязвили молодых пастушков, всіх взоры на єдну Любицю вперты неотминно стояли, очарованный молодцы потряслиєся, думаячи, что ангел с неба стоїт пред ними, єден другого шептом о имени незнамыя дівушки вопросивше. Так стояла с трепетом при образі праздничном душею тронена Любиця; грудь єй тряслася, чувствуячи и сама не зная чего; и тїм болше лучшая, что сама свою красоту єще не понимала.

Между прекрасными молодцами, всіх взоры заємший, Мілен, 20-літний юноша, тихо стоял под широко-вітвенною липою, не внимательно рассмотрів по веселящихся прекрасных дівушках. Очи єго, як врановы, с множеством сміющихся очей стрічали; с внутренним

⁶ **Гобзящий** – туй у значеню «указный», «шувный», «шумный».

⁷ **Патокий** – то значит: патока из меда.

пораженієм поспотріла на него каждая дівушка и, напрасно⁸ обернувши взор сосіді своєї, дашто шепнула, снову тайно повергше взор на прекраснаго молодця и нехотяще засміялася на него. Но Мілена ни єден (не) возбуди взор; увидів же невинно стоящую под молодою липкою Любицю, сей час с груди его несносный виразился вздох, лице его от необычайнаго нікогого стыда покрасніло, а взор, аки бы окованный, остал на чорнобрывой дівушеньці. Теперь Любиця на-ремно вергла оченько на стениящаго Мілена и напрасно оченька ей занурилася, не зная, что такое всторгнуло серденько ей, и потрясая в всіх удах⁹. Но и Мілен потрясся, сердце било грудь и не посмівался болше поглянути на чаровную дівушку, а єднако ж взоры его непрестанно на ней висіли; он весь тронен и бесчувствительный стоял, боязнь обяла его, чтоб дивный дівушки образ случайно не удалися єму. И прекрасная дівушка не удалися, остала на своем місті, як закопанный столб, як бы заворожена, не внимая на разговоры дружечки своєї, только тайная якась сила взоры ей на незнамаго младенця тягала, и коли с его смутными очами стрічались, сей час як бы терном пободена, возмущенны взоры к маленьким ноженькам пустила. Даколи прекрасна Любиця между дівушками на-ремно стра-тилася, тогда Мілен в великое упал непокойствие, но, снову увидівше Любицю, дораз увеселился, очи его искрили радостію, як между чорных хмар на пространній поля напрасно сходящий місячок увеселяет жизнь рябых косиць.

Сконченной набожности духовный законник благословив богобойных посітителей, повернувшись с благоуханієм и тихостію всі богомолцы; уже отъити принужденна и Любиця; первый раз никогда (не) чувствимый чувствовала непокой, сердце ей тряслося, смутно поглянула на затрупившаго¹⁰ Мілена и тяжкий вздох вырвался с ей білых персей, прискорбно ступала к берегу, где лодочка, уже наполнена, ю ожидала; еще раз обернулася, глянула на єдном місті под липою стоящаго Мілена и снову печальный вздох поднял стиснутую ей грудь; німо ступила в лодочку, и она сей час поплыла по чистой водичці. Мілен ужасный взор еще раз верг на отходящую лодочку и только не замліл, что она спасеніе его отвезла. Нещастный Мілен! Якбы громовым ударом тронен, остал под липою, слезы с его очей текущі сросили зеленую траву, бездушно впер очи на быстротеку-

⁸ **Напрасно** – нараз, нагле, раз лем.

⁹ **Уд (застаріл.)** – часть тіла чоловіка авадь звіря.

¹⁰ **Затрупивший** – видав, у значеню «остовпіти».

щую и серебряными валами igraющую ріку, проклинал ю, что она отдаляет его от любезнаго ангела, но уже не видѣл свиріпую лодочку — она счезла по валах, як легко парящая птиченька по воздуху. В сем состоянїи тогда только пробудился от тяжкаго сна, коль его товариши покликали: «Что тобі? — говорили соболізнующіи младенцы. — Ты болен? Голова болит тя, брате?» — и сожалѣли всі, бо его любили сердечно, он врага не мал. Он больным себе сказал, бо истинно боль его великий и тяжкий был. Ишол с товаришами по берегу, всегда на ріку и на тамтую сторону позирающе, не внимал на звук пінія и игры другов. Поблагодарив їх, войшол в хижину отця своего Богдана, поціловал любезнаго старика и разговорился с ним о бывшем празднику. Старик благочестивый, прїем в объятїя сына своего, сказовал ему о древнїх временах, о случившихся поведїх и ущербіх и о чудесном защищенїи Пр. Богоматери. Так утружден, сну предался мягкому. Мілен, оставив стараго родителя в сладком снѣ, вышел в сад и печально впер очі на тамтую сторону ріки; не увеселил его уже ліпо за горы выходящїй місячок, не радовали взор его трепетающїи звїздки, он бесчутвен стоял як закопанный столб; наконецъ скричал: «Что мнѣ случилось? Что я чувствую? Одкуда сіе трясенїе перс, чому непрестанный вздохи? О, чому не знал я взор мой от ней отвратити? Чому я пропал на отходѣ ей? И чем есть сія печаль доселѣ? Ах, ах, я нещастный! Ю єдну вижу я, вижу тя, о прекрасная дівушко, под липою, вижу тя, стріляющую оченьками на мене, вижу тя печальную, вижу чорнїи оченька, воронисты волосы по біленьких плечах плавающїи! О, прекрасная дівушко, ты мене очарила, ты сердце мое плїнила, я уже больше не живу! О, если б и ты мене любила! Но где ты? О, далеко! Бог відаєт, где ты почиваєш? И можно, в объятїях другаго? Не зная, что я тужу за тобой! Но, драгая, твой прекрасный образ всегда предо мною есть, с мною он будет день и ноц, с мною выйдєт на зеленую пашу, со мною к поточку черчуцому, он мнѣ сопутствовати будет по унылых лугах, и можно без надежды, чтоб его даколи увидїти!»

Жалостно сказал сїи слова, оперся на сухой пень, воздвиг очі на свѣтлый місячок — и печальный вздох выразился с грудей: «Так прекрасна она, — говорил, — як ты, ноцная небес царице, так красива она в числѣ дівушок, як ты между свѣтлыми звїздами, около тебе блестящими». Снову замолчал, забылся и снова тяжкий вздох рассыпался по воздуху; так єще долго опертый стоял при бесчутвенной колодѣ, як она и сам бесчутвен; пустился на зеленый холмик и тяжкий сон запер слезящїи оченька.

Мілен твердо уснув; в снѣ пред ним стояла любезна дівушка в

подобном ангела виду, он осмілен извістив їй горящую любов, молил ю о заимной любви, стиснув білу рученьку, простер обі руки на объятіє, и се — о, страх! — он воздух обнимал! Пробудился, обнимати готовый руки умліли — и новый, жалостный вздох рассыпался с грудей его по широком воздухе.

Иными часами світлая зоренька и весело щебетающих птиц утрення піснь Мілена на радостны пісні возбудила, он доселі по набожной утренней молитві радостно дул в гласную фуяру и воздух отбивал по скалах его глас. Но теперь первый раз смутно и журливо привитал в златой одежді (з)за горы велеліпно исходящее сонце, выпустив с кошары невинное стадо, дивящееся на печального вожда, вышел на поле, где его пастухи пріятно приймали. Тут точился любезный разговор о вчерайшем празднику; еден показовал жолто-синю пантличку, которую ему любезна дівушка вчера подарила; другой показал косичку, которую ему мила дівушка запряла за широкий шепачок; третій співал новую піснь, котору от миленькой вчера научился; един лиш Мілен задуманный стоял, опертый на палицю, ни слова рекше, тяжкими вздохами занятый. Пастухи примічающе незвичайну его скорбь, посміялися, и он уже утаїти не мог, что сердце его любовь опечалила.

Любов Мілена день днем росла, он отдалился от пастухов, потупив игры и веселости; не увеселили его зеленые весны радости и всякое товаришство му тяжелое было; самотностію занятый стадо свое загнал в дебри, по хащі блудил отчаянно не кинувше болше фуяру, замолчал, як кос¹¹ во время жатвы, непрестанно прекрасныя дівушки образом упражнен. Часто садился на скалу ужасну, впер очи на тамтую ріки сторону и сердился, что пришедшу вечеру отдалитися должен был от вида южных берегов; и тогда на способ стениящей горы тужил, гласно говоряще: «О, щастливое дерево, котораго тінь приймает тебе, прекрасна голубочко! О, який вітрик холодит румяное личко твоє? Где ты? Ты, сердца моего драгоценный бісерю! Ачей никогда уже не найду тя? И хотяй непременно ты в моїх очах, еднако ж ты мною невидима! О, если бы ты чувствовала мою тужбу, если б ты знала, коль я плінен тобой, наисті помиловала бы ты біднаго любовника, нещастнаго плінника!»

В такой тяжелой тосці горящій ему покотилися слезы, еден глубокий вздох другаго достигал, и в том жалі посмотріл на покойно лежащую свою фуяру, наремно поднял ю и напрасно от тяжести сердца громко заграля слідующую

¹¹ Кос — дрозд.

ПІСНЬ:

Прелестныя горы,
Быстры поточки,
Зелены долины,
Рябы цвіточки,
О, уже вы мене
Не веселите,
И страстную печаль
Не утолите.

Бо моє серденько,
И сам не знаю,
Чом плаче горенько?
Не понимаю,
Все горит, як пожар,
Палит, як пламіль,
О, несносный тяжар,
Як млинный камінь!

Были то години,
Но уж минули,
Коли ми калины
Мило цвінули,
Коли ми соловій
Весело свистал,
Коли ми білий день
Ясненько блистал.

Но щастіє моє
Где ся поділо?
Чом моє серденько
Так заніміло?
Пропала ми доля,
Доля молода,
Убігла так скоро,
Як быстра вода!

Єще далій хотіл піти жалостну піснь, но грудь не дозволила, свернувся на зелену траву и полумертвый горенько стукал, як другоч-ки лишений голубок.

В такой тосці провожал Мілен всю весело играющую, но для себе мертвую весну, так стеньял цілоє літо даже до плододарящія осе-

ни; Он не был болше на праздниках народных, презрів игры и веселости друзей своїх, сам скитался, як самотный воробець, по скалах, презирая веселости юношества и звуки молодости. Товарищи, а найбільше дівушки, болізнавали отсутствіе его, бо он перед тим начинаником был веселый сходов, а пісни его перевышали и самого соловія любезный триллы¹².

Уже утолился жар сонця, уже замолчал высоколітающий жаворонок, уже холодна осінь земледіля достойным благодарила плодом, уже все поле жолтая была стерень, коль печальный Мілен к берегу Лаборця вывел маленькое стадо свое, внимательно рассмотрял на другосторонній береги и, сей час увидів привязаную к молодой вербі лодочку, напрасно всторгнен духом, скричал: «Пойду, пойду на другу сторону; Можно, снайду ю. Альбо снайду ю, альбо там отдам жизни моеї цвіт, где она живет — на тіх берегах, где она ходит, где ей ноженьки згинають пахнучу траву. Я пойду!»

Єдна мысль — а Мілен уже, як стріла, в лодочці; и сам не внимал, коли на другой стороні на бережку стоял. Потрясся весь, сердце било в грудь и чувства умліли. Як бы нікоюю силою рушен, пустился в вербовый лісок, в густую и изрядно чистую рощицу; виділ там и удивился: прекрасны поляночки, кипровыми деревцями обсаженные, прекрасны цвіточки, около поточка маленького в двух рядах художно сажену незабудочку, фіялку, на малом же горбику гев-там рожевы корчи, а между ними раскрыченную білу лелію. Словом, каждая трава, порядно огражденна, увеселила его, як прекрасный рай сладости. С трясущим сердцем вшел во гушаву, и се зеленый виноградный сплеток с богатым плодом восторгнул дух его, и вздохнув: «О, Господи! Если б она тут была, о, кедь бы я ю тут найшол, я б уже щастія моего вершину досягнул. Но что то есть? Не сей ли сплеток, не сіе ли місто виділ в сні? Не так ли показалася она мні недалеко от шумяшаго поточка? Наисті, я сіе місто виділ в сні; я виділ той холмик, виділ розовый корч, виділ білую лелію, невинную, як она, біленькую, як еї шия. Но ото лиш сон был, он исчез и мое щастіе с ним, с ним пропала и моя доля!» В той мысли пустился на зеленый цвітуцій горбик, точил тоскныя слезы и сей час с синей модрячки, жолто-сивой незабудки, жолтого лотача и зеленого бервинка удобно сплетеный віночок пал на главу его. Он, возбужден от сего сна, створив очи, што то есть? И се, о-о-о, радость! Прекрасная дівушка, як небесный ангел, стояла пред ним, в самой невинности, як самая вочеловічившаяся Любовь.

¹² Трилла — трель.

Мілен, тронен подобно сребряння тополі листочку, трясся, на-
прасно скочив и замороченною душею стоял перед веселою Люби-
цею, німий, як камінь, глухий и расслабленному подобний; тисящ
любезных слов нараз хотй выречи, силился дойти к ангелу своему,
но язык и уды не служили му. Як болван, як труп стоял, молчал и
стенял, страсть чувствуя такую, якую никогда перед тім: только очи,
ріки слез точащїи, говорили любов; его радость ужасная¹³ была ему.
В том самом состоянїи находилася и тронена Любиця, потряслася и
она, замолчала, очи на землю внурила, як закопана ни сюда, ни туда
рушатися (не) годна. По малом часі обернувшеся, біжати хотіла, но
ледва три стопы — и уже стала, печальный взор вергше на ждаемого
молодця. Опять біжала, но Мілен, распален чувством, єдным шагом
достиг ю, хватив за мягку рученьку, скричал:

— О, ты истинно передо мною? Ты моя — я знайшол тебе, ты
моє блаженство!

Так стояли непорочно, они любилися заимно, не знавши любви,
и сей час бросилися в объятїя друг друга, подобно двом поточкам,
кої быстрым стремленіем соединяются вмістї; тогда отворилися уста
Мілена: валится слово за словом, як отверзшуся источнику валитися
звыкла вода, горнувшая с собою, что ей на дорогї есть:

— Любезная Любице! Дражайшая моя, ты мой ангел, моя
страсть и радость! Я люблю тебе, люблю болше, як весь світ, болше,
як стадо и все имініє моє, болше, як самого себе. Тебе єдну виділ я
в жизни моєй, тебе єдну вижу на всяком містї — с мною ставаєш, с
мною лігаєш, ты моя душа, я без тебе мертв, унылый мні без тебе
світ. Жар любви сушит сердце моє, як солнечный жар поля, не до-
ставш(иї) рос(ы). Ты — роса сердца моего, я тобою живу, як зелена
трава благою росою!

Любиця запалилася, як сходящей зори воздух, искрили оченька
ей, не смільї вознестися; не рекла слова, только вздохнула, приту-
лившеся в объятїя любезного Мілена. Так стояли, невинно радую-
щеся, любезный молодята, як звык брат с сестричкою, сходящий по
давном отсутствїи; и помалы успокоенным чувствам утихла и огненная
страсть сердца їх. Тогда обое посідали на горбочок, на котором не-
давно печальный Мілен тужил. Мілен рассказывал свою тоску от пер-
ваго праздничного времени; говорил, як он ю глядал, як домогивался
за ней и як унылое было ему все весное и літное время. Любиця же,
осмілившая такожде, сказала ему свою страсть, придавше, что и она

¹³ Ужасный — туй у значеню «зачудованный», «прекрасный».

тужила, як друга лишенная горличка, и что от тогожде праздничного времење взоры ёй непрестанно на берегах Міленовыя стороны впертыі были, что от онаго времење, всегда только по берегах діло своє вдячнійше ділающе, туда и малое стадо своє, отлучившеся от дружок своїх, заганяла и як старательно украшала сію рощицю, вздохами ю холодивше, а слезами оросивше.

Так ревно поминали судьбу свою невинній любовники. Уже блестящіі звізды плавали по ріці, уже місячок давно показався над горою, они таже повставали, обіщающе, что каждый день, если їм робота допустит, изьидутся. С болізню разлучилися:

— Иди с Богом, — говорила Любиця, — иди с Богом драгоценній бісерку.

— Иди и ты о имени Господнем, — рек Мілен, — любезная невинна горличко, иди и думай о мні в сладком сні.

Ишли, но, обоє огляншеся, снову біжали в объятія собі.

— Иди, серденько, — рекла Любиця и подала прощательну рученьку Мілену, — и не запом(я)ни¹⁴ утром, если можно ти и отецъ твой соизволит, поглянути мою рощицю.

Мілен стиснув мягкую ручку, безмолвен прощався, любезный взор вергше на оставшую красоту, тогда разлучилися. Любиця загнала стадо малое, Мілен же біжал в лодочку, переплыв ріку; и тогда первый раз весело задул фуяру, от весенного праздника занімівшую. Теперь Мілен, як бы новорожден, снову веселую добыл дяку, он співал, свистал, играл, фуяра его никогда (не) спочивала, он уже посітил забвенных товарищей своих и сміло сказал, что он щастлив, что невинна и прекрасна Любиця для него родилася; но всегда, пришедшу вечеру, препоручив стадо своє другу своему, сам скоро-скоренько біжал на другую сторону, где его любезна дівушка с новым віночком и полною горстію рябых цвіточков невинно привитала.

Что больше сходилися заимно, то доволнійшиі были сладкою жизнью; часто сказал Мілен, як он влюблен и что жизнь его без Любиці пустая была бы ему, як день без сонця, як ноц без місячка. То само повторила и Любиця, сказавше, что без Мілена так жити не можно, як животному без воздуха, як рыбі без воды. Много раз пісні перенимали: коль Любиця співала, Мілен на коліна ёй склонив голову, увеселялся, и виділося му, что и сам соловії пріємнійше не может щебетати; а коль Мілен на фуярі играл, Любиця, внимательно сплетше віночок, на голову ему сложила, рекше, что и гласный кос не превышает его милый голосок.

¹⁴ **Запоминутти** — забути.

Єдин раз посітивше Любицю, Мілен їй на поли пойманную горличку принес в подарок; Любиця радісно прийала дарок; поймавшє любовну птїчку за ноженьки, виділа, як непокойно трєпочет крыльцями, щебочет, як бы дакого на помощ звала; Любиця с жалостным чувством смотрит непокойную плїнницю:

— Што ти, миленька горличко? Ты свободы жєлаєш? Кого зовєш? За ким тужиш? О, наїсті ты за другочком тоскуєуєш. О, Мілен, смотри, як она страстна! Позволи, да пущу ю.

Тогда растворше перстиكي — и птїчка сей час щебєтаючи отлетіла на вітви и далїй искати содружочка своего. Любиця на той вид печальна стала, склонивше головку на Міленовы плєча, в слєзах рекла:

— О, Мілен! Что бы я чинила, єсли б и я так тебе стратила? О, Господи! Я бы болше не жила, я б сей час лишилася жизни! Мілен! Я без тебе жити не могу.

То самое чувствовал и оскорбленный Мілен, и притулился к слєзящєй дівушкї.

Минувшу в так сладком и благом согласїї должайшему времени обоє щастливїи были! Мілен каждый день посїщал Любицю, она же всегда новым занимала єго веселїєм. Случилося єден крат, что Мілен во обычный час пришедше, не найшол любєзну дівушку в рощицї; непокойно ждал ю, и она не приходит. Вызирает, идєт єй в стрїчу, и дівушки не єсть, всходит на високаго бука — не видно дівушки. «О, Господи! Что сталося? Ачєй она больна? Ачєй головка ю болит? Или что сталося? О, я иду, иду, посмотрю ю!» И в том стєненїи вырізал на єтом бучку имя любєзной, вырізал и свое, и оба віночком незабудковым окружил и благословил їх, рекше: «Расти, разширяйся, бучку зелєный, расти чрез віки, и с тобой да растут имена и чистая наша любовь!» Посєму зажурєн вергся на горбик под розовый корч, ручєньками Любичима засажєный, и стєнял. И сє пред ним Любиця побурєнными и расплєтєнными волосами, выплєкаными очєньками, без віночка на головї, без косицї на персєх, сполошена, як молода сєрна, гонившу ю ловцю.

— О, небо! — скочил трєнений Мілен, — что тобі, голубочко моя? Кто тебе оскорбляет? Скажи, иду и помїщуся, сражуся и с самим великаном!

Любиця отворила плачущїй ротик, но слово умліло, не могла промовити, только слєзы тучєю лїялися из чорных очєй.

— Молю тя небом, скажи вину болїзни, любєзна, — скричал Мілен и отєр лицєм своїм драгоцїннїи слєзы, падающїи из очєй Любицы.

— О, Мілен, любезный пріятелю, солодкий друже! Мене силят. О, Мілен, мене нудит мамушка другого любити; мене мамушка уже обручила Лукану, багатому на сей стороні ватагови.

И замолчала, оченька предником покрыва, горко тоскуя. Мілен ужасно устрашилсѧ, ем дівушку за руку.

— Так естѧ, — продолжала Любиця, — Лукан — сильный и богатый, стада его пространно пасутся по горах и долинах. Он, лукавый Лукан, прелестил мамушку мою и обманул ю, а она, желающая моего щастія, мене обіщала ему. — Сіе вырекше, впала в притул пораженного юношенька. — Но ніт! Мілен, я на сіе не склонюся, паду к ногам любезной матери, ціловати буду коліна ей и умолю, умягчу душу ей, и она отстанет от сего наміренія, она мудра, она благосклонна, она любезна мамушка.

— О, сділай тоє, любезна, — говорил Мілен, — сділай, я чаю склоненія ей, она не будет противна нашему сочетанію.

— Я, любезный друже, все сділаю, я готова и без согласія мамушки тебе слідовати, я Луканова не буду, хотяй бы он и царским владіл стадом. Я не послухаю мамушку, и не естѧ силы, щоб она мя от тебе оттягла, я с тобой иду.

— И что ты сказала? — скоро перервал слово Мілен. — Что ты сказала? Ты не подумала, ты без рассужденія сліпыми чувствами везешся. Ніт, любезная, сіе случитися не может! Ты повинна мамушку слухати, твоя повинность — стару мамушку подкріпляти, ей суду подвергшесѧ, волю ей исполнити. Любезна, мы хотим сочетатися в брак, мы хотим в заимной любви новое составить общество и желаем блаженства; но узнай, что благословеніе Господне споеется с благословеніем родителей. О, любезна, не противися материному желанію, да не отъимет от тебе благословеніе и не изречет, хотяй ненароком, клятву на тебе; бо тогда унылое будет наше сочетаніе, и наша жизнь будет блуд, будет гріх и мерзость. Но, послухай, иди, моли мамушку, склони сердце ей и проси от ней благословенія.

— О, Мілен! — отвіщала Любиця, — я, повиновавшесѧ матери, нещастна буду, а непослушна — такожде нещастна. О, Мілен, я таже на всякий случай нещастна! Мамочку обмантил лукавый Лукан, ю богатство прелестило: она думает, что в множестві стада и иминій залежит щастіе, она блеском обманута, непременно Лукана жаает зятя; Мілен! Я на всякий случай нещастна, — и тогда горко заплакала.

— Не огорчай состояніе твое, любезна, напрасным судом, судьба наша у Господа. Ты повинуйся волі матери твоей, бо Бог непос-

лушныя діти наказує, чти матерь твою, буди послушна повелініям ей. Господь помилуєт тя и воздасть ти благодать за послушаніє, буди послушна, як Ісаак отцю своєму. И если такая наша судьба, что мы соизволенієм матери твоей єдно быти не можем, тогда прощай, любезна, забудь мене, я отъиду оттуду в далеки стороны, пойду на конєць свѣта, пойду в пустыню, скрюся в скалы и, як набожный пустынный, буду вздыхати к Господу о щастливой твоей участи. Але, драгая, пойди к матери, моли ю и проси о благосклонности. Пойду и я, буду ю умоляти, просити и чаю потіху от ней; бо она твоя мамушка, она немилостива быти не может.

— О, не сердися, друже, — сказала Любиця. — Я, чувством тронена, изрекла пустое слово. Я иду к мамушкѣ, иду, она добра, она склонна будет на мое желаніє.

Так тішилися заимною надеждою, и сонце склонилося, они разлучилися.

Мілен, ужасными мыслями отяжен, ступил в обыстія отця своего Богдана, цілую ноц сражался с тяжкими сонными видініями, непокойно ожидал утра, которое ему щастіє или вічну ю принесет пагубу. Пришедшу утру, вывел стадо на береги ріки, на зеленую стерню, вручив его другу своему Братолюбу, сам с ужасным попеченієм переплыл на другу сторону, где уже его веселым видом и сміющим ротиком прекрасна ожидала Любиця; наремно летѣла ему в объятія и сказала:

— Мілен! Мы шастливый, мамушка склонилася на мою тоску, она изволила, чтоб я по моему сердцю супруга избрала, приложивше, что тогда совершенну волю изъявит, коль тебе сама увидит и познает лично, бо молода дівиця, — говорила, — любовію и внішним тронена блеском, часто обманутися может, она не рассуждает, сліпою склонностію ведена, біжит нещастна, як рыба на удицю, и напослед главатости своєї жертва останет, цілую тоскуя жизнь и проклиная первый перс своїх огонь¹⁵, которым вік свой спалила. Я сказала мамушкѣ, что ты благочестив и добродітельный и что ей наисті до дяки впадеш. Она засміялася и обіщала свое благословеніє, если тебе достойным на сіє увидит. Теперь, Мілен, приди со мною и покажи нравы твої матери моеї, дасть Господь, не по долгом времени — и твоеї.

¹⁵ **Первый перс своїх огонь** — туй автор выхосновав інверсівный порядок слів у речені (*иначак повісти*: Первый огонь своих перс), де «персо» — женська груди.

— Та уже мамушка твоя знаєт о нашей склонности? Но я еще отцю моему о тебе не сказал: учини милость, Любиденько, приди сей час к старому отцю моему, чтоб он видѣл щастіе мое и благословил нас; он благосклонен будет, ты ему полюбишься. Приди, любезна, недалеко там под горою хижия наша.

Любия склонилася на жадость юноши, бо что не соизволит любовію плінена дівушка? И поспішно нарвала цвіточки, сплела нову парту¹⁶, умыла чистою поточка водою прекрасное личенько, и сей час готово убрана, як ангелик, стояла перед любезным, готова на вся желанія его. Хитро таже позбералися; руки подавше собі, летіли, як мысль, к берегу, разом скочили в лодочку и ледва сколько минут — они уже на маленьком дворіку.

— Остань, пождай немножко, любезна, я сам войду к отцю и приготовлю его на твой прієм.

Любия остала под зеленою, плодом важною грушкою. Мілен тихо войшол в колибу, став перед сідым родителем, порумянів, спустил очи на землю.

— Что такое, сыне, что ты, дітино? Якого нещастія віститель приходиш ты? Говори сміло, сыне.

Мілен приближился, поял за руку старого и, поціловав ю, отворил рот, но слово на языку сперлося — он замолк.

— Что ты, дітино? — спросил старик.

И Мілен сражающеся чувствами начал:

— Няню солодкий, я люблю єдну дівушку, — и сей час снову занімил, — прошу о соизволеніи — позволи лучшую, достойнішую и нравнішую світа сего дівіцю прияти за невісту!

Посмотрив острожно старый Богдан єдинаго сына своего, и с достояніем рек:

— Если ты красотою и блеском внішним не обманутый, сыне мой, если избранна тобой дівушка богобойна и побожна єсть, тогда щастливый будеш, бо Господь благословеніе токмо любящим его и добронравным даєт.

— Няню любезный, — отвіщал радостно Мілен. — Я не обманутый красотою, ни пустым блеском. Дівушка моя, хотяй и весь женский пол перевышает красотами и ніжністю, но при том богобойніша, честніша, благонравніша єсть всіх дружек своїх, она достойніша твоєю быти невістою.

Сія рек, вышол с хижини и под минутою Любия стояла перед стариком, Міленом введена. Любия старому дивною показалася, и

¹⁶ Парта — дівочий убор головы.

если б ей крыла не отсутствовали, думати повинен был бы, что ангел с неба присутствует ему. Она, тронена, спустила оченька, личка ей спламеніли, головка, в землю внуренна, не сміла и взор єдин вперти на старого и уже стыдилася сама себе. Мілен то на отця смотріл и радовался, что он внимательно витаєт свою дівушку, то, весело на дівушку глянувшє, распалялся сердцем. Напослед взял ю за рученьку:

— Прийди, любезна дівице, поцілуй руку лучшаго на світі отця.

Любиця німо поцілювала старикову руку. Старый Богдан, як очаренный, не мог очи отклонити от прекрасныя дівушки и, сам не зная чому, якуюсь велику склонность чувствует к прелюбезной дітині. И намерно скричал:

— О, Господи, в образі, в сіх очах, в сем честном челі я познаваю, я (во)ображаю¹⁷ любезнаго моего друга. Дівице, скажи, ты Драгомірова дщєрь? Бо образ сей єсть єго любезный образ в молодости моего драгоціннаго друга! Скажи, любезна, кто єсть отець твой?

— Мой отець, — сказала жалостно Любиця, — был Драгомір, но я єго не спознала, мене мамка єще под серденьком носила, коли он преставился. Мати моя каждый день на гробі єго плакала и там мене в болести сердца породила.

Тогда потрясся тілом и душею старый Богдан, заключил в объятія дражайшаго друга своего дівушку и горенько заплакал:

— Дітино! Ты — Драгомірова дщєрь, ты честнійшаго, блаженнійшаго товариша моего дітина. Он уже с Богом почивает, а я тужу за ним. Он не был богатый, но порядный человек, и прото єго Господь всегда благословил, не мал он врага, не завиділ єму никто, бо он никогда не отпустил убогаго без помощи, без потіхи. Дівушко, а ты тепєрь изволила моею быти невістою? Я обновляюся в твоєм согласіи, тебе люблю болше, як всі дівушки, бо знаю, что ты образ отця твоего носяще изобилно и нравов єго наслідниця єси. Господь да благословит тя, да благословит вас вкупі и подаст вам долгоденствіє.

Мілен горів от радости, выбіг приготувити дражайшей своєй ужину: наполнил кошички яблоками, грушками, сливами, боросквами и виноградами, положил на стол молодаго масла, сыра, меду и більый, як сніг, хлїб; так гостил миленьку, и если б мог был, и сердце свое положил бы єй на гостину; поял румяное яблочко, давал миленькой с словами:

— То так румяное, як твое личко было, коли я тебе первый раз увиділ.

¹⁷ (Во)ображати — представляти, познавати.

Весело угощалися любовники, и уже соненько послідними сіяло за горы лучами; Любиця извістила, что ей нужно отъити; отбралася, прощалася с стариком и отъишла на объятіях Мілена, который ю весело аж к хижиці ей отпровадил, обіщая, что утром посітит ю и любезну мамушку ей — благочестивую и от всіх почтенную Власту, и ей свою склонность изъявит постоянно.

Прощався с Любицею Мілен с веселым наміреніем утраго посіщення, в сладкой радости повернул, вшед в лодочку, взяв весло и, не внимавше на прибытіе воды, в чувственном забытіи плавал на свою сторону; напрасно, же обачив, что лодочка его мечется по валах и в самой середині ріки к єдной скалі так тріснула, же и весло маленькое переломилося; тогда ухватили валы лодочку и несли ю в долину, як вітор. Устрашился Мілен, ратовати хотіл, но уже не было можно; в отчаянні, несен волнами, кричал, просил помощи, но бывшей нощи никто не слышал воплі его. Он, таже знаменяся святым крестом, поручил Вседержителю судьбу свою; между страхом и надеждою летіл по середині валов! Откуда прибыла вода, не зная не виділ, что чрез время прогулки его на Бескиді ужасный дождь ліялся. Виділ гев-там блистящіися по берегам огники, кричал, но рык воды не допустил голос к огневи; напослед увидів яснійший блеск, лодочка его просто к нему змагалася. И сей час приближилися помощницы, кваками желізными лодочку его привлекше, взяли его на свой корабчик и вывели на сухой берег, просили до хижиці, на которой стінах мрежи сушилися; он вшед, благодарив им, помолился Господу о спасеніи своем. Рыбар, — сії, бо были в корабчику — благодарили также Господу, давшему їм милость сей день дві osoby спасти. Єдин рыбарь сей час послужил своїм гостям хлібом и овощами, другой же доселі приготавил рыбу на угощеніе приходников своїх. Бо знати нужно, что рыба-рі, кромі Мілена, той вечер честнаго єдного старика выслободили от утопленія, и той был помянутый другой гость.

Рыбарь оставший забавлял гостей своих и незабавком другой приготавленную принес рыбу, и всі весело вечерали. Домашніі спросили гостей о їх участи, и первый Мілен сказал ужасный свой случай; посему же вопрошен старик, вздохнув, отер слезы, так начал говорить:

— Я, братья, любезный житель и гражданин великаго города К., именем Радан, был сенатором, болше раз и начальником гражданским, но — О, жалю! — начальники града того потупивше заповідь Божую, нечестивым путем пустилися, приміром лукавым бывше, нравы сограждан своих погубили; они про малый и худый добыток, про дары, мамону и про дочасное имініе місто правосудія неправду,

окламство возвышили; там про свойственную пользу гріх — похвалою, бесчесть — честію, злодійство — добродітелію сталося, благочестивії гоненіями пренаслідовалися, а нечестивії лестники, ласкателіє, найпаче же сродники нечестивых начальников, воры и злодії в степени превозношались; народ засліпленный, тіми прелщен, не виділ свою пагубу! Я видів неправедность, противорек, неправедному суду противился, я закон захищал — и они мене прото ненавиділи, наустили противо мене народ, мою невинность потоптавшє, наконецъ изгнали во заточеніє. О, Господи, ты праведен єси, не помни беззаконіє їх и натхни їх духом святым, чтоб иміющіи очи виділи и лишилися беззаконія.

Сія сказав старецъ, густый вздох высыпался из его грудей. Дивительно слышали его невинный рыбарі, чудящєся, что могут быти людє невинности гонителіє и неправды защитителіє. Так между приятным разговором отдалися на покой и твердо заснули.

Мілен не зажмурил ока. Он, печальный, изображал тужбу отця своего и еще болше тоску Любицы, коль пришедшу утру не посітит и с тім в смятеніє и беспорядок приведет ю.

Лиш что денничка золотый разляла лучи, уже поставали всі. Старый взял свою палицю, вірную в путешествіи супругу, объем¹⁸ обоіх рыбарей:

— Бог Господь и защититель добра отплатит вам добродітель.

Прощался с ними, прощался и Мілен, и пустился в товаристві старика на путь. Тихим шагом ишли, и коль старик утрудился, посідали оба спочивати. Пришедшу жару полудневному, Мілен завел старушка в зеленую тінь, ишол для него овощей зберати. И снову проводжали путешествіє; и коль уже соненько заходило, радостно показовал старушкови Мілен любезнаго отця своего домичок, котораго комин уже сдалеки показовался.

Там в смятеніи журился теперь старый Богдан, тоскуя горенько о сыні, трясся, что сынови его нещастіє случилось. Но, услышав звук, развеселился, и се Мілен уже в объятіях его. Сказал ему сын нещастный случай и сопутешественника своего участь, поціловал любезнаго отця. Богдан, слышав стараго судьбу, любезно привитал его и рек:

— Честный чужестранецъ! С радостію поділю с тобою, что мні Господь дал, мое обыстя да будет и твоім обыстієм; с тім посадил стараго на мягкий столецъ, отложив его палицю, и просил, чтоб спочивал с миром.

Удивившєся, старый Радан в изобиліи сердца воскликнул:

¹⁸ **Объем** — то значит «обняв».

— О, Господи! Колико чоловіколюбія нахожу я тут, истина, праведність и благочестіє тут перебуває, тут нахожу я просту в природі невинність, тут не токмо слышу, но и вижу глас божественнаго Євангелія, что в пышных градах не найти. Братя, я тронен вашою невинністю, я вам служити буду, я от вас не удалюся.

— Упокойся, любезный друже, — отвіщал Богдан, — у нас все общее есть, ты сострадательность над нещастным великою называєш благодатію; у нас то повинністю называется, и свиріпый звір, кто не помилует нещастнаго. Бо прошто даєт Господь земли моеї плод, прошто захищаєт Вседержитель худобу мою? Ачей прото, чтоб сам уживал божое благословеніє? Ніт, брате, мы всі єдного отця діти, мы братя, мы повинны ратоватися заимно!

Между тім Мілен уготовив брашно и худою ужиною покріпилися; и приял їх сладкий сон в объятія. Мілен в сні виділ Любицю, ужасно плачущую и о нещастії нарікающую, и так разжалился, что пот обліял все тіло єго.

Зіло¹⁹ рано гласили уже трубы, фуяры и свірілі пастухов по лазурном воздуху. Мілен, взяв свою гласную фуяру и выпустил стадо, біжал к берегу вручить єго Братолюбу. Спішно переплыл, стал в любезной рощиці, глядаючи любезную, кричал, кликал и не обозывається: «Где ты, любезна? Долго задержуєш заимну радость нашу», — и непокойно ліг к студнику, где много раз в объятіях любезной спочивал, ждал уныло, и еще так долгое время не было єму.

Радан в объятіях Богдана вышел привитати святую природу и, возбужден чувствами, веселился первым лучам денницы, которыі он в граді не виділ перед тім.

— О, прекрасна природа, — воскликнул, — як ты прекрасна в твоей невинной святині; поздравляю вас, зеленый холмы и долины, вас, шумящії поточки, и вас, невинно щебетающії птичатка; ваше пїніє превышает звуки всякаго музыкалнаго рода; о, я чувствую тайное вліяніє природы, она распростираєт окрест мене воздух невинности и роскошнаго пріятства, безвістный огонь возгаряєтся в сердці моем, он распространяєтся по всему моему составу. Сладостное состояніє! Все мене плїняет, все мні приносит удовольствие, все приводит в удивленіє, все представляет мыслям моїм свободу и блаженство. Оковы, обременявшії мене, исчезли, сердце упоєнно сладостію, из очей лїются чувствительный слезы радости! Всі существа наслаждаются здісь спокойствієм и щастієм! Невинный селяне! Вы вкушаете спокойно пріятности свободы, нош приосіняєт вас благотворными тїня-

¹⁹ Зіло (старослав. зѣло) — доста.

ми своїми для сохраненія от человѣческой жестокости. А в градах? О, скоро увидит человекъ день, и вмѣстѣ с онымъ узритъ мучителя своего. О, тут люди живутъ, а в градахъ бесчувствительнѣе звѣріе! Благотворный сонъ царствуетъ в хижинѣ токмо земледѣльца и пастуха; ни пронзительный гласъ злодѣйства, ни ужасныя чудовища ненависти, віроломства или мщенія, ни суетный происки жадности и самолюбія, окламства и скупости никогда тут не прерываютъ онаго, с нимъ неотминно обитаютъ невинность и спокойствіе. Когда тут сладкая тишина покоится, тогда в пышныхъ градахъ злодѣйство владычествующее изошряетъ стрѣлы свої, приготовляетъ пагубный ядъ и назначаетъ себѣ жертвы, словомъ, в градахъ тѣсный есть человеку свѣтъ, человекъ человеку — змій, врагъ и волкъ. А тут распростертая каждому земля, тут друзья, тут братія; о, я презираю васъ, пустыя грады, я тут успокоюся. Брате, я с тобою жити и умерати желаю, бо душа твоя приемлетъ чувствованія, смѣшанныя без живости и безъ нѣжности!

Такъ говорилъ Раданъ; радость и веселіе объяснили честный его взоры, обнявъ благочестиваго Богдана и малымъ шагомъ ишли оба в обшій уже домикъ.

Но что чинитъ бѣдный Міленъ? Онъ, вшелъ в рощицу, Любицу не нашолъ тамъ; разсмотрѣвъ и, о, страхъ, имена ихъ стерты изъ кожи бука, где ихъ Міленъ врізалъ. «О, Господи! — скричалъ, — не даякое ли несчастіе случилось тутъ? О, лишъ бы Любицѣ не сталося дашто! Но чому ей нѣ здѣсь?».

Міленъ рассуждалъ, не могъ похопити ужасный случай. Между тѣмъ слышалъ шумъ в корчѣ, радостно скочивъ:

— О, тутъ есть она, — но мѣсто любезной предсталъ ему смѣющійся Луканъ, вопрошалъ его:

— Что ты искаешь тутъ, Міленъ? Любицу ждешь? О, брате! Я сожалею ти, всеу ждешь ю, она уже не твоя, она тебе болше не любитъ, сама склонилася мнѣ, сама подала мнѣ ручку, понравилось ей ся мое стадо, она богата желаетъ быти; она вчера тутъ была, властною рукою стерла изъ бука имена, отреклася тебе, говоря: «Такъ, да исчезнетъ первый мой нерассудный огонь; такъ, да сотрется наша дурная любовь, якъ стирается кожа сія изъ очареннаго бучка; ненавижу мой первый составъ, теперъ стираю его память изъ моего сердца!», тогда впала в мои объятія, рекла: «Я твоя с тѣломъ и душою, не желаю болше видѣти иностраннаго Мілена!». Я сожалею ти, брате, но что дѣлать, она — свободна собою; она уже моя.

Міленъ, якъ громомъ пораженный, впалъ на землю, умлівалъ, бесчутвенъ сражался собою и, умеряющему подобный, воздвигъ очи:

— О ты, віроломнице! Гдѣ твои сладкія слова, гдѣ обіщанія, гдѣ

присяга? Я божуся небом, я тебе люблю хотяй и невірну, божуся, клянуся небом и землею, что никогда болше не посмотрю ни на єдну дівицю, лиш тебе тоскуя, тебе любити буду, хоть взор твой болше не узрю!

Сія не говорив, но плавав, вергся на землю и, тяжкий вздох выразив, безмолвен смотріл на так прелестное місто. Лукан свідитель был его тяжести, поднял его с словами:

— Брате, сожалію ти искренно, но прошу, не уболшай твой жаль сіми містами, иди с миром, я тя перевезу на другую сторону, там найдеш щастіє твоє, там найдеш вірнійшую дівицю; забудь, прокляни місто сіє и никогда не вернися на віроломства місто, где токмо печалиш сердце твоє.

Так поял его за руку, посадил в лодочку и перевез на другую сторону ріки и посміялся, оставив его бесчутвенна. Мілен заморожен, як из тяжкаго сна пробудившийся, не понял, что єму случилось. Сердце му било страшно и вздохи силою двигалися с трясущихся грудей. Но по малом времени престаи слезы, упокоилися перси, простерся на земли: «Ах, невірна! — сказал, — зломила віру; о, як краткое было мое щастіє! Як печальна была недавно еще, коль мати ю Лукану обіщала. О, воліл я умерти прежде, нежели ю первый раз виділ под широкою липою, коли первый раз упала она в мої объятія. О, нещастный день, коль я ю виділ, и еще нещастливый, который мене до єй рощиці привел. О, невірна! Ты вірнійшее сердце с стадом переменить годна. Но упокоюся, что даремно плакати буду невірною! Я потуплю тя, я презрю твоє имініє, презрю тебе и лукаваго твоего Лукана. Буди, о, буди щастлива, забуди мене, если можеш. Моя радость будет, если твой гріх непременно в слідах твоїх будет».

Так, полный жалостію, приблудился и болше слова о невірной не выразил. Не увеселило болше печальнаго Мілена веселое другое пініє, он снову по прежніх блудил унылых берегах, самотный в темном омраченїі скитался; и хотяй потупил недостойную любве окламницю, єднако же невірной віроломницы прелестный образ выразити не мог из тяжких мыслей своїх. Часто вышел на высокий береги и оттуду не престанно смотріл на нещастную сторону, где его покой погребенный єсть. Но всегда еще болше опечален, бо всегда лиш Луканово стадо виділ по зеленых широких лугах: «Ах, нещастное стадо! — говорил, — ты отъяло, ты ухитило мою жизнь, ты вина моей несносной печали!»

Так скитался три дни, не вкусил хліба, ни воды (не) пил, и уже, отчаянному подобный, сам не виділ, что ділаєт. Четвертаго дня раненько напрасно вырвался: «Пойду, — скричал, — пойду в зеленую єй рощицю, отдам долг природі и на том місті отдам дух, где первую

жизнь чувствовал, где во объятиях её жизнь мне солодка была; там умру, там отдам любовь в жертву неверности».

Ишол и уже при студничку стоял, под буком тінистым, где первую завязал любовь. «Тут, о тут выплачу мою душу, тут, можно, погребет тіло моє нікто, тут буде ся блукати постійный мой дух. О, любезна фуяро, послідній раз оголосися, где весело играющу слышала она тебе, тут послідній задуї жаль». Прием фуяру и запіл жалостным голосом:

Тяжкий жаль на сердці моєм
Творит мні отход твой;
Віроломна! Непокоєм
Пражу дух и взор мой;

Стону, сохну, засідаю,
И уже не обритаю
Твой взор гладкий.
Твой вид сладкий,
И образ прекрасный.

Оставилась я жаждуща
Любве твоей! — о жаль!
Потупилась рыдающа,
О, несносна печаль!

О неверна! — сердце мое
Болезненное и страстное
Повражила,
Нисчезила,
Ты на век поранила.

О, помни еще на мене,
Любезная моя,
Повернися, глянь на мене,
Еще я люблю тя;

Возврати ми хоть сон краткий,
Возврати мні покой сладкий,
Ты, ангел мой,
Хранитель мой,
Помни мой непокой!

Тебе, Лукан, — о, лукавый
Богатством обманил,
Тебе блеск суєт бесславный
Напрасно очарил.

И ты клятву преступила,
Вірно сердце потупила,
Віроломна,
О, безбожна.
Мою грудь погубила.

Не клянущи — будь щаслива
В об'ятіях Лукана,
Только молю — памятлива
Буди и на Мілена.

Я покойно на місті том,
Где ты присягала небом,
Оддам мой дух,
И он округ
Твоей долі избудет!

Мілен так жалостно співав, повторил гласом фуяры своея каждый стих. И се растворился розовый корч. Он подвиг оченька, и се — О, небо! — Любиця пред ним — с блядым образом, печальным видом и слезными оченьками!

— Что ты тут ділаєш, жестокий звірю? — рекла єму, — если б была я знала твоє присутствіє, не беспокоила бы твою прогулку, — обернувшись, отъйти хотіла.

— И ты тяготиш, жестокая, что єще раз подолжаєш видіти нещастнаго, — отвіщал Мілен и хватил ю за руку.

Любиця отвратила лице, чтоб слезы утаила; рука же єй горіла и тряслася, як осика.

— Что? Ты плачеш? Ты... невірна!

Любиця, омочена слезами, трясущими глазами посмотривше, видит, что и он плаче.

— Ах, невірный, и ты плачеш? — рекла, — о, плачи, плачи, віроломный, зри, фалшивый обманщику, тоє сердце пораненоє, которое про тебе нещастливое будет во віки. Да будет слава твоя, что ты невинну и легковірующую дівицю прелестити и обманити мог; о, ты мене на віки оскорбил, я тобою на віки нещастна!

Тогда ручками покрывала от слезных токов мокрое личко и в великости скорби пала во объятія дивящагося Мілена. Он трепетом притулил ю к собі:

— О, любезна віроломничко, ты уже плачеш! О, ачей слезы жалости, ачей скорбиш о грісі невірности. Пожалуй, любезна, навернися к моему страстному сердцю, помилуй тебі всегда вірнійшаго, для тебе самой живуущаго смертнаго.

Любиця, вперше очи на держащаго ю Мілена:

— Что? Ты обвиняєш мене віроломством? А ты сам — невірный!

— Кто? Я невірный? — обозвал Мілен. — Я невірный? О, скари²⁰ мене Боже, если я перемінил хоть крошеньку огня любве. Дівушко, я терплю муку неісповідиму, я лишуся жизни, я рассыплюся от печали, если ты не отстанеш от твоего наміренія. Дівушко, я малое стадо маю, но великое сердце, моя любовь перевышает стораз Луканово стадо. Дівушко, ты с Луканом не будеш, о, не будеш щастлива! Навернися вспят, бо ты для мене, а я для тебе рожден, остави лукаваго Лукана — с мною щастливійша будеш!

— Чудесный человек, что говоришь? Я — Луканова? Ніт, ніт, богме ніт. Я Лукана не терплю, я постарію сідою партою, я умру, а я Луканова не буду, он злочестивый, он мене обманывал, он сказал, что ты мні невірный, что тебі другой стороны дівушка понравилася, что ты стер имя мое и проклял его, что ты мене презираєш и будеш во вікі презирати.

— Тобі Лукан то сказал? — напал Мілен. — О, лукавый враг, о, змій, прародителей обманивший. Он мні побожился, что ты мене презираєш, что ты склонилася великому его стаду, имя мое стерла и проклинала. Любите, любезна Любите, мы обманутіі. Любите, прощай²¹ — я погрішил легкомысленно, увірів фалшивому Лукану.

Тогда, впав в объятія любезной, держал ю с трепетом впритулі, бояся, чтоб она снову не уйшла волшебною силою. Такожде и Любиця, восхищенна радостію, перепрошевала любезнаго, стыдящеся, что о постояніі его сомніватися сміла. Теперь просилася Любиця, для якія вины Мілен обіцанным утром не пришол? Мілен расповіл ей ужасный случай, приключившийся ему при возвращеніі. Любиця, слышавше сіе, лиш что не замліла, мягкое серденько ей трепетало и вылудило из очей тучу слез. Посем впала на коліна, вперше на небо очи, благодарила Господу, что Мілена ей в нужді содержал, щиро моляся о друголюбных рыбарех, спасших дражайшаго своего Мілена.

²⁰ Скари — иншак: «скарай».

²¹ Прощай — туй у значеню: «перебачити», «простити».

Посем извістила Любиця, яко она увідомила мамушку свою о посіщенні старого отця его Богдана; сказала далій:

— О, любезный друг! Горкоррадостны слезы ліяла мамушка моя, познавшая, что ты — Богданов сын еси. «О, любезный Богдан, он отця твоего приятнійший друг, он благочестивый человек, чаю, что и сын его наслідником будет нравов его. О, дівушко, его мати моя любезна товаришка и ровесница была, но жаль, уже давно гнієт в чорной земли, але память ей благая от рода в род! Дівушко, ты щастлива, и я щастлива в благонравном зяті. Приведи его спішно ко мні, да возрадується душа моя и да благословлю вас благословенієм горящим».

— О, Любице! Я благополучный в числі смертных, я недостойный толико блаженства, — и радостно стиснул впритул любезную дівушку.

— Но, Мілен! — возвала просителным голосом Любиця. — Пожалуй, приди сей час к моеї любезной мамушкі, приди, да увидит тя, и ты услышиш благословящую нас займну мамочку.

— Иду, иду, миленька, и сердечною скрухою²² поцілую лучшей мамушкі руку.

И с тім подвигшеся, ишли весело к обыстю благонравныя Власты, где ю, в сінях голубочки кормившую, найшли.

— Мамушко дорогая, — вопіла Любиця, — мамушко, аде мой любезный Мілен, достогодный сын Богдана, любезнаго друга и побратима отця моего!

Власта честным движенієм и любезным гласом витала прекраснаго юношу и запросила до малой, но так порядной хижиды, что в ней сама крайничка жити могла бы; показующе ему мягкий столец, просила его сісти. Молодець же, поціловав руку мамушкину, и поздоровлял ю о имени отця своего Богдана. На тоє отповіла добронравная Власта:

— Здравствуй, лучшаго друга сыне, здравствуй в низкой хижиді моеї. О, як я радуюся, что ты найшол єдиную мою дівушку, вас Господь в друг(и) определил, и он вас благословит благодарным согласієм.

Они тогда разговарялися, Любиця же выбігла и скоро-скоренько принесла овощи дозрілы, сыр, масло и мед, положивше на претканым красками обрусом закрытый стол. Она трепетала от радости и играючи кормила миленькаго, як кормит невинная горличка молодаго птенця своего. Сміючися, радостно смотріла сваволу дочери своеї

²² **Скруха** — сердечна приязнь, каятя, сокрушеня.

Власта и обіщала їм, що на третій день звінчає їх в монастирі, где їх Господь сочепал заимно; тогда еше болша радость была — скочили обоє, обьяли старую мамушку, цілювали руки ей и просили благодаряще ей благословеніє. Власта, поднявша на небо очи, рекла:

— Діточки мої, вы радость и подпора старости моеї. О, як весело будет мні чрез нісколько дней или и годов, который Господь определіл животу моему, видіти ваше щастіє, бо прекрасно то видіти, коль добродітельный споятся; они день днем достойнійшиі суть себї, и любовь їх согласная никогда не погаснет. Я памятаю на благополучіє оно, и память его горкій слезы вылудит из моїх очей. О, в объятіях любящихся и щастливых супругов и самая печаль, самая горесть солодка бывает. Так ест, діточки, вас небо споїло, вы в благой годині позналися. О, Господи, и я щастлива была, но щастіє мое не было долговременное, а прото и теперь благодарю Господа, бо память любезнаго супруга всегда мні чести достойна ест. Слыши, сыне мой, если ти твой отець не сказал, слыши случай отця твоего и моего супруга — нераздільных побратимов честогодный случай. Отець твой, добронравный Богдан, с моїм супругом Драгомїром искореняли ниву, пасіку приготавлиюще. И случилось їм выкопати знатное сокровище; о, радость велика, котел грошей серебряных и золотых, еше от времен гоненія хрістіанства. «Мы теперь щастливіі, — сказал Драгомір, — мы много богатства набыли, слава Господу». «Я не восхищаюся тїм, любезный брате, — отвїщал Богдан, — я презираю сокровища, не трудом набытыя. Я не доткнуся їм, и если б я сам їх набыл бы, истину скажу, еше глубочайше закопал бы їх. Мні прїятное убогство мое, бо мене не обременит жар сонця и кудрява зима не заморозит твердыі члены; мое сокровище суть руки мої. Бо что бы я ділал при толиком сокровищу? Ліниво лежал бы, презрїв работы, когда бідный мой сусїда мозолил бы ся, тяжело землю ділаючи, и куском чорного хліба доволен? Ніт, брате, я не желаю его, бо имініє помягчає тїло и честныя нравы бїдствієм обременит». «Мудро говориш, побратиме, — отвїщал мой Драгомір, — и я не жаден сокровища. Но да не лежит всує, его Господь дал — отдадим божое Богу». Тогда порадилися — и они основали сей монастырь, в котором вас Господь сочепал.

Мїлен довольно возрадовался о добродітели отця своего, прощася с обіщанієм, что на третій день совершенно вся пригочовит на брак. Одъишол, Любиця выпровадила его к берегам и молила, чтоб опасно²³ управлял веслом, чтоб ему не случилось нещастіє. Уже

²³ **Опасно** — туй у значеню «уважно», «осторожно».

на другій стороні сущему рученькою кивала и грустными²⁴ стопами разлущилися, ждающіи зореньку третього дне.

Уже Мілен далеко отъишол от берегов; обозрів вспят, уже не виділ любезную и близь дому своего увиділ біднаго чужаго человека, сусідови свою печаль жалующаго.

— О, брате, — говорил убогий, — не был бы я теперь скорбящій, если б несчастный случай мене не избавил имінія моего. О, мое поле и дом мой там на бережку стоял, стромы мої ломалися под тяжестію овощей, но грозная туча и из ней набившій повод утопил мою хижину, поле и сад мой измыл, и где гобзящая была доселі нива, там теперь уже намул, каміньча, скалы и колоды. Єден грозный вал хижину увалил, другой — стадо утопил, я сам на высоком буку спасся с дітиною, которая еще не понимает несчастное свое сиротство. И не была бы так тяжкая моя скорбь, кедь бы сіе отроча со мною участное не было того несчастія, если б оно не терпіло убытка сего горкаго.

Мілен, густый вздох пустив, и оскорбился на сей случай, помнув, что повод сей и его несчастным учинити мог, бо прибывшая ріка сего повода діло было, где он сражался с смертоносными волнами. «Благословен говорил: помагай бідному. О, Господи, если б я мог помощи подати ему! Господь видит доброе діло и вознаграждает; о, кедь бы я богатый был, як упрімно пожаловал бы его...»

Так, тоскуя, вошел в дом отца своего, и радостно сказал о посіщеніи Власты, приложивше, что минувшим трем днем прекрасная Любиця в его объятіях будет як молода невіста домиком управляти.

Минувшей нощи, еще пред выходом сонця, Радан по свіжой росі перехожовался; незадолго вышел и старый Богдан с Міленом, поздравляюще старика добрым утром. На жадость Радана подыишли на маленький холмик, откуда вся долина прекрасным видом показовалася. Тогда старый Радан, обняв друга своего Богдана и сына его Мілена, сказал:

— Побратимы, сіе поле, сей сад и сїи будинки вашіи суть, я вчера купил сія от хозяина и властителя; сія для вас будут, а я с вами пожити хощу малый и краткий мой вік, а егда умру, ты, Мілен, погребі тіло мое под сею липою и положи мні над головою простостройный крест. Приймите, браття, сіе от своего друга.

Богдан удивился.

— О, брате, — сказал, — что ты ділаєшь? Я тронен приятельством твоім, я владію моім полем, оно довліет сыну моему, если он

²⁴ В оригіналі было напечатаной так: "гнусными". Видав, туй проскочила печатна хыба, котру сьме виправили.

благочестивый будет. А если он развращатель будет, тогда и все царское имение ему малое будет. Брате, я не потребую сие.

Но Радан просит его не перестал, док(и) он не склонил на прошение; тогда возопил старик:

— Сыне мой! Коль и я умру, погреби и мене под другою липою и назови две липы: Раданом и Богданом, чтоб память двух друзей вечная была.

Мілен с ужасом слышал сии слова отца своего и просил их на холмичок, оттуда показывал им рощицу Любицу и дом Власты, тещи своей. Упорно высматривал Любицу, но все. Посему походили все новое поле и — о, прекрасный вид! — всягда так обременены стромы плодом, что конары подпирати потребно было. Прекрасный сад поточок ділил, а (с)под одной скалы чурчала зимна вода, як лед, чиста, як кристал; поле широкопространное, обгороженное плотом новым.

— О, — воскликнул от радости троненный Мілен, — о, як радується моя Любичка, коль увидит свое прекрасное имение!

Между тем повернулись к Богдановому обьисту, которое в долине было, и при вратах увидели человека с отрочатком, милостиню просящего, которого Мілен вчера стрітил. Богдан, услышав его несчастный случай:

— Брате, — сказал ему, — ты нащастен, ты не самохотно, не про ленивость, не про небрежение, не про нечестивый живот убогим стался; Господь посетил тебе, ачея прото, бы я добродитель показал. Господь заповедает, чтоб милостиню творити, поле сие и хижия совсем твоя будет, я тебе нею подарю — жий, усилийся снова и делай с Богом новое твое поле, избери и плоды стромовый, да ты милостивый Бог благословит. Я маю новое обьиста, там перенесуся.

Иностранец остолпил на сие, он не воровал, слышал ли сия слова или снилось ему; наконец же впал на колена и так благодарил неисповедимую благодать Богданову, Радан же и Мілен возрадовались о добродетели Богдана и подтвердили своим соизволением.

Возвратившимся им, Мілен перебіг к своей Любице, но ю в роще не найшол; ждаючи ю, в тени уже выше помянутого бука свернулся и твердо заснул. Но напрасно жменя цветов, падшая на лице, збудила го, он увидев Любицу, сей час скочити хотіл, но не мог. А што сталося: ни руку, ни ногу подвигнути (не) годен. Любица же на сие солодко засмѣялася, бо она его спящего ширинками и пантliками повязала так искусно, что двинутися не мог был.

— Но ждай, Любице, наверну я ти жарт, и так сцѣлюю тя, аж буде личко твое ружиче подобное.

— Ніт, не разв'язу тя, поки не обіщаєш, що за єдин цілий час не поцілуєш мя.

— Но, не поцілую, — отвіщав плінник любезный и разрішен был. Мілен обіцанняє своє законно піддержал: и хотяй як зарывала его свавольная дівушка, он ю не ціловал, наконець же прорекла она:

— Мілен, уже єден час минул.

— О, де бы? Єще ни четверть часа, — отвіщав постоянным голосом он, разговоряя єй о случившемся щастіі, что Радан єму про- странное и богатое поле с селом купил, что отець его бідному, пово- дом нещастному все свое село даровал.

— О, Любочко моя, як ты будеш ся радовати здатной и порядно устроенной хижіці, як ты будеш порядати в оной. Смотри там, атам на холмику стоїт твой дом между липами, сад изобилный зеленіється, а чрез него шумящій біжит поточок. Любезна, се твое все!

Любиця возрадовалася не так новому прибытію, но великой бу- дущаго тестя своего добродітели и Радана приязности:

— Бо теперь вижу, — говорила, — что я щастлива, что Бог буде мя благословити, бо благочестивых Господь благословит.

Долго єще забавлялися любовники, бывшу же вечеру рек Мілен:

— Любезна, завтра уже не посіщу тя, бо приготовлятися буду к угощенію моїх товарищей. О, любезна, як я радуюся, всі моя сто- роны молодцы и дівушки обіщалися на свадьбу мою.

— Так же и мої, — отвіщала Любиця.

Обое тішилися, что всі радуются щастію їх.

Пришедшу непокойно жданому утру зоренька трепетала світ- лящими лучами, вся атмосфера обьяснилася так, як никогда перед тім; цвіты благовоннійший сіяли пах, як даколи; трава зелена, росою напоєнна, весело двигалася к лучам, якбы все естество радовалося щастія Міленова торжеству. Єще пред денничным выходом собра- лися сей стороны молодцы с прекрасно убратыми, партами и ко- сицями украшенными дівушками; между веселым фуяр и писчалок звуком, с веселым пінієм ожидали торжествуюшаго юношу. Мілен поблагодарив їх склонность, и рядом спішно біжали к берегам, где їх косицями убранных лодочок и плытей множество ожидало. Нарем- но переплывше ріку, незадолго уже под стіною Любицевыя хижини стояли, где тамтої стороны молодцы с дівушками любезно приви- тали їх. Прекрасно и громко разліялся по долині голос несчислен- ных фуяр, пініе небо пробивало, любезное дружество занимало всіх. Дівушки обоїх сторон начали с полных цвітов и зеленого бервинку віночки плести и обычайную піснь тоненькими заспівали голосочками.

Виділося, что множество соловьев щебечет по зеленой дубраві.
Піснь віночкова была слідующая:

Горі соненько, горі,
Війся віночку вскорі;
Віночку бервинковий
Буди скоро готовий,
На Любичу голову,
Другий на Міленову.
Будь Міленьку веселый,
Як бервинок зелений,
А Любичка буде ти,
Як ружичка цвінути.

Уготовленным же віночкам, возложили дружочки єден с жолто-синими пантliками переплетений на головку Любицы, а другий — на Міленову. Потому же всі дівушки косичками и вінками чрез рамена крестообразными прицифровались; и так зачали хлопцы с дівчатками разом співати:

Уж соненько виходит,
Уже Мілен приходит
По свою молодицю,
Чорнобрыву Любицю;
Будь мамочко здорова,
Уж Любичка не твоя,
Ховалась ю, но кому?
Мілену молодому.

И тогда, взявше хлопцы Мілена, дівушки же Любицю меж себе, попровалили їх в святой монастырь, где честный сивобородатый законник їх законно сочетал, и благословив присутствующим, горливо молящимся, и просившим благодать от Господа на любезных молодых.

Великое то было торжество, бо благочестивый Радан на праздник той купил 10 овецок и дві бочки солодкой медовки; и так свадьба за три дни держала, где сродники и братія увеселялися, хлопцы же всі с Міленом, а дівушки с Любицею побратимство силно потвердили.

(конець)

ДРАМАТУРГІЯ

ДОБРОДѢТЕЛЬ ПРЕВЫШАЕТЪ БОГАТСТВО. И Г Р А

ВЪ ТРЕХЪ ДѢЙСТВІЯХЪ
по простонародному изреченію въ пользу

Народа Карпато-Русского

отъ

Александра Духновича.

ВЪ ПЕРЕМЫШЛИ,
Тѣломъ собора русскихъ Крылошанъ.
1 8 5 0.

Добродітель превышает богатство

игра в трёх дѣйствіях

ОСОБЫ:

МНОГОМАВ ФЕДОР, богатый мужик

ОЛЕНА, его жена

ФЕДОРЦЁ, сих любезный сынок

ЛЕСТОБРАТ, сусіда и побратим

ПАРАСКА, его жена

АНДРІЙ } сих діти
МАРЬКА }

ЧЕСТНОЖИВ, другий сусіда, колесарь

ИВАНКО } его діти
НАСТЯ }

МУДРОГЛАВ, учитель и дяк

ЧМУЛЬ, жид-корчмарь

БОГУМИЛА, вдовиця

АНТОНІЙ } ей діти
ТАТЬКА }

НЕЗОХАБ ЮРКО, ворожиля

ХРАБРОСТОЙ, офіцір военный

БОГОБОЙ, жебрак

СУДІЯ с присяжными.

Больше вояцы, мужики и діти

ДІЙСТВІЄ І.

КОРЧМА У ЧМУЛЯ

ЯВЛЕНІЄ І.

(Многомав, Лестобрат и Юрко сидят за столом.

Чмуль шапочку в руці держит и стоит)

ЧМУЛЬ: Что роскажете, мої любы панове, ци паленку, ци вино, ци пиво — вшытко маю, завчером єм приніс ганискову из Дуклі, вино из самого Токаю, а пиво из Шебеша, таке, як золото; роскажете и закусити?

МНОГОМАВ: Вшытко дай жиде, годен я заплатити и за вшытку твою худобу!

ЧМУЛЬ: *(Иде до коморы сміючися)* Мою худобу... ай вай, и цілоє село вы бы виплатили! О, вы пан, кто бы ся с вами міряв? *(Йде и дораз прибігне с склянками и наливає)*. Видите, як золото, то правдива оковита, то я лем для вас держу, пане Федоре, ани за дукат бы-м другому не дав. Дай Боже вам на здоровля!

МНОГОМАВ: Пій, сусідко, ний люде гварят здоровы, што їм ся любить, мы пили и будеме, лем дай Боже здоровля... пійме, покля жиєме, годен Федор заплатити!

ЛЕСТОБРАТ: *(облизуюся)* Ой, годен тай годен. Другого Федора уже на світі ніт больше. Многомава знають и в Марамороші, по Эрделю и по Оломуцю; хоть где обернеся чоловік, всягды ся за Федора просят, Федорова слава цілого світа, Федорови и панове чести дають, а село за его розумом иде. Лем дай вам Боже здоровля, гроши вам не минут, хоть бы сьте їх с ложков їли, та їх не скельтуєте!

ЧМУЛЬ: То иста правда... Але Юрко штось смутный, не піє... што ся журите?

ЛЕСТОБРАТ: А што ти за біда, ты веселым бывав, а теперь сидиш, ги сова?

НЕЗОХАБ: Што бы ми было, мало роздумую, як бы дашто заробити; ай уже добрі! *(Мургне на Чмуля)*.

МНОГОМАВ: (*Уже мало напитель, співає*) Ла, ла, ла! Братя, мені уже ту уныло, идім до Мошка, а чей там ся розвеселиме; подь, Василю, а ты, Чмулю, запиш!

ЧМУЛЬ: Добрі, пане Федоре, еше не много маете, ходьте здоровы с Богом, а прошу прийдите к вечеру (*Федор и Василь отходят. Чмуль Юркови до уха шепче*).

НЕЗОХАБ: (*тихо*) Добрі, добрі, Чмулю, лем ты ждай в повночи на загороді, приведу я ти и десять, кедь хочеш... але еше сь не заплатив за яловку; ци чув есь, як Богумила ходит нарі-каючи?... Ой, можеш ты, небого, уже глядати; что раз до Чмулёвых рук впаде, то больше не згине.

ЧМУЛЬ: Но лем мудро, Юрку, не забавляйтесь, бо ноч коротка, абы сьте в повночи уж ту были, різник дораз прийде! (*Незохаб отходит*).

ЧМУЛЬ: (*сам, пише с крейдов по столі и рахує*) Ферциг, ахт унд ферциг, гиндерт¹... Яловку різник отпровадив, коні уже за Бескидом, дораз ту Гершко по други... но тоты уже готовы; Федор напеся, а коні — фур за Бескид. (*Отходит*).

(ПЕРЕМІНА)

ДОМ ФЕДОРОВ

ЯВЛЕНІЄ II.

ФЕДОР, ОЛЕНА, ФЕДОРЦІЇ

ФЕДОР: (*иде напитель*) Так не дам! Хоть го дораз чорт возьме... Жено, світи, посмострю мою маетность! (*Олена запалит каганець, Федор отворит ладу, выбирає мішки, єден за другим, и пугильяр великий*). Ту суть тысящ, ту два тысящ золотых — сами талляри, ту пять сто, а ту тысящ пять сто, сами двадцятники, а на контрактах — три тысящ... Ой, ци я не Федор, ци я не богач? А хто ми роскаже, ге? Я не боюся никого; видиш, сыне, то вшытко твое, не треба тобі школы, твоя мудрость — адде! (*Указує на мішки*). Маеш ты дукаты, таллярі, рублі, дватцятники — што ти душа

¹ Сорок и сорок вісім — буде... сто.

забагне, лем дай ти Боже здоровля, а вирости скоро, я тебе ожено, панічку возьмеш, а я ти куплю село, будеш ты паном прото, а жебрачина все остане жебрачинов, хоть и сто раз Ярмолой² переучит.

ОЛЕНА: Так, любый Федореньку, так; о, як ем ся розсердила, што и теперь трясуся; недавно ту быв учитель. Панотець го посылав, и так брехав, чом Федорцѣ до школы не иде? ой так, абы го там били; ой, на моюй дітині не буде ся такий світовый збытковати; ...и вчера тя били, ци так, сыноньку? (*Цілує Федорця*).

ФЕДОРЦѢ: (*плаче*) Ой, мамко, кедь бы вы знали, як мене болит, што и вчера учитель почубрив мя, а коліна аж ми попухли от клячання... О, мамко, я уже не пойду до школы. Має нянько дукаты, чому бы я ся учив, ци так, мамко?

ОЛЕНА: О, Боже мой! Укажь лем, сыне, колінка! (*смотрит*) О, ноженьки мої, аж попухли! (*цілує Федорцѣви ноги*). Федоре, Фе... позирай лем, позирай, як твою дітину скалічили, ци видиш ты! О, Господи, небожаточко як плаче; ой, я про дурну школу не дам убити свою дітину. О, на моем Федорці не буде ся світовый учитель збытковати; Федорцю, ты ми больше до школы не пойдеш!

МНОГОМАВ: Так є, не поїде... а кедь тот смітник учитель лем дашто ти повість, то я ему укажу дорогу, ...пустыня, ани человек не знає, выдки пришов, оборванець єден, а теперь на наших діточках буде ся мстити... Федорцю, ты до школы не пойдеш, бо тобі школы не треба; я не ходив до школы и прото я — пан, моя школа адде! (*указує на мішки*).

ОЛЕНА: О, любый мой Федореньку, аж теперь я тебе люблю, подь поцілую тя! (*Цілує го*). Но, Федорцю, уже все будеме ведно, научу я тя молити, и Отче наш, и Богородице а Вірую; хоть и не будеш знати, та нич, и нянѣ ти не знає, а прото он пан, прото и ты будеш дукаты личити, а няй пукне з їду тот голодный професор.

ФЕДОРЦѢ: Я лем с вами буду, мамко, где вы, и я там пойду, уже ми свободно буде и до корчмы с вами ити в неділю; няй там учитель чинит, што хоче, бо знаєте, мамко, же и генто

² Ярмолой — ірмолой (ірмологіон).

клячав єм, же м с вами в корчмі був, коли так красно гули,
тямите, мамко?

ЯВЛЕНІЕ ІІІ.

Прежній, БОГУМИЛА и ТАТЬКА с завязанным оком

БОГУМИЛА: *(плачучи)* Слава Ісусу Христу..., дай Боже вам добрий день, пане Многомаве!

ОЛЕНА: Дай Боже и тобі, а што ты хочеш, пустынє?

БОГУМИЛА: Перебачте, папі сусідко, але я пожаловатися пришла; видите, ваш Федорцє моюй Татыці камінєм око выбив.

ОЛЕНА: Добрі учинив, нйй она, пустыня, к Федорцєви не ровнит-ся... Смотри лем: жебрачина якась, нйй она ся с циганы грає, а не с богатым Федоровым сыном... вон ми с обыстя, жебрачино!

БОГУМИЛА: Ой, Боже мой, Боже, та уже богатому Федорцєви свободно над худобнов сиротов збытковатися? О, помилуйте, пожалуйста, теперь иду до міста: хоть лем на ліки дайте ми дашто, бо може ми дитина осліпнути!

ОЛЕНА: Та нйй ти осліпне, и так лем жебрачка из ней буде, така як ты, а мой Федорцє ей нич не учинив, ци так, Федорцю?

ФЕДОРЦЄ: Правда, же нич, я ей и не видів, она, собака, лем бреше.

ТАТЬКА: Та кто другий як ты? Я ишла на воду и ледво воду начерпала, як ты все до воды каміня метав, молила м ти ся, абы съ ми хоть начеряти дав, але ты не слухав и так зачав до мене шпуряти, же и єдным камінєм око съ ми выбив.

ФЕДОРЦЄ: Брешеш, собако, бо я тя и не видів, ци не так, мамко?

ОЛЕНА: Так сыне, так. О, знаю я твої гадки,... жебрачино, не маєш што жерти, та таким способом хочеш вылудити от мене, ой, з того нич не буде!... А чому ты не богата, ге? Бо ти ся робити не хоче, лем бы съ налегло жила... знаю я тебе, собако.

БОГУМИЛА: Нйй вам Господь заплатит и нйй вам богатство нигда не оскудіє!

ФЕДОР: *(пробудится от дремли)* Што то ту крик в моюм обыстю, а не идеш, паскудо?

БОГУМИЛА: Иду уже, иду, нйй вас Бог так помилує, як вы мене пожаловали! *(Отходит с дівчатком, и Олена с Федорцєм другими дверьми отходит).*

ЯВЛЕНІЄ IV.

БОГОВОЙ і ФЕДОР

БОГОВОЙ: Слава Ісусу Христу, пожалуйте убогого каліку! Двадцять літ вояком був, тепер на мадьярской війні, под Доброчином ногу утратив, уже м не годен служити, не собі заробити фалаток хліба, пожалуйте во имя Божое!

ФЕДОР: А што ми до твоєї ноги, десь стратив, я ти не справлю другу, иди до сусіди, он колесарь, та ти справит таку, што нигда не буде боліти!

БОГОВОЙ: Не прошу я от вас ноги, я радуюся, же про моего Царя и про мой народ загубив ей, вдячно и голову бы м положив, но прошу от нас кусок хліба, пожалуйте!

ФЕДОР: Про кого єсь утратив ногу, от того и жалованія проси, ты за мене не воєвав!

БОГОВОЙ: О, глупое невіжество невіжеств, та за кого я воєвав? Ци не за вас и вашу худобу? Скажите вы, завзятый чоловіче, если царю послуживше, не служиме ли и всім сожителям? О, вы, як я вижу, не много понимаете, бо, слушайте, если хто вам служит, не служит ли он и цілому домови вашому? Ваш слуга не єсть ли и дітей ваших слуга?... Хто вас от нещастя, от злодія, от бід захищаєт, не захищаєт ли он и сына вашого, супругу вашу, и все имініє ваше?... Так каждый царю послуживши, не служит ли и всім подданным его? Бо што єсть царь? Вы не понимаете, но я скажу вам: царь єсть отець крайны своей, єсть отець своїх подданных, а мы всі діти его єсьме, и вы — син царев, хоть єсьте того и не достойні,... айбо нич то, то случится, же и найдостойнійший человек злостивого сына получає. О, вы недостойный отечества и народа нашего славного член! Не знаєте ли вы то, же кедь ласкавый и милостивый наш царь войну утратит, кедь враг побідит его, тогда весь наш славеньский народ згине, разьидутся всі Русины, так як погибают пчолы погибшей матери? Прекрасна бесіда наша и церковный обряды счезнут; мы бы уже не назывались Русинами, если бы не побідили мы врагов наших; бо враги царя были и наши враги, а приятели царевы суть и нам приятелиє!

ФЕДОР: А што ти до того — я не маю врага; у мене єсть гроши, та я не боюся никого!

БОГОВОЙ: Подякуйте Богу, же мы ту не допустили неприятеля, бо

тогда немного было бы вам осталось! Но с вами говорить только значит, як с конем ся молити... вы затверділого сердца глупый человек; видно, же вы в школу не ходили, нич доброго есте ся не научили; я от вас не прошу жалования, маю я милостивого Отца, он мене жалует, и будет; и прото узнайте, же мені моя куляга вдячнійша, як вам ваше богатство, што го дідко забере!

ЯВЛЕНИЕ V.

Прежній, ОЛЕНА с ФЕДОРЦЕМ

ОЛЕНА: (*вбігне*) Федореньку, Фе...! Ой, біда — коней ніт... и Сивулька пропала... кажут, же уже по полночи їх не было, Иван десь поїшов глядати; то наисті украли,.. бо то смуток уже, як ту крадут: вчера Богумилину яловку украли — ай ний бы ей там крали, с Богом, але мою худобу... ой, Федоре, радь дашто, радь!

ФЕДОР: А хто бы смів мою худобу рушати, а ци не знає, же Федорово не свободно кинути? Дораз укаже Федор, что он може; цілоє село буде платити.

ОЛЕНА: То наисті колесарёва работа, бо он ся так ховат.

ФЕДОР: Та го повязати дам, иди ми по уряд, ний ту дораз прийдуть, они повинны на розказ Многомава прийти, бо кедь ся завозьму, та я укажу, што Федор годен.

ФЕДОРЦЁ: Наню, та и мое гачатко пропало? О, бодай того колесаря дідко морив! Прото он мене и вчора собачив, гварив, же из мене нич не буде, же я на шибені умру... О, няню, бійте го, повяжете го, бо я уже и на улицю не годен перед ним вийти!

БОГОВОЙ: (*смотрит на Федоря*) А ци то ты, сыноньку? Так правду говорив честный колесарь, бо наисті з тебе нич доброго не буде; ци не тямиш, як ты скарідно брехав? О, ты, бесстыдный черваче, так бесстыдный слова и между вояками скарідно слухати! Сыне! Ты збыткуєшся над людьми, тебе Бог не благословит, бо ты бесчестный и злочестивый, як Хам.

ФЕДОРЦЁ: Ой, мамко, ци чуєте того каліку? Бійте го, бійте!

ОЛЕНА: А не мовчиш, каліко, ты будеш мою дітину псовати? О, не буде он от никого хліба просити, має он дост, иди до чорта,

бо я ти дораз с кочерьгов укажу дорогу! Вон ми из обыстя!
А ты, Федоре, пильнуй, бо то лем колесарёва работа, и не
другого.

БОГОВОЙ: Иду, иду, и больше не перекрочу ваши пороги, бо тут
мамона и гріх перебиває, ту заклятое богатство! Боже вам
заплать! (*Отходит*).

ФЕДОР: Сыноньку, иди лем до Чмуля, ачей он дасть порады; то —
честный жидище, он мудрый, дашто буде радити! (*Федорицѣ
отходит*).

ОЛЕНА: Ай Федоре, ци бы не было добрі пойти до Щербанувки, к
Юркови, ворожилеви, он каждому повість правду, он знає
наисті?

ФЕДОР: Мудро думаєш, ачей он ту буде, бо вчера єм го у Чмуля
видів.

ЯВЛЕНИЕ VI.

Прежній, ЧМУЛЬ, НЕЗОХАБ и ЛЕСТОБРАТ

ЧМУЛЬ: Дай Боже вам здоровля, што роскажете, пане Федоре!

ФЕДОР: Витай, Чмулю, и ты, Юрку. Ци слышали вы, што ся у мене
стало сѣи ночи; мої коні и ялівку украли.

ЧМУЛЬ: Неможна річ! А хто бы посміливался пана Федора худобу
рушати?... То не може быти, лем заблудили дагде, та они
прийдут; знаєте, же шкапина псина иде; а ци пошов їх дахто
глядати?

ОЛЕНА: Тадь Иван десь пропав за ними.

ЧМУЛЬ: Можно, же он сам на пашу їх вывів; не трудьтєся, Федор-
ку, — ай вай... пане Федоре, они сами прийдут!

ОЛЕНА: Ой, чорт їм приїде; Фенна гварит, же по полночи ишли до
стайні обое с Иваном, и стайня была заперта на ретязь, а
коній не было, ани яловки.

НЕЗОХАБ: (*раздумє, мормоче*) То наисті он... я думаю, але дораз
увидиме.

ОЛЕНА: О, Юреньку, змилуйтєся, пожалуйте, дайте рады, пово-
рожете лем дашто, вы наисті знаєте, бо вы все знаєте; по-
радьте, о, порадьте!

НЕЗОХАБ: Дайте єден новий горнець, сито и ножички; я дотля принесу зіля!

(Юрко єднов, Олена другов сторонов отходить).

ЧМУЛЬ: Багма Боже, он знає, де суть... он знає; ачей и повість; уже и Богумилі повів; знаєте, же то чоловік божий, то наисті пророк.

(Олена на єдну страну иде, несе горнець сито, ножицы, а Юрко на другу, мормоче, головов мече, бурян несе в руках).

НЕЗОХАБ: Дайте горнець! *(Бере и бурян скубає, мече до горчка).* Чистой воды из потока дайте! *(Бере от Олены воду и ліє до горця).* Но понесите ид огневи, няй кипит! *(Олена бере горнець и несе).* И соли дайте до горця; кедь маєте свяченой, и свяченой воды долійте!

ОЛЕНА: *(идучи)* Добрі, добрі.

НЕЗОХАБ: А вы, Федоре, держите сито! *(Федор держит сито, Юрко вяже мотузками и все мормоче, привязує ножицы на сито).* Но зажмурьте очи, и ты, Чмюлю! *(Зажмурят очи; Юрко обертає сито и мормоче: мекеке, мекеке; квичит: кви, кви, кви; ерже, ги конь: ги, ги, ги; бечит, ги яловка: бе, бе, бе; мечеся, скаче, руками плескає, и нараз скричит):* Там є Унгвар, Доброчин! Та наисті понесли їх ид Унгвару, а оттам до Доброчина; теперь їх поит на ріці, два чорны коні, єден конь, друга кобыла, чорны, як галки, багаріовы узды на них, молоденьки по три зубы, шестьсто золотых стоят... там суть, там суть!

ФЕДОР: *(отворит очи)* Хвала Богу, так є: чорни по три зубы, узды багаріовы; то правда, о, я вижу, Юрку, же ты чорта маєш.

ЧМУЛЬ: Я вам гварив, же он вшытко знає; ой, то пророк.

ФЕДОР: То Антіхріст! Та уже ту суть, Юрку?

НЕЗОХАБ: Там їх поит на ріці, теперь лем за нима ид Унгвару!
(Олена несе горнець).

НЕЗОХАБ: Ци уже скипіло?

ОЛЕНА: Уже.

НЕЗОХАБ: Но вылійте на помост, де стояли, а порог намастьте часком свяченым, абы босорка не урекла; бо ту суть босоркані!

ОЛЕНА: ой, суть, и тота собака Богумила — велика босорка; хвала Богу, же ей яловку украли; дивтеся, добри люде, кедь она єдну Тарчуню має, а масло все до міста носить; я от четырёх рогатых коров не маю только, як она от єдної. Я чудовалася, что она раненько, уже на зорях ходит по хащи, все збирає якогось дідка, и дітища ей волочатся по дебрї; ани не пустит свою Тарчуню на пашу, лем в стайні ю держит; ой, она то, собака, моїм коровам молоко отбирає. (*Иде с горнцем*).

ЧМУЛЬ: Але не тото, не тото, но думай лем, хто їх украв!

НЕЗОХАБ: (*крутит сито*) Чудо, дивтеся, люде, колесо ся ука-зує — и близ стає; ага!

ФЕДОР: Так є, то пустынник колесарь; а хто бы другий? Но пессій сыне! Ждай теперь, я вижу, чому он так по цілої ночи стру-же а лопотит, ги чорт, пропав бы, и спати не мож перед ним.

ЧМУЛЬ: Наисті он, видите и Юркови колесо ся указало. О, то незлюдный человек, колько раз я его кличу до себе — не хоче прийти; он еще на моем обыстю не быв; с честными людьми не сходится, лем мудрує, якбы коні красти; ой, он то и мою худобу покрав.

НЕЗОХАБ: Ани не сумнівайтесь, видите, и теперь го дома не є, а вчера вечер еще быв, праві в повночи отъишов; он піше не любит ходити, не дарьмо гусарём быв, любит ся на кони но-сити и мясо їсти из яловок!

ФЕДОР: Айбо на моїх татошах не буде ся носити; позерай лем, Олено, ци дома є! (*Олена отходит, Федор Юркови дає гро-ши*). Ту маєш, Юрку, ти правду казав, уже я вынайду своє, поставит їх колесарь хоть спод чорної землі.

ЧМУЛЬ и ЮРКО: (*отходят*) Но, будьте здорови, пане Федоре, а не журьтеся, они ся найдут, лем ид Доброчину ся майте, на Бескід ани не думайте; вечером вас запрошаю до себе! (*Отходят*).

ЯВЛЕНІЄ VII.

Прожніи, ОЛЕНА и ЛЕСТОБРАТ

ОЛЕНА: Наисті, Федореньку, колесарь — злодій, там ани живо-го духа не є, позамикано все на ретязі и колодки, ой, он то отпровадив мої коники... (*плаче*) ой, ой, ой, смуток бы на тя сів, смуток, горька бы ти доля, тай горька!

ЛЕСТОБРАТ: Та хто бы другий?... цілої ночі не спит, лем ходит як грішна душа, позор дає, як сова, товче с топором, што честны люде спати не могут; а то прото, абы обманив людей; и то не лем сам, но и діти єго, як молоды ястрябики, волочатся кады світ а по ночі збивають; та выдкы бы був так збогатів, ачей лем му дідко не наносит, ани хованця не має?

ФЕДОР: Так є, брате Василю, честный человек в ночи спочиває.

ЛЕСТОБРАТ: А в день с честными людьми розговорится, а тоту біду нигде не видно, а все го мара лем ид панотцёви несе, чудуюся на панотцёви, што с таков бідов забавляєся, ачей го псалтырю учит.

ФЕДОР: Ба дивится..., бо он знаєся прилизовати панотцёви, на службу несе; а чому панотець к мні не приходить? Бо я не дурень му на службу давати; а я не колесарь а с собов не дам так розказовати, бо я знаю, што и хто я.

ОЛЕНА: Бо панотець и с моїм Федорцём так хотів бы ся забавляти, як с колесарёвыми дітьми, єще и той собаки Богумилы діти позберає, а так ся с ними провожує; ой, с моїм Федорцём не буде!

ЛЕСТОБРАТ: Пане Федоре! Василя дома не є, тої ночі десь пропав — тогды, коли и коні; лем вы го дайте повязати, прутувати, напійме на него бочку паленки; и дотля пійме, докля ся не признає; а хоть ся признає, хоть ніт — має худобу, што накрав, назбивав, та дайте пощацовати и заплатьте собі, а за коньми ани не трудьтєся!

ФЕДОР: Правду гвариш, ты мудрый, Василю, дяк бы з тебе був, кедь бы сь читати знав.

ОЛЕНА: Але и тота бесчестна Богумила с ним розумієся; о, думаете, же они не познаваются; а чому колесарь не женится, а чому колесарёвы и Богумилины діти все ведно волочатся? Уже честного человека діти не могутся перед ними обстояти; лем подумайте собі, мой Федорцё ани сказатися не може перед ними! Ой, не глупа я, знают то люде, лем панотець сліпый, же не видит єї нравы. Но, Федореньку, до колоды с ними, ній ся там ведно полюблять; ой, кедь бы єще и того премудрого Соломона префесора мож к ним придати, тогды бы я рада была!

ЛЕСТОБРАТ: Ай не того, ніт; ай, пане Федоре, идім право положи-
ти, подьме до судії (*рихтаря*), чиньме порядки!

ФЕДОР: Ай ци буде дома теперь?

ЛЕСТОБРАТ: Он наисті або у Чмуля, або у Мошка, лем там про-
сто идім, вынайдеме мы го; и честна громада там, та где бы
была?

ФЕДОР: Иду, иду, но наперед замочмесь! (*Вьнесе корчагу, піє и
Василёви дає, а Василь долго тягне из корчаги*).

ФЕДОР: Ой, куме Василю, ты так пієш, ги дуга; но лем пій, є у Фе-
дора дость!

ЛЕСТОБРАТ: И буде аж во віки віков, аминь. (*Отходят*).

ОЛЕНА: (*сама*) О, засвічу я тобі, ціфровянко, аж засліпнеш, соба-
ка єдна, с своїми щенятами — будеш ты памятати Олену;
укажу я тобі, ци мой Федорцё шибеняк; буде тобі горький
шибеняк, и твому любому колесарёви; ой, укажу я тобі!...

ЯВЛЕНІЄ VIII.

ОЛЕНА, МУДРОГЛАВ, ИВАНКО, НАСТЯ, АНТОНІЙ,
ТАТЬКА, наслід — ФЕДОРЦЁ
(*Мудроглав веде за руку Настю и Татьку, Настя —
с завязанов головов, а Татька — храмає*)

МУДРОГЛАВ: Слава Господу, честна Олено! Адде снову нещастя,
Федорцё уже так розвився, же діти уже перед ним не об-
стоятсь; и кедь то так далей буде, та панотець повинен буде
у пана комісаря скаргу чинити; ци видите: єдно дівча кров
заляла, другое — храмле, а тых добрых и честных хлопчи-
ков побив, камінями наметав; хто єму уж так много сваволі
вытерпит? Прото панотець єще раз наповідає вас, абы сьте
на Федорця позор дали и єго до школы посылали; бо иным
способом и вы безчестні останете, и з Федорця збойник
буде!

ОЛЕНА: А што панотцєви, што тобі до мого хлопця? Мой хлопець
не притиснеся ани на панотця, ани на тебе світового; мой
хлопець больше сыра їсть, як ты хліба! (*Руки на клубы зло-
жит*). Позирай ты себе и свої діти, мому Федорцєви тво-
єй школы не треба, бо єго школа адде! (*Указує на ладу*).

А тоты пустынї што ту ходят? (Указує на діти). Злодійски діти, лем крадучи ходят, так єсте їх выучили? (Глумится). Ой, красны діточки, дораз я вам укажу вашу честь! А вы, дячку, заступляєте таку ледачину? Ой так, як бы я не знала, же и вы суваєтеся к собаці Богумилі, и прото тых черваков так заступляєте, а мого Федорця утопити бы сьте хотіли? Я с вами не маю нич, идьте собі до дїдка, мою дітину не рушайте, бо вас дораз с кипятком обпарю!

ФЕДОРЦЕ: (на окно) Так мамко, так, бійте їх, бійте!

ОЛЕНА: Подь, рыбонько моя, вдну, подь, премилений мой соколику, мой соловейку любый, не бойся! А вы — вон из мого обыстя!

МУДРОГЛАВ: Дай Боже, абы из соколика сова, а из соловейка ворона не сталася! Честна Олено, распаятайтесь, што чините; бо не в богатствї щастя залежит, але в богобойной, честной жизни; ци не слышали вы, Оленко, проповідь панотцеву, як ясно говорив из книги Іова: *«Аще соберет богатый якоже землю сребро, и якоже брєніє уготовит злато, сїя вся праведнїи одержат, имїнія же єго истинныи возмут, будет же дом єго яко молїє, и яко паучина, яже снабді»*? О, вы не хвалѣтеся с богатством, бо оно крыла має и легко полетит, як ваш соколик и соловей; але сердце сокрушенно и смиренно Бог не уничижит!... Оленко, памятайте, же земля єсте, и в землю возвратитесь, и нич не возьмете, як чотыри дошки, а яже уготовили єсте, кому будут?!

ОЛЕНА: Федорцеві! А пак што тобї до того, бо дораз пойдеш, выдкы и пришов єсь?!

МУДРОГЛАВ: А хоть де пойду, всяды с Богом пойду, и Господь ми буде помагати; но вы, вы обернитесь уже к Богу, не утісняйте сироты и вдовицы, бо то грїх до неба вопіющїй! Ци вы думали о Євангельском богачови, ци слышали сьте даколи, же: *«Блаженни нищїи духом, яко тіи Бога узрят»*? Роздумайте, што Бог рек богачови: *«Безумнне днєсь душу твою стяжут от тебе...»*. Слухайте єще далей!

ОЛЕНА: Я не хочу вас слухати, я вас не просила за казателя, повіжте и панотцеві, нїй ся он до моїх річей не мішає, бо з знаю, што чиню; я му до церкви не пойду, ани сповідатися му не буду, знаю я, де монастырь!

МУДРОГЛАВ: Ніт! Слухайте єще!

ОЛЕНА: *(россердиться)* Кажу ти, смітнику світовий, я от тебе не хочу ся учити, иди вон! *(возьме кочергу, а Федорице прибігне и возьме мітлу, Олена Мудроглава, а Федорице дітей біє и жене вон и кричит):* Вон, вон, злодію, с твоїми копылятами, вон! *(Мудроглав и діти утікають, мітаються и плахта упадає).*

ДІЙСТВІЄ II.

ДОМ СУДНЫЙ

ЯВЛЕНІЄ I.

(Судія (рихтарь) с присяжными за столом сидит, всі с покритими главами, и Федор между ними, Чмуль, Незохаб, Олена и больше мужеских и женских особ беспокритыми главами стоят на страні а служитель (гайдук) при дверех стоит с палицев)

СУДІЯ: *(к гайдукови)* Иди до Чмуля а принеси на колесаря десять, а на Богумилу пять галбы! *(Гайдук отходит).* Дораз увидиме, як то має быти; то уже стыд, што ту дієся, каждый день новое злодійство; ани не знаю, де ми голова — сеї ночи пану Федорови коні и яловку украли, а Чмулёви — колеса ковані.

ЧМУЛЬ: И бочку паленки, платя и єден або два, а можно и три сусіки зерна, пшениці и Бог знає што; ай вай!

СУДІЯ: Из дзвона мотуз и Бог знає што; ту уже сами разбойниці, то єще в нас не было чувати; дораз дойдеме мы тому конца. *(Гайдук несе корчагу велику и дві стклянки, положит на столі, и єден стакан (погар)).* Но, братя, замочтєся и так с Богом до работы! *(Піют всі и здоровкают до себе).* Чєстна громадо! У нас зле дієся, ту злодії сут — адде пану Федорови сеї ночи коні и яловку украли. Чмуль уже из села повинен отити, только шкоды терпит, то не красна работа; у нас того нигда не бывало, бо ани дідове наши не памятают, абы ту даколи крадеж ставалася была; Русины все в той річи

найчестнішийі люде были, ціла худоба могла сміло на дворі ночувати, не было у Русинов колодки, и ретязі лем про добрый ряд запералися, а теперь годі порядити; о, зле уже на світі!

ПРИСЯЖНЬІ: Так є.

СУДІЯ: Теперь повинність наша злодія визнати, и так покарайме го прикладно або выженьме го из села; та знову так певно будеме жити, як наши предкове жили.

ПРИСЯЖНЬІ: Так є.

СУДІЯ: Но добрії люде, ци знаєте, хто злодій у нас? Россудьте лем мудро: Честножив Василь, мы го за честного человека держали — в подозрінью є, адде повідят честный свідкове.

ЧМУЛЬ: Честны панове! То иста правда, же ту злодій колесарь, а не инший; знаєте, же он цілу ноч не спит, у него все світитися по цілых ночах, он не так жиє, як други честны люде, его в корчмі никто не видит, он не сходится с честными людьми, лем мудрує, як бы сбогатіти: видите, які воли має, яку худобу, его поле найбогатшое; не єсть поблизі ярмарку, абы он на нем не був, бо он там своїх товаришов має, он с мадярами сгваряєся; гварит, же колеса їм продає, ай то лем сліпота, засліплює люди, айбо он не прото по ярмарках ходит; ай то ся знає.

ПРИСЯЖНЬІ: Так є, истинно.

ЧМУЛЬ: Пану Федорови коні пропали и яловка сеї ночи, як гварят, в повночи, я не знаю коли, бо я їх не видів, но дость того, же колесарь ввечері дома був, а в ночи счез, и рано го не было уже дома, то єдно; другое, же он такого честного сусіда має, што его цілый світ честує (*на Федора указує*), а он не сходится с ним, бо му богатства завидит, яке му Бог дав, а с честнов Оленов все вадится, а дітину їх честну все наказує, як даякий професор; словом, он сам свой человек, с никим не товаришит.

ОЛЕНА: Лем с Богумилов!

ЧМУЛЬ: Так є, надератся с людьми, знаєте, сколько раз мої гусы, пухлики, качки загнала, а кедь бы був ем не отямив, та бы був їх порізав — и так дость моеї працы наївся, а што му учинили мої гусы и пухлики? Ай он наисті злодій.

ПРИСЯЖНЬІ: Так є.

ЧМУЛЬ: Але указалася правда, гвоздь в міху не мож затаити; честний и мудрый Юрко проуказав му правду: бо колесо ся указало на ситі, ци так Юрку?

ЮРКО: Так є.

ОЛЕНА: Айбо и тотa собака Богумила с ним розумієся, она, пустыня, так жиє, як даяка пані, діти єй убрані, як паньчата, а непрестанно лем попод людски плоты ходит, с колесарём догваряєся, и діти їх все ведно суть, уже честного чоловіка дітина и на улицю указатися не годна перед ними; відь то знаєте.

ПРИСЯЖНЫЙ: Так є.

ЛЕСТОБРАТ: Але што ту другое думати, ани не усумнівайтесь, бо то колесарёва робота, я му сусіда, та знаю, як жиє!

ОЛЕНА: С Богомилов!

СУДІЯ: Но, слышали есте честный люде? Я думаю, и присяг бы м, же то колесарёва робота.

ОЛЕНА: А я сім раз присягну, же и Богумила с ним; ой, собако єдна!

ПРИСЯЖНЫЙ: Так є.

СУДІЯ: Но приведите їх сюда!

ЧМУЛЬ: Панове, прошу ласки! И мої шкоды пощадуєте: два кованы колеса — 20 золотых, бочка паленки — 50 золотых, зерна 12 коблов — 120 золотых, то учинит 325 золотых сріберных!

ПРИСЯЖНЫЙ: Так є.

СУДІЯ: Но, замочмєся, братя, и подьме шацовати! (*Піют всі и потом отходят*).

ЯВЛЕНІЄ II.

(*Честножив, и Богумила на мотузї повязани приведутся; Гайдук несе колоду и за ноги їх до колоды посадит*)

ЧЕСТНОЖИВ: (*в колоді*) О, Господи, што дієся на світі, злость, лжа и ненависть перевышила уже світлую добродітель! О, вы, безбожний, чому мучите нас, невинных, прошто вяжете? Што мы злого учинили? О, нещастна участь! Так то світ платит; в нем безбожний, неправедный, обманщик,

окламниці, злодії и лестниці весело живють, они владіють, а убогий, честный, усиленный чоловік терпит. О, наисті земля — злых мати, а невинных честных — мачоха! Но, не журился тым, бо совість моя чиста и непорочна єсть — бо жив мой Сотворитель, мой Бог, он видит невинность мою, он єден годен избавити мя, як избавил Іону от кита, як избавил Петра и Павла Апостолов от уз грішничих, як избавил Даніїла Пророка от грозных и свіріпых левов, як избавил богобойных младенцев от печи огненныя. Не журился и ты, честна сусідко, Господь избавит и нас, потішит нас; можно, же Бог искушает нас, можно, же про наши или родителей наших гріхи терпиме; но хоть як то, если Господь допустил на нас сія, он нас и пожалує, он помилує нас, як помиловал праведнаго Іова, наша надежда у Господа; он еще помилує нашу невинность, а злочестивых накаже; Господь — просвіщеніє мое и спаситель мой, кого убоюсь?

БОГУМИЛА: Та што ділати, як на Господа надіятися. Знаю, же он мене, невинну, не оставит. Но діточки, мої, діточки, хто їх пожалує?

ЯВЛЕНІЄ ІІІ.

*СУДІЯ, ПРИСЯЖНІЙ и всі перваго явленія
(Особы навернутся и голосно сміються)*

СУДІЯ: Научу я вас, злодії; знай теперь, Василю, же уже коні Федоровы виплатилися, честна громада по совісти осудила, и уже суд скончился. Твої воли и корова и Богумилина Тарчуня отдалися пану Федорови за коні, а честному Чмулеви за шкоды далася твоя корова и сусік с зерном и Богумилина телиця; а то лем так милосердно судилося, бо, по правді, ціла ваша худоба малася забрати; подякуйте пану Федорови и честному Чмулеви, же на вас милосердіє мали, теперь еще за суд заплатите 5 золотых и 50 галб паленки, и абы из вас люди приклад брали, та на каждой улиці достанете по шесть палиць, знаєте?

ПРИСЯЖНІЙ: Так є.

ЧМУЛЬ: Честна громадо, я прошу: пожалуйте їх, даруйте їм палиці; мы обойдемся уже с вашим праведным судом!

ОЛЕНА: Ой ніт, той собаці Богумилі дайте хоть лем 12 корбачи, абы тямил, як треба моїм коровам молоко отбєрати!

ЧЕСТНОЖИВ: Люде, знайте, што Бог на небі, памятайте на Бога и судьте по правді, абы и вас так Бог судил; я — невинный человек, но знаю, же и честна Богумила — невинна, смотрите на душу, люде, кайтєся, бо Господь не стерпит безбожность вашу!

ЯВЛЕНІЄ IV.

МУДРОГЛАВ и презнїї

МУДРОГЛАВ: Дай Боже вам здоровя, честна громадо! (*Не смотрят на него*). Наперед вопрошаю вас: есте ли вы люде, или звїрі, есте ли вы христїане, или погани? О, наисті вы честного, богобойного и православного народа славеньского члены быти не можете, бо славяньский народ — богобойный, а вы Бога и не внимаете; народ той є справедливый, а вы судите неправедно, и за тоту паскуду, дїдкову юху, и душу продасте: уже пересмердїли сьте ся паленчиков! Скажите, што вам начинив богобойный и роботный человек Честножив Василь, што — порядна Богумила? Чему їх так катуєте?

СУДІЯ: А што вам, дяче, до того? Мы судимє справедливо, а кєдь хочете знати, та ваш честный Василь — злодїй, а Богумила с ним держит.

ОЛЕНА: И босорка є, от моїх коров молоко отьяла.

МУДРОГЛАВ: Василь — злодїй? О, вы окаянны люди! Та ци є между вами, ци є в селі Василєви подобный честный человек?

СУДІЯ: Так є, не є такого другого, бо ту нїхто коні не краде, лем Василь.

ОЛЕНА: С Богумилов.

СУДІЯ: Так є, с Богумилов; а чому же так збогатїли?

ПРИСЯЖНЫЇ: Так є, то истинна правда.

МУДРОГЛАВ: Так є истинна правда? О, вы — сойки, вы — пянцы огавный! Василь и Богумила хоть и небогатыї, но с помочи Божой вшытко мают, што їм потрєбноє; а вы всі схудобнїли; а то уже иста правда. Але што тому за причина? Но слыште,

я вам повім: бо Василь с Богумилов не переставут робити, усилюються, працюють — не ходят по корчмах, не п'яниці суть, як ви; а ви уже пропали совсім, бо худобу вашу атсесь чорт (на Чмуля укажує) забрав!

ЧМУЛЬ (сердитим голосом) Хто — я? Я не злодій, мене честна громада познає, най повість, ци я забрав, просьтєся и мудрого Юрка, а ви, дяче, идьтє до чорта, хто вас ту звав? Бо я на вас право положу, за мою честь!

МУДРОГЛАВ: (не смотрит на жида) Вы всі — п'яниці; уже сьтє всю худобу попропивали, бо из смердячої корчмы ани не выходите, упиваетєся день-днем, в ночи коргелюєтє, а в день — лежите; стыд, ганьба, уже и одежи доброї не маєтє на грішном тілі, босы ходите, як псы, поле вам пустое, а волов уже и десять не є в цілом селі; кедь чужий человек заблудит, ту, думає, же циганьское село.

СУДІЯ: Та мы — цигане?

МУДРОГЛАВ: Працуєтє по циганьски и маєтє по циганьски, бо яка праца, така плаца; дань уже два роки неплачена, панотець-ва роковина задержана, моя платня пропала, уже єдного честного дома не є, будинки вам на громаду летят, церковь днесь-завтра упаде, діти вам голы, а вы цундрами трясетє, голодом моритєся, лем проклятый жидище тьє, як веперь!

ЧМУЛЬ: А ви, дяче, мовчте, хто вас за прекуратора поставив? Видите, панове господарі, як ми чести урыває! А не знаєтє го из села выгнати? Не знаєтє, же он ваш слуга, а так вам сміє казати? А ви не знаєтє, што му треба?

СУДІЯ: От завтра глядайтє собі місто, дяче; мы такого мудреця не хочемє; и панотець може с вами ити, де хоче — наша церков, наши дідове ю справили, найдемє мы собі попа и дяка!

МУДРОГЛАВ: И панотець, и я пойдемє, коли хочемє; и наисті, кедь вы не поправитєся, кедь того окламника, здирьцю и душ ваших пекельника, Чмуля и Мошка, што вас пекельнов юхов напаває, не лишите, та наисті отъидемє; бо с вами уже пора-дити не мож; але знайтє, же и вы выпустітє, як Содома и Гомора, бо Господь долго терпит, але раз прийдє час, коли уже каятєся нескоро буде!

ФЕДОР: О, пустыннику, не идеш, я тобі укажу, што Федор годен; не знаєтє го там ид Василёви положити?

МУДРОГЛАВ: Радніе буду с Василём у колоді, як с вами у пала-
тих, бо ліпша є честному чоловіку темниця, як безбожно-
му — світлиця; бо Василь — честный, богобойный чоловік, а
вы, ботатый Федоре — пяниця! Федоре, богатство минеся,
а честь николи: честь и добродитель есть бессмертна. Вы
сердитесь на честного Василя, то є естественна причина;
бо каждый чоловік лем собі равного любит: так пяниця —
пяницю, злодій — злодія, а честного чоловіка убігає, як бы
стыдался от него. Так Василь в цілом селі подобного собі не
має; бо посмотрьте его будинки и всю худобу, все в ряді на-
ходится, обыстя его из тесаного дерева условно справлено,
жупою грубо закрытое, пелевня и стайні в ряді стоят и ліп-
ше, поряднійше приспособленны, як ваши обыстя; стадо его
тучное, поле его так, як загорода, обробленное, пчолы лем
у него самого суть, он за самый воск и мед по сто золотых
достане каждого року, у него возы кованы и все потребное
находится, он не должен никому, порцію виплатит чест-
но и грошеньки має за дость. А вы, о, пяницы, што у вас?
Обыстя вам спадали, не штобы стада, но и пса не маєте,
поле жиды сіют, голодом моритесь, діти вам не учатся, сло-
вом, вы всі уже жебрацы, бо паленка вам не допустит дашто
мати; паленка такий дідко, што одганяє щастье от дому, от
неї утікає імїніє, як чорт от священной воды!

ОЛЕНА: А што вам до нас и до наших дітей? Вы смотрите Богуми-
лины діти! О, знаеме мы, чому вы к ней бігаєте!

МУДРОГЛАВ: *(не внимає на Олену)* Честножив Василь днем ро-
бит колеса, возы и всячину строит, и сам добрый прибор
має, и людей спомагає, каждый день два золоті собі заробит,
в ночи струже, робит, мало спит, бо уже в перших ко-
гутіх встає, и перед зорями го видно на поли.

ОЛЕНА: С Богумилов; ой, знаєся то!

МУДРОГЛАВ: Так є, с Богумилов; бо и она працює, хоть землі не
має, цілий день робит, в зорях траву збирає, корову кормит
и прото больше молока и масла має, як вы, діточки єй робят
и учатся, а вы в пянстві и лїнивстві лежите, як цигане; прото
Господь благословив їх. Люде, позоруйте, абы вам праца
невинных горенька не была, бо кровавыі труды Честножива
и Богумилины до неба кличут, так як кров невинного Авеля!

ЧМУЛЬ: Панове газдове! Я бы вам радив, жебы съте того дурного

предектора ту лишили; ний вам ся любить, — до мене; я го там не пущу, видите, же то дурный!

СУДІЯ: Но, куме, дай там Василёви и той собаці по 11 палиц, а вы, дяче, завтра с Богом из села, мы такого мудрця не потребуе-ме! Но, братя, до Чмуля! (*Идут*).

МУДРОГЛАВ: Идіте, ідіте до вашей пропасти; виведе вас Чмуль на добрый конець! Он, он то ту злодій, с Юрком, и так знае обмантити розум шаленых — пяниць! (*К гайдукови оберне-ся*) А ты не досмілівайся перстом кинути тых честных лю-дей, дораз выпусти їх из бесчестной колоды, до котрой вы придастесь! (*Иде выслободити Честножива и Богумилу, притомни чудуются; Мудроглав к Судії*) А теперь дайте їм назад худобу, бо горенько ї платити будете!

СУДІЯ: То не буде! (*Отходит*).

МУДРОГЛАВ: Припали снову до Чмуля; но уже не є надії, уже по-шию в пеклі суть; а то вшытко про паскудну паленчиску! О, Боже, нросвіти їх! (*К Честноживу и Богумилі*) Идемe и мы оттуду, бо ту грїх и неправость; не журьтєся, Господь поможє вам, лем Богу служтє и працуйтє, и вся наворачнутя вам! (*Отходит*).

(ПЕРЕМІНА)

САД, ПО НЕМУ ПІШНИК

(*Богобой стоит на пішнику, прислухуєся;
здалека слышати спів и разговор*)

БОГОВОЙ: А там діточки идут и веселятєся; о, як прекрасний є мо-лодый вік! О, я уже больше не розвеселюся! (*Діти колеса-ревы, Богумилины и Лестобратовы приходят співаючи, каждое несе зайду велику, Богобой к ним*). А де вы были, дітатка, так весело идете?

АНТОНІЙ: В хащи были сьме дідочку, сберали сьме грибы, а ци ви-дите, як много несеме?

ТАТЬКА: Хотите, дідочку, и вы? Выберите собі, колько вам ся лю-бит. (*Отвєрає зайдочку*).

БОГОВОЙ: *(бере собі єден гриб)* Боже ти заплать, дітинко! *(Діти всі отверають зайдочки и просят: «Дідочку, и из моїх, и из моїх берьте собі; о, відь у хащи є досыть, берьте собі!»).* Богобой бере от каждого). Бог вам заплатит, rybятка. А ци вы каждый день ходите на грибы?

АНТОНІЙ: Каждый день, еще перед зорями, и так, коли до школы треба ити, уже дома сьме.

БОГОВОЙ: Та што чините с грибами?

АНТОНІЙ: Та все маєме на обід и на вечерю; потому сушине и сухи дорого продаєме в місті. Дідочку, мы и гроши маєме; я уже двадцят золотых маю.

ТАТЬКА: А я маю уже пять золотых срібных, таки двадцятники маю, як сніг.

БОГОВОЙ: Та за самы грибы только назбирали сьте?

ТАТЬКА: О, ніт, дідочку, бо то на ярь, знаєте, идеме в ліс, збераєме цвіточки, наплетеме косички и несеме до міста, там панове от нас купуют, бо то панове люблят косицы а єдна пані все и хліба нам дасть, и гроши.

АНДРІЙ: А в літі на потоці рыбы и раки ловиме, и дому принесеме, продаме, бо то панове слизики так купуют, а за пструга великого и двадцятник дадут; пак идеме на грибы, на ягоды, на черешні, а в осени — на лишнаки, знаєте, коли чому час; и так и самы маєме, и людём продаме за пінязі, так собі сбераєме, о, мы уже много грошей маєме!

БОГОВОЙ: А птички не ловите?

АНДРІЙ: Ніт, дідочку, бо учитель так гварит, абы птички не рушати в лісі; бо птички так миленько співають и увеселяют сердце, пак и вредных черваков выїмают, и воздух чистят; о, мы не рушаєме їх, нйй растут, як їх Бог створив.

НАСТЯ: Видите, дідочку, нам нянєчко цілу одежу купив за наши гроши, и еще двадцять золотых маєме, мы дали панотцєви сховати; ото нам ся придасть!

АНТОНІЙ: А я собі купив и одежду, и ремінь, ножик и книжочку, такой красний молитвенничок маю, и еще єдну книжочку читальную, знаєте, што у Пряшові продавають! Єще и пінязі маю; а як больше назбераю, та пойду до школы до міста, там буду ся учити.

АНДРІЙ: И я бы ишов, айбо мой нянько наши гроши забрав, о, уже и я бы быв мав 25 золотых, але нянько їх проклятому жидови дав за паленку; о, я уже му больше не дам, ай понесу панотцёви одложити; и як назбераю, та пойду до школы.

МАРЬКА: И я лем єдну хусточку купила; а хоть много грошей мала єм, але нянько и мої до Чмуля отніс и пропив, айбо я му уже не дам — и я до панотця понесу сховати.

БОГОВОЙ: Діточки! Няй вас Господь благословит; вы, наисті, честный діти; усилюйтеся, робте, працюйте; знаєте, же Бог чоловіка на працю створив: хто працює, усилюєся, той и має, но все с Божов помощов, бо знайте діточки: як мы Богу, так нам Бог, и як присловко є: як ты Богу до церкви, так тобі Бог до мішка! Не смотрите вы Федорця, бо то бесчестный. Ой, из того нич доброго не выцвіне!

ЯВЛЕНІЄ VI.

КОЛЕСАРЬ, БОГУМИЛА, ПАРАСКА, прежніи

БОГУМИЛА: *(плаче, руки ламле)* Ой, діточки мої, діточки! Уже я вас доховала! О, де вы ся теперь подієте?

АНТОНІЙ и НАСТЯ: *(разом)* Мамо, што вам є, чом плачете, мамочко?

БОГУМИЛА: Ой, діточки, діточки, злочестивый судїи взяли нам корову, и все забрали, голу хижу нам оставили, а што найгорше болит — мене за злодійку держат, все имініє мое и честь пропала!

АНТОНІЙ: *(дивится)* А про што?

БОГУМИЛА: Бог їх відає, про што; всю мою худобу и колесарёву забрали и Многомавови и Чмулеви отдали, больше як 50 галб паленчиска на наш роваш напили и теперь єще пїют непрестанно. О, діточки, рыбятка, де вы ся подієте?

ЧЕСТНОЖИВ: Сусідко, не журьтєся! Господь небесный видит нашу невинность, не опустит он нас; о, наша справедлива праца не згине, Бог так хотів искушати нашу постоянность, абы нас достойных учинив своєю милости; ци памятаєте, як панотець казав на проповіді за праведного Іова, як он утратив всю худобу свою, а покойно сносил вся нападенія,

всі кривды, и Господь помиловав го и сторицею наградив му имінія? Будьте покойны, уповайте на Господа: он милосердный Отець, он дає, он бере, в Ёго власти суть вся, — да буде воля Ёго свята! Далее узнайте сусідко, же як за злов тучов приємна погода, так за нещастєм, за смутком приємна радость и веселость приходит!

АНТОНІЙ: Не журьтєся, мамко, Бог не опустит нас! Он сиротам Отець є. Порадимє мы тому, я вам мої гроши дам, та купите собі корову; будете ся снову спомагати та Господь вам допоможе!

ТАТЬКА: И я вам дам мої грошеньки, та будете мати на потребу. — О, мамко, не годны мы вам отплатити за вашу старость, котору вы о нас мали; о, не годна дитина отслужитися родині своєї; прото, матушко, приймите от нас вдячно, што можеме вам дати; а не журьтєся, перетерпите кривду, знаєте, як учитель казав, абы кривды терпеливо сносити, бо хто в нещастю непокойный, сам себе губит, як уловленна птичка, котра чим больше мечєся, тым горше ранитєся.

БОГУМИЛА: Няй вам Господь нагородит, рыбята! Теперь вижу, яка я щастлива, бо Господь ми дав богатство великое в моїх діточках добрых. Антоньку! Я хотіла тебе до школы давати, а, о Боже мой, я теперь уже не годна; ой, то великий жаль!

АНТОНІЙ: Не старайтєся, мамко, у Господа суть богатства, поможе ми Бог! Знаєте, як учитель казав, же Добродитель превышает богатство! Сердце доброе и богобойное, чиста совість, добрый разум и честь суть таки богатства, што їх никто не годеи отъяти. Не журьтєся, мамко, пойду я сам до світа, Господь помог Єгипетскому Іосифу — и ми поможе; и Татка пойде служити, но, ой, мамонько, як жаль вас оставити, але дармо!

ТАТЬКА: Я пойду до міста, буду служити, а гроши вам дам и все буду вам посылати; ой, годна я уже робити, бо вы мене научили працювати; не плачте, мамко, Бог нам поможе!

ИВАНКО и НАСТЯ: (разом). Няню, и ми вам даме наши гроши, спомагайтєся с ними, Бог вам поможе!

ЧЕСТНОЖИВ: (плаче) Ой, діточки, няй вас Царь небесный благословит; то вы в школі научилися, наисті, в школі! О, як то великое щастя, хто може до школы ходити, як сердце

радуєся, як там молоде серденько справитися, о, наисті, Бог помилує и вас, и учителя вашого.

ИВАНКО: Няньчку, прошу вас, позвольте и ми с Антонём ити; я буду ся ремесло даякое учить та буду вам помагати!

НАСТЯ: И я бы ишла до службы, але вы як останете самы, о, Боже мой, кедь бы моя мамушка жила; а теперь я с вами остану, буду ся от нашего професора учить и вам помагати робить; бо кедь бы вы похворіли або заупали, хто бы вам помагав? Я лем вам буду служить, няньчку любезный! Но ты, Иванку, не забывай за нас.

АНДРІЙ: Мамко, и я пойду, буду ся дашто учить, приготовте прошу вас, и ми платя, поїдеме ведно, Господь попровадит нас!

МАРЬКА: А я повинна дома обстати. Нянько бы вышитку худобу промарнив та матери треба помагати. Ой, Боже мой, Боже, кедь то паницьєви діти от сироты горши!

ПАРАСКА: Ой, діточки мої, яка я щастлива, же вас Бог так просвітив! Иди, сыноньку, с Богом, але все на Бога памятай, на нас не забывай; моли ся щиро Створителю, абы и отця твоего просвітив, и отклонив го от злого обычаю; бо он, — о, Боже мой — с Федором по корчмах блудит и все промарнит!

ТАТЬКА: Настько и Марько, сестрички, о, як ми жаль от вас розлучитися; но я так умінила собі и с Богом лем пойду; але прошу вас, дозерайте любезну мамочку мою, бо она сама, як палець, прошу вас, будьте ей на помочи! (*Отходят всі, лем Богобой останеся*).

БОГОВОЙ: Слезы точатся чоловіку, видящему толико нрав, так много душевных сил в невинных простых діточках. О, якое то щастя для чоловіка — Школа! Як там дух, сердце и мысль просвітится! Бо сравним єдного школяря с другим неученым хлопцом — о, яка между ними разлука, як между голубом а яструбом! Школьски діти усилюются працювати, робить, а лінивый, пецухи лем бігають, літають, и вдячнійше по жебріх пойдут, як роботы приймут; хто бы був то думав перед десять роками, же єдна дітина забавляючися через літо 25 золотых може собі заробить; кому бы было пришло на розум, же за грибы, ягоды, лишнаки, черешні, косички єдна дітина себе одіти и єще гроши собі набыти годна? А потом, як доброго и щирого сердца суть школярі, убогого жебрака

як вдячно, як щиро, як радісно споможут и щирою наременістю пожалують! О, давно того у нас не было слышано, давно діти бігали, все лем игралися, камінєм метали, по поли пастухами были, там сваволили, грішили, кляли, єдно от другого училося скарідно говорити, красти, шкоду робити, словом: давно діти росли, як быдлята в лісі, як дики люде, а Бога мало познавали и просто выросли, як дерева и бесчестный люде с них сталися, горший от тях, про которых праведный Бог світ потопом загладив; а теперь аж душа радуєся, кедь видит просвіщенну и ученну дітину, як она знає чести давати людем, як знає пожаловати худобного, як отця, матерь честовати и спомагати, — словом, жиє и росте Богу на славу, людем на годность и собі на пользу. О Боже, помози, абы наш народ увидів сіє добро и не жаловав маленьку ону платню, за котору другим ученным народам сравнитися може! О, школа, школа, нравов стодола!

ЯВЛЕНІЄ VII.

(Честножив — Иванка, Параска — Андрія, Богумила — Антонька и Татьку за руку ведут, мають зайдочки на плечах и палиці в руках. Марька, Настя їх плачущи выпроважают, Мудроглав с ними иде, а Богобой стоит, призираєся; с далека Федорице подскакує и больше дітей).

АНТОНІЙ: Мамко любезна, вернитеся уже дому, вернитеся, мы маленьку пойдеме, де нас Господь провадит!

ТАТЬКА: Вернитеся уже а не журьтєся, мы так будеме ся справовати, як вы нас учили; суть єще и тут добри люде, они вас будут тішити и ратовати, а мы вам заженеме, што буде можно, поздоровте єще раз нашего доброго панаотця, будьте здоровы.

АНДРІЙ: Верните и вы, мамко, а давайте позор на няня, не пушайте го до корчмы, ний вас Бог помилує!

ЧЕСТНОЖИВ: Сыне мой, и вы, діточки, ний вас отець небесный провадит, уповай на Господа, злоє діло убігай и чисту совість сохранияй, бо добра совість є потіха в бідах; словом, отдавай божє Богу, царєво Царю, а людем чини то, што от

людей сам собі желяєш, так Господь буде с тобою. Бог ний
тя провадит, а Ангел хранитель веде!

МУДРОГЛАВ: Не так діточки — поставайте рядом! *(В ряд поставают)*. Вы, діти, неискусни до широкого світа беретеса, як птички из гнізда, на крыла пушаєтеса, но вы еще світ не познаєте, я вас научу, слухайте: Світ изобразите собі, як єдноє великое село, де суть разных полов, племен и разных нравов и обычаев люде; там суть честный, богобойны, справедливы, усиловны, добрі люде, але суть — и то с большей части, суть лінивы, неправедны, бесчестны, безбожны, лукавы, фалшивы окламники, заздростливы, словом, світовы люде. Но знайте, же честный, богобойный и усиловный человек от неправедных дуже много скорб и гонений терпит, бо дьявол пекельный всягды має своїх помощников, котры на праведного нападают, так як яструбы на невинных голубов, як волцы на ягнята. Но Ангел хранитель заставляє праведного, хоть и многораз Господь допускає на него искушения, як на праведного Іова, на богобойного Іосифа Єгипетского, но пожалує его, як милостивый Отець и потішит го снову. Прото, діти, Бога на сердци майте, всегда с честными людьми схожайтеса, с богобойными товариште, а злых, фалшивых, нечестивых, лінивых остерігайтеса, бо блажен муж, и же не иде на совет нечестивых! Наибольше варуйтеса от пяниц и так реченных коргелёв, марнотратников и безділников, от корчмы утікайте, як от біса пекельного, паленки и иного напою не вкушайте, свіжа водичка ний буде вам напои, а хліб — їдло; но и остерігайтеса от бесчестных особ, они прельстят сердце и приводят на блуд человека! Дале: до церкви усиловно ходьте, Богу ся мольте, каждому честь давайте и не стыдайтеса убогих ваших, но честных родителей, не ганьбитеса повісти, же вы — Русины; народ ваш в чести держите и заступайте; так Отець небесный благословит вас, подасть вам силу и поможе вам в всіх ділах и скорбех ваших; люде же будут вас честовати, и так с помощію божією найдете сокровище на небі и на земли! Теперь же, діточки, поклякайте на коліна, испросьте благословение от родителей, и так в имя Господне пустьтеса на крыла, щастя Ваше глядаючи! *(Діти поклякают и родичі їх благословляют, и так повставают, цілуют родителей и друзей говорячи: «Будьте здоровы!» Пристоящіі плачут, а діти позбераются співаючи)*:

Зберайтесь діти,
Як пташки, на крила;
Широкий білий світ,
Всягда земля мила!
Всягда єдно сонце,
Всягда єдна доля,
Всягда промысл божий,
Всягда єго воля.
Хоть куда поїдеме,
Все Бог буде с нами,
Он нас попровадит
Горами, лісами.
Хоть де повернеме,
Все Богу служити
Будеме, и чесно,
Богобойно жити.
А ви, братя, люди,
Здравы оставайте,
Няй вас Господь тішит,
На нас не забывайте!

(Єще раз идут и цілуют своїх и отходять).

БОГОВОЙ: Голт³, діти! Ви самы не поїдете, ви світ не познаєте — я поведу вас и заведу в широкий світ, хоть о єдної нозі, укажу вам дорогу и буду вам за вожда; ну, сміло за мною!

(Богобой наперед, діти за ним идут).

ФЕДОРЦЁ: А де ви идете, хлопці?

АНТОНІЙ: Будь здоров, а поліпшайся, чесно ся справуй, иди до школы а слухай учителя!

ФЕДОРЦЁ: Не учи ты мене, но лем идьте оборванци, мені не потрібно с вами ити до світа, я не світовий — о, вижию я и ту с моїми дукатами, мені нянько купит село та я буду паном, аж буду, а ви можете и до Відня ити, та все жебраки будете!

³ Голт (німецьк.) Holt — стійте!

ДІЙСТВІЄ ІІІ.

(Случається по 10 годах поздніє).

ДОМ ФЕДОРОВ

ЯВЛЕНІЄ І.

(Федор в худобной кучі сидит на лавиці, в лихой одежді, в хижі не є ничего, и журился.

Олена лихо одіта, боса, стоить в куті и плаче)

ФЕДОР: Правду ми панотець казав, правду гварив и учитель, но я не слухав, худобка минулася, грошеньки чорт забрав, хижа спустила, тепер кусок хліба не маю! О, приятели мої, де съте ся поділи? Покля Федор богатый був, покля кормив, поив лестников, та и приятелей мав, а тепер не пожалуе никто худобного Федора; так то правда, же худоба в самотности, худобного каждый потупит, худобный стыдится каждого, але и то правда, же Бог платит каждому справедливо. О, дукаты мої, як ми ся минули, я думав, же на віки будут держати, а тепер богатый Федор голоден, оборванный, босый, як пес; о, Боже, помилуй мя!

ОЛЕНА: Ой так, можеш ты уже молиться, коли есь промарнив богатство и мене нещастною учинив. О, кедь бы была я того знала, нигда бы я твоя жена не была; я вихована, як соколик, выросла в богатстві, в роскошах, а тепер хожу, ги циганка, кусок хліба жебрючи, а то все про тебе, марнотратнику; ой, нагнав ты мене до кузёго рожка! Федоре! Я тя лишу, я с тобов больше жити не буду.

ФЕДОР: Як ти дяка. То правда, же я марнотратив, я забыв о Бозі, я до дідка жив, но и ты ліпша не была. Олено, де муж марнит, там пол біды, але де жена блудом ходит, де жена пессімі путями ся пустит, там вшытко до дідка пропадає.

ЯВЛЕНІЄ ІІ.

(Богумила, убрана порядно, несе горнець молока и білый хліб и дає Олені)

БОГУМИЛА: Сусідко, не потупте божий дар, ану, похлипайте мало солодкого молока а закусьте хлібика, бо вы дуже хвора, прошу вас, прийміте!

ОЛЕНА: (*с презрієм*) Я от тебе не прошу, держ собі твоє молоко; о, я не стерплю, абы ты из мене сміх собі чинила! (*Обертається от Богумилы*).

БОГУМИЛА: Сусідко, не сердитесь, прийміте ласкаво; видите, мене Господь пожегнав, ний му буде честь и хвала, я вам все принесу, відь Бог прото нам уділит, чтобы сьме и другим уділили; прошу, прийміте пріятно; Господь милостивый, еше и вам наверне, так як ми навернув, не отча(я)вайте, уповайте на Господа, он сам годеи вас потішити!

ФЕДОР: Боже вам заплать, сусідко! О, вы честна особа, я стыжуся вам до очей поглянути, я вас дуже оскорбив, но теперь Господь заганьбив мене пышного. Сусідко, молю вас, отпустите ми великий мой гріх!

БОГОМИЛА: Любезный Федореньку, не оскорбили вы мене, я о том больше не тямлю; Божое то расположение, да будет воля Господня! Божая воля, чтобы кривды терпеливо сносити. О, колько раз прогніваеме Бога, и он милостивый прощае нам; он поможе и вам, лем не опустьтєся Єго, не отдалился рука божая от вас, памятайте на святїї слова Пророка: Услышит тя Господь в день печали, послет ти помощь от святаго, и дасть ти Господь по сердцу твоему; оставайте здоровеньки с Богом! (*Отходит*).

ОЛЕНА: (*мечєся*) Еше и тотя собака высміваєся с нас! Федоре, я то не годна стерпіти, я иду, я ту не буду, пойду межи люди, де мя никто не знае, волю служити, а сміх из себе чинити не дам!

ФЕДОР: О, ты скарідна грішницє, и доброе діло не узнаєш; ты, завзята бабище, подякуй Богу, же ты люди не лишают; в бідах и скорбєх еше гордиться — то уже истинное неблагодарство, то злоба діаволя! О, Боже мой милостивый; о, праведен еси Господи, и правы суть суды твої! (*Бере горнецъ и хлипає*). Так, богатый Федор худобному нигда єден пінязь не уділив, а теперь из чужой ласки годуєся! На, Олено, похлипай а поправся! (*Олена гнівливо бере и їсть*).

ЯВЛЕНІЄ ІІІ.

ЧЕСТНОЖИВ и прежній

ЧЕСТНОЖИВ: Дай Боже вам здоровля, сусідко! Не презріте, Федоре, што ми Бог пожегнав, прийміте вдячно! *(Дає Федорови єден хліб и грудку сыра)*.

ФЕДОР: *(плаче)* О, брате мой, та ты не сердиш ся на мене? О, брате Василю, як я стыжуся, як я тебе образив и россыпав, а ты єще помагаєш мені в моєй узкості! О, сусідко, ци можеш ты ми отпустити мою вину? Я тебе презрів, а ты в узкості мене захищаєш. Брате, кедь бы сь видів сердця мого рану, то велика болізьнь — то в смятеніє, то в стыд приводит душу мою! *(На голос плаче)*.

ЧЕСТНОЖИВ: Федореньку, перебачте, не журьтєся, уповайтє на Господа, помніте на праведного Іова: «Господь дав, Господь взяв; да буде воля Єго свята».

ЯВЛЕНІЄ ІV.

МУДРОГЛАВ и прежній

МУДРОГЛАВ: Федоре, адде вам панотець послав мірку зерна и по- здоровляє вас, абы сьтєся не журили. Зачніте снову во имя Господнє працювати; бо солодкий ячминный хліб, властными руками заслуженный, як из чужих рук пшеничный!

ФЕДОР: Господь ный заплатит вам и панотцєви! Но я стыжуся панотця, и вас соромлюся, бо дуже оквилив.

МУДРОГЛАВ: Нич не стыдьтєся! Панотець не гніваєся, и я не ува- жаю на минувшєся время; лем вы, Федоре, зачніте другой живот, працюйтє, мозольтєся, а на корчму крест вержте, та вам Бог поможе, у Бога суть богатства, он исправленного грішника милує, и помилує!

ФЕДОР: Ай так, пане дячку, та як зачати — ани худобки, ани сер- стины не маю, ани землиці, словом, ничого на світі!

МУДРОГЛАВ: Та дайтєся до ремесла, до якої либо работы, напри- клад, научитєся коши плести, ріжте прутя, то не тяжко ся научити, не ганьба и мїтлы правити, и коши на возы, и на други потребы правити, є забавка лем, и из того честно мож

выжити. Соєдинитесь, спойтєся с честным колесарѣм, он вас буде управляти, и так с помощію божіею ещє можете достигнути став прежній!

ФЕДОР: Боже вас благослови, пане дячку, аж теперъ вы мені розума додали, наисті так буде, о, уже не боюся голоду! Братє колесарю, я тебе дуже образив, но прошу и перепрошую тя: отпусти ми, прийми мя к собі за помощника, я знаю и робити, буду кошки плести, буду ся усиловати, буду с тобов робити, буду ти служити, як найвірнійший слуга! О, дай Боже здоровля, не боюся голоду; жєно, не журься, ты будеш прутя різати, я — кошки плести. Бог нам допоможе!

ОЛЕНА: Та плєть собі тай плєть, я не прото ся отдавала за тебе, абы м кошки плєла, верни мою худобу, што м ти принесла!

ФЕДОР: Твоєй худобі ты сама шию сломила, пусто жиючи, лежачи и роскошуючи, надобыла єсь, што теперъ маєш; як єсь собі постелила, так будеш и спати.

ЯВЛЕНІЄ V.

ЧМУЛЬ в шапці, и не поклонится, и прежній

ЧМУЛЬ: Федор, порахуймєся, я уже не могу так довго ждати! Бо де мой интерес, де лихва от грошей? Єщє довжен єсь 97 золотых 48 крейцаров в сріблі. Но, коли виплатиш, ге?

ФЕДОР: Чмульту! Бог ти заплатит, я уже не маю чим платити; відь вшытку худобу мою забрав єси, та де бы я ти довжен?

ЧМУЛЬ: (*с гнівом*) Хто? Я забрав? Твою худобу чорт забрав, не я; я не злодій, я ти не приписав. О, дост моєй худобы у тебе пропало, ты мене россыпав, я про тебе по жебрїх пойду, а ещє смієш повісти, же ты ми не довжен; ци уже не тямиш, ты и Олена, и Федорцє — все сте пили, як дуги? Але уже вам не дам ани на лік!

ФЕДОР: Ой, привів ты мене на ряд, про тебе я цундрями трясу и цілоє село опустіло; ты выссав мою кровь, антихристе; ты покрав мою и всіх нас худобу, злодію, ты — змій, люде переводящий, горший от того, што Прародителей в Раї перевів и окламав!

ЧМУЛЬ: А як ты ми смієш так брехати, ты, простый смердячий Рус-
нач, ты, глупый Русин, ты, простак! Ци ты не знаєш, же я
паньский арендарь? Ци я тя не учив: о, Федоре, не пий так,
пошкодит ти на здоровлю, Федоре, што ты чиниш, ты на
нивовч выйдеш? Так я ти все гварив и просив ем тя, абы сь не
пив, а ты мене не слухав. Я мусів ти давити; о, я про тебе не
тысящ золотых шкодовав, бо многораз забыв записати; но
але то уже пропало, хоть лем заплаати, што записано!

ФЕДОР: Ой, пропав бесь, зводителю, ты — забыв записати?! По-
знаю я твое дявольское перо — оно десять раз пише; збавив
есь мя худобы, збавив обыстя, чести, здоровля и розума,
мое богатство пересунулося до тебе, Юрко ти помагав; те-
перь уже и сына мого до товариства есь прияв. Няй ти Бог
заплатит!

ЧМУЛЬ: Увижу я, научу а тебе, пяницю, дай гуню — и вон из дому,
то мое, то мені честна громада отсудила!

МУДРОГЛАВ: Жиде, враже пекельный; ты, окламнику, ты, дяволе,
ци уже ти не доста; о, ты, безбожный чорте, не спокоишся
с тым, же цілоє село про тебе спустіло, же выссав есь уже
честных христиан, уже и душу хочеш вылупили от людей; о,
найду я и тобі ряд!

ЧМУЛЬ: Я с вами не маю нич, але я и вам укажу, я вас до прецесії
возьму, укажу я вам, як треба паньского арендаря честнова-
ти!

ЧЕСТНОЖИВ: Иди, пропадь, жиде, ты, лудигроше, иди до дідка!
(*Выдрылит жида вон*). А ты, Федоре, пойді до мене, я ти
мое обыстя не жалую, бо Господь просвітив тя, хоть уже и
мало поздно; но все не поздно, покля человек жиє, бо лем по
смерти не є поканянія!

ФЕДОР: Та ты ми годеи отпустити кривды мною учиненный? О, бра-
те, забий мя, брате, я не годеи твоей милости!

ЧЕСТНОЖИВ: Бог няй ти отпустит, прийді и буди ми братом; мое
буде и твое, но честуйся, на корчму больше не позерай, а от
жида, як от бісного пса, утікай! (*Идут*).

ОЛЕНА: Ты идеш, Федоре, а я што буду чинила?

ЧЕСТНОЖИВ: Як есь робила, так и маєш, як есь собі постелила,
так будеш и спати, як есь посіяла, так будеш и жати — маєш

руки, та працюй, до рота руками хліб иде; хто не робив в молодости, ний ся учит у старости! (*Отходят всі, Олена за ними нарікаючи*).

ЯВЛЕНІЄ VI.

(*Храбростой — военный офіційр приходит, стане на середині, рассмoтрює*).

ХРАБРОСТОЙ: Ту они будут, о, мої люде винайдут їх. То уже диво: так маленькое село — и самы разбойники; тут є склад разбойников; но уже я нападу на него, о, мої хлопци розуміют того!

ЯВЛЕНІЄ VII.

(*Вояки ведут мотузями повязанного Федорця, Юрка и Чмуля и приведут їх к офіційрови*)

ХРАБРОСТОЙ: Но, в руках есте злодії, давно я за вами трудился, берите їх!

ЧМУЛЬ: Великоможный ексцелленція пан офіційр, я панський арендарь, я честный человек, хто на мене дойде злодійство? Я прощу: пустите мене в покой, бо я свою честь правом буду глядати!

ХРАБРОСТОЙ: А, ты, пессій сыне, ты всім злодіям начальник; о, познаю я тебе; думаєш, же утаєно твое злодійство; а хто Многомавови гроши, а хто коні, волы, коровы, а хто панотцёво зерно покрав, ге? А то уже на світло вышло. Юрку, и ты не винен? А хто ти товариш?

ЮРКО: Та хто бы був як адде Чмуль и Різник, и Федорцё, а инде суть други.

ХРАБРОСТОЙ: (*к Федорцёви*) Так, сыноньку красный! Ты — молодой червак, и уже до красного ремесла пустив ся, о, ты уже совершенный злодій! А хто перешлої неділі Шафраника опустошив? Но, де товар?

ФЕДОРЦЁ: У Чмуля є.

ЧМУЛЬ: То неправда; я присягну, же я не видів, абы м осліп, кедь ем видів!

ХРАБРОСТОЙ: Но, но, лем не меч ся, жидку, то уж моя старость, то найдесь! А друтаря хто заморочив под мостом?

ФЕДОРЦЁ: То не я, то — Юрко.

ЮРКО: А ты ніт? Та хто му голову провалив?

ХРАБРОСТОЙ: Доста уже, доста, уже знаєся все, лем ведьте їх а дайте позор, абы не убігли!

ЯВЛЕНІЄ VIII.

(Олена наремно прибігла)

ОЛЕНА: Ой, сыноньку мой Федорцю, а хто на тебе наводит? Ой, соколику мой, соловіюку мой, рыбонько моя!

ХРАБРОСТОЙ: Што то за покуса? Ци и она к ним належит?

ОЛЕНА: О, сыноньку, та што то на тебе враги сплели? *(К офіцію)*
О, паноньку, будьте ласкавы, мой сынок такий, як ангелик, он ани курятко не рушив, он еще и єдного воробця не уда-
рив, то блага дітина, небожатко невинное, як ягнятко; О,
пустьте го, бо дораз ми сердце пукне, рассыплюся от бо-
лести! О, Федорцю, Федорцю! *(Цілує го)*.

ФЕДОРЦЁ: *(дрылит ю от себе)* Иди, пропадь, ты не моя мати, ты
винна моего нещастя; о, ты, нещастна мати, ты отповідати
будеш за мене на страшном суді; ой, ты мене привела на
бесчесть, на злодійство!

ОЛЕНА: Федорцю, сыноньку, відь я тебе любила, як голубка, люби-
ла, як мою душу; я загигала за тобов, я злому вітрикови на
тебе не дала дунути, я тебе годовала, як соколика!

ХРАБРОСТОЙ: И выгодовала ворону, и ястряба, и тутка!

ФЕДОРЦЁ: Ваша любовь для мене злосьть была. Вы мене оттягли
от школы, вы мене не пустили учиться, вы мене за сваволю
и безчесть не покарали; я ходив, як блудный, людям чести
урывав, с дітьми ся надерав, головы провалёвав, учителя
высміяв, с вами по корчмах ходив, бився, вадився, скарідно
лаяв, кривды, шкоды чинив, а вы все мене захищали, мене

хвалили, мені бодрости додавали, все из дукатами, из богатством косорили. Прото я теперь злодій! О, мамо, мамо дурна, ты мою участь заложила, а Чмуль с Юрком совершив; и паленочка, ой, тот пекельна смола, помагала ми, из тов заморочили мене, як рыбу маслом! Ты, мамо, причина мого нещастя; иди, не хочу тя видіти больше!

ОЛЕНА: Ой, смутку мой, смутку, чого я ся дождала!

ФЕДОРЦЁ: Няй вам Бог заплатит за мене!

ХРАБРОСТОЙ: Но берьте їх — ступай! А жидови худобу треба запечатовати; буде ся продавати, абы ся шкоды исплатили; наперед Богумилі и колесарёви мают ся шкоды выплатити с десятирочною лихвою, а честного судію, пияницю, с присяжными повяжете и берите; но не забудьте Лестобрата понести! Но, ступай!

ЧМУЛЬ: *(дає офіційови гроши и мургає на него)* Пан великоможный царский офіцій! Я не винен, я честный человек, я не злодій, ціле село повість; хто до корчмы приходит, я каждому выслужу. А Лестобрата уже не є, еще в зимі до пролубы упав та затонув.

ХРАБРОСТОЙ: Бо ты го там друлив.

ЧМУЛЬ: О, я ніт, я го не видів!

ХРАБРОСТОЙ: Ты ніт, лем твоя паленка; опоив єсь го; но, не велика шкода, не треба буде мотуза. О, кедь бы всі пияници пропали! Но, рушайте! *(Отходят)*.

(ПЕРЕМІНА)

САД

ЯВЛЕНІЄ ІХ.

(Федор с колесарём прутя струже)

ФЕДОР: Аж теперь я знаю, што значит жити, о, чому я того давнійше не знав? О, як веселится сердце и душа человека, коли честною працею руки занимаются, як здоровый є дух, як здоровое тіло, як солодкий кусок хліба руками заробленный,

як весело ляже чоловік працею трудившийся, покоїно почи-
ває цілую ноч, а рано встає веселый, як птичка, здоровый,
як оріх! О, распамятаюся, як унылый был мені цілий день,
поміщення не мав, голова лупала от п'янства, нич смачно їсти
не був годен, цілий день ходив, як отруєнна риба, серце
затверділо, як камінь, уды и все тіло так ми тяжкое было,
як бы ся на мні босорки носили, а тепер день весело и так
скоро пройде, як ріка, вечером помолюся, ляжу, в ночи сплю
спокійно, раненько стану, к Створителю вздыхну — и ра-
дуюся, же жию. О, кедь бы був я того знав, як щастливый
был бы м до тепер! Но, паленочко, няй тя уже гром убіє,
больше ты в моем роті не будеш, моя нога жишовски пороги
не перекрочит!

ЧЕСТНОЖИВ: Няй тя Царь небесный услышит! (*Указує му, пру-
тики складує*). Атак, брате, єден прутик за другим; завтра
кош готовый буде — и уже три золоты заробиш, и так с дня
на день, Бог ти поможе!

ФЕДОР: Брате! Єден жаль нестерпимый чувствую, морит мя гріх
великий и, як червак, серденько грызе. Брате, я сына мого
убив, я винен его нещастію. О, кедь бы був я панотця и учи-
теля слухав, кедь бы був я сына до школы посылав, то он бы
был на той конець не прийшов! О, я нещастный, як страшно
отповім на страшном суді!

ЯВЛЕНІЄ Х.

(*Настя, порядно убрана, прибігає
и с радостію кричить здалека*)

НАСТЯ: Няньчку, Няньчку, радуйтеся! Иванко пришов, и Андрій, и
Антоній, и Татка — на так цифрованом возику, убраны, як
панове, а коні таки, як татошы. О, скоро біжте, няню — ні,
ні, сюда идут!

ЯВЛЕНІЄ ХІ.

(*Антоній, Иванко, Андрій, Татка, по паньски
убраны, приходять, а Богобой шкинтає за ними. Иванко
біжит к отцю, цілує го в руку и лице, цілує Настьку*).

ИВАНКО: Няню любезный, по десять роках напоследок вижу вас.
О, як довгоє время не видів любезного отця! Няню солодкий, як я радуюся!

ЧЕСТНОЖИВ: О, дітино моя, сыне мой, Иванку дорогой! (*Обнимаются, цілються и плачут*).

ЯВЛЕНІЄ XII.

(Богумила, Параска и Марька и учитель летят, Богумила Антонія и Татьку, Параска и Марька Андрійка обнимают, цілюют и гласкают).

АНТОНІЙ: Мамочко, солодка, мы вернулись, о, як радуюся, же вас здорову вижу!

ТАТЬКА: Мамко моя прелюбезна, серденько радуєся вас уже видіти; минули десять годы, я вас не виділа, о, як летіла была бы м к вам, айбо не мож было, бо Антонько школы не докончив еше быв; о, слава Господу, же еше жиете, же вас вижу; и больше не отступлю от вас ни на крочай!

АНДРІЙ: Мамушко солоденька, як вы маєтеся, ци сьте недостатка не терпіли? Слышал я нещастя Нянёво — та дарьмо, який живот, така и смерть, няй с Богом спочиває!

МУДРОГЛАВ: Діточки и братя мої, я днесь трепещу от радости, бо услышал Господь глас моленія моего; Слава во вышних Богу; о, Господи, хвалю тя, благословлю тя, кланяю ти ся, славословлю тя, благодарю тя, Господи царю небесный; теперь обновится, яко орля юность моя, бо ущедрив Господь боящихся его, яко той позна созданіе наше!

ФЕДОР: *(плаче и руки ламле)* О, Боже мой, Боже мой, лем я радости не маю — и тому я сам винен!

МУДРОГЛАВ: Но, діточки, скажите нам, де вы были, и што сте на-добыли?

АНТОНІЙ: Любезный пане учителю, нашу участь и щастливу долю по Бозі вам найбільше, потом же родителям нашим благочестовым благодарити мы повинны; вы нас просвітили, вы нам доброе сердце и чести любов вкоренили, вы нас щастливими учинили. Но слыште нашу судьбину! Нас честный Богобой як ангел хранитель провадив аж до Пеца, на пути учив

и годовав нас, як неискусных чужестранцев; в Пеці запровадив нас до казармы; мы там за єдну цілу неділю були, а вояци нас годовали хлібом и чим могли. Минувшей неділи приходить отець наш Богобой и мене с собов взяв, привів до великого дому и єдному молодому панови отдал мя. В том домі заложил я основу моего щастя. Я моему панночкови вірно служил, шматы му чистил, до школы ходив. Панич мой про усиловность и вірность полюбил мене, ратовав с книгами, одеждою и грошми, а на конєць за приятеля прияв; так я с помістю Господа школы выходив, цензуру положив, а теперь, слава Богу, я адвокатом и діректором остал такой у моего богатого панича барона Богослава, доволен ставом моім и судьбою ми определенною. А Татьку той же добродітель Богобой отдав сестрі того самого пана, и так мы все ведно бывали; она скоро научилася шити и вишивати, и всяки женски роботы, честно ся справовала и вірно служила, так же ю добра пані єй полюбила, всі ключі єй отдала, а теперь дуже тяжко ю отпустила, но так богато обдаренну, же єй худоба на три тисящ золотых цінитися може.

ИВАНКО: И мене, нянєчку, честный Богобой запровадив до єдного богатого купця, я там служив и учився, купець полюбив мя, отдал ми в руки весь товар свій; я вірно и порядно ним управлял, так усиловался, як собі самому; прото мой купець єдину свою дівочку ми за жену обіщав — красную, як цвіт, добрую, як ангел. Ой, я найщастливійший человек под небом; и того щастя вы, нянєчку, и любезный учитель мой Мудроглав, так и хранитель мой Богобой строителіє; няй вам Бог заплатит! И прото, любезный няню, вы не мозольтеся с колесами, подьте ко мні, я вами не буду ся стыдати, ни моя жена, она знає, же отець мой простый селянин.

ЧЕСТНОЖИВ: Я, сыне мой, ту умерти хочу, де м ся народив, а працювати буду, покля ми сила стане; а ты провадь с Богом свое купецтво, но внимай, чтобы сь никого не окламав, не обідив, бо, знай, несправедливо стяжанно имініє разорится, схаліє, як сніг весною от вітра, солця и дождя; коль тя Бог благословив, буди єму покорный, дай Богу славу, а людем — честь, я больше от тебе не желаю!

ИВАНКО: (к учителю) Но, вы приймите от мене, любезный учитель, ту маєте! (Дає му мішок с грошми).

МУДРОГЛАВ: Я не приймаю от тебе нічого, лем доброе сердце; сховай собі и дай нищим, я с помощью Бога маю из дня на день — больше не потребу, мое богатство е чистая совесть.

ИВАНКО: Честно є, учителю мой, та возьмите, и отдайте на церков, справте з того ризы; але учините вы ми єден дар: я прошу вас, дайте ми сына вашего, я му буду за отца, я го учиню человеком!

МУДРОГЛАВ: За то благодарю ти и вдячно ти дам, бо с тым образом найбільшу єсь ми учинив радость.

АНДРІЙ: А я, матушко, ремесло учився, мене любезный отець наш Богобой запровадив до єдного кушніря; тот честный и богатый майстер прияв мене, за три роки выучив ремесло, и уже світа походив: я быв уже в Відню, Берліні, Варшаві, Кієві, Москві, Петербурзі, видів світа, знаю, як люде живут, теперь, слава Господу, маю грошеньки, знаю добрі свое ремесло, зачну с Богом сам, тут буду ремесло мое провадити, в мого отца домі поставлю фабрику, но перше — оженюся, мамко, и если вам и Богумилі любитя, я Татьку собі избрав за будущую супругу.

БОГУМИЛА: То ваше діло, не мое, я лем радоватися могу.

ТАТЬКА: Мы уже давно собі слово дали, и Антоній на то изволив, и мы только вашего благословенія ждаєме.

БОГУМИЛА: Нйя вас Бог вседержитель благословит!

ТАТЬКА: (*Цілує мамку в руку, также и Андрій обертаєся к Парасці*) И вы, мамко, довольны будете с невістов.

ПАРАСКА: О, я дуже довольна, нйя вам Господь поможет!

АНДРІЙ: Теперь два дома ведно спойте, в єдном устрою фабрику, а вы дві матушки будете собі сестры, будете господарство провадити, а любезный наш отець, наш защититель, наш ангел хранитель Богобой буде у нас покойно жити и по многих трудах на старый вік спочине, он буде наша потіха, наша радость.

АНТОНІЙ: А я с моеї стороны придам вам 500 золотых, дайте на лихву, котру дідочкови все отдаєте, абы он скудости не терпів у старости, а по его смерти остане сума она на основаніє фундації — на єдного школяря.

ИВАНКО: И я вам придам на той же конець 500 золотых.

БОГОВОЙ: Діточки мої, я только добродітелі не заслужив; я вас провадив до світа, и не иное было моє наміреніє, як чтобы из потупленного доселі карпато-руського рода воздвигнути особы, чтобы їм подати способ гражданскої жизни. Бо если всегда лем при давних обычаях останеме, то всегда будеме там, де Отцы наши морилися; а если єден другого спомагати будеме, то незадолгое время вырасти можеме в народ великий и світу полезный. Так теперь, діточки, вы не стыдитесь вашего племени, вашего честного рода; спомагайтесь, спомагайте и сродников ваших. Ты, Андрійку, возьми до твоей фабрики русских хлопцов и учи їх ремесло, яке ты научился; ты, Иванку, возьми с собов больше Русинов и подай їм способ щастія, яке и тобі Бог указал; такожде и ты, Антоньку, усилийся народа твоего щастіє воздвигнути; так весело увидите, же бідны Русины двинутся и с помощію Створителя разцвінут, як богатая нива по благой росі. А я уже с радостію остану у вас, не буду лежати ліниво; и понеже я на поле уже идти не годе, буду вам загороду пильновати и куплю пчолы, буду їх дозерати, то буде моя забава и покажу обывателям, же невинный мушки великий в господарстві принесут прибыток, бо уже наши Русины — ой, шкода велика — сію господарства часть оставили, не знаючи, же воск Богу на хвалу, а мед на ужиток людем неоплатимый дар божий є.

ЯВЛЕНІЄ XIII.

ХРАБРОСТОЙ и прежній

ХРАБРОСТОЙ: Боже вам дай горазд! Я слышал, же у нас свадьба готовится, тому тішу ся, бо я военный, люблю веселиться; мы уже привыкли все весело жити! Но, де є юноша, и котра молодиця?

БОГОВОЙ: *(приведе Андрія и Татьку)* Адде суть.

ХРАБРОСТОЙ: Но горазд! То хороший сход — не приймете мене за дружбу?

АНДРІЙ: С благодаренієм.

ХРАБРОСТОЙ: *(к Богобою)* А ты, старый, вояк был? Як вижу, ты — староста.

БОГОВОЙ: Я, ваше благородіє; то — мої діти по сердці. Я ранен-
ний старець, за царя ногу положил, но еще и голову положу,
если потреба буде; о, благодарю Господа, же про мого царя
хоть єдну ногу пожертвил!

ХРАБРОСТОЙ: Прекрасно! Бог ти нагородит в животі вічном; но
еще єдно діло маю: сукин сын Чмуть цілоє село спустошив,
его склад продася и праведный суд царский повелів выпла-
тити шкоды, невинным учиненный; а де є честный колесарь?

ЧЕСТНОЖИВ: Адде я, ваше благородіє!

ХРАБРОСТОЙ: Вы колесарь? видно вам по очах, же вы честный
человік; адде вам за вашу худобу присудилися 800 золотых,
примите — то ваше! А де Богумила?

БОГУМИЛА: Я, ваше благородіє.

ХРАБРОСТОЙ: И вам присылає суд 600 золотых с лихвою. Еще
тут есть якийсь Федор, пяница; он хотяй не заслужил мило-
сти, бо его сын с Чмулем соединенный злодій був и вчера го
повісили, но єднако суд ему посылает 700 золотых; гей, буде
мати за што пити!

ФЕДОР: *(плаче)* О, Боже мой, Боже! Чого я ся дождав! Сына ми
повісили, жена ми світом пропала, худоба спустіла; и тому я
сам винен, бо я сліпый був, я о Бозі забыв. Теперь я новый
честный живот начинаю; я уже не отступаю от тебе, бра-
те колесарю, буду с тобов працювати и за гріхи покутовати.
Я гроши не хочу, бо уже за руками хочу солодкий хліб їсти;
ми гроши не треба. Дячку, возьмите и дайте їх на церков, бо
уже наисті знаю, же добродітель превышает богатство.

МУДРОГЛАВ: То є справедливое покаяніє; Бог вас просвітив; о,
щастливый человек, который в животі покается и по малом
терпінні живот вічный получает!

ХРАБРОСТОЙ: Щастливый, щастливый! будете всі щастливы!
А по Русалях — свадьба буде!

(конець)

Головний тарабанщик

драма

Переклад до сучасного русинського языка:

Петро Медвідь

2023 р.

ДІЙОВИ ОСОБИ:

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ АРТУР ДЕ ЕАДЕМ, багачый арістократ

ЛЮБИЦЯ, сирота, братова дівка і наслідниця Празноглавского

ВЛАДИМИР ПРАВОВІЧ, владный секретарь

ФЕДОР ПРАВОВІЧ, отець Владимира, убогий ткач

ПОДЛИЗОВСКИЙ, урядник Празноглавского

Одбывають ся в домі Празноглавского.

ОБРАЗ 1

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ і ЛЮБИЦЯ

(Празноглавський в святочнім народнім одяганні, із шаблев і ховпаком-бараніцьов виходить і сам до себе бісидує, Любіця при столику сидить, вишиває)

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: *(не збачів Любіцю)* Так є, днесь, днесь скінчить ся вшитко, днесь мусить скінчити ся. Гей, ты, чуєш, повідж там пані, жебы... *(збачить Любіцю)* Ага! Та ты ту, Любічко? Тебе знова в моїй комнаті находжу? А ці мож дізнати ся, чом ты тоту комнатку выбрала собі про свою роботу? Ачей ты не маш про себе красні украшену постіль? Што єсь собі ту — зробила про себе цілу фабрику?

ЛЮБИЦЯ: Бо одтыль є шумный вигляд на уліцю.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Гм! Шумный вигляд на уліцю! Ты маш мати вигляд до коморы, а не на уліцю. Але такый вигляд ся ті небарз любить. Маєш ня за глупого, думаєш, же я не розумію твоїм фінтам. А чом ту коло облака вартуєш? *(усміхать ся)* Молодый тайомник ся тадыль прохожує, гейже? Трафив єм?

ЛЮБИЦЯ: Молодый тайомник? А коли бы єм го вдячно прияла, Вы, думам, не противили бы сьте ся тому, любезный стрычку?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Не противили бы ся, не противили бы ся! Гм, я противив бы ся, і уж противлю ся!

ЛЮБИЦЯ: І як я таке лем подумати могла? Покликали сьте го, погостинно сьте му у вашім домі дали уквартельованя, в значно украшений комнаті. Все му проявлюєте щіре приятельство, гостите го, хоць сьте довтогды николи не приймали чужинця. І вшитко безплатно. Вдяка тому єм думала, же собі го хочете завязати, і наклонити го собі хочете, же мате намір дати нас доведна.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: *Ganz contraire!*¹ Не розумієш ты мою політику. Я його нияк не стерплю! Знаш, голотаря я не стерплю.

¹ *Ganz contraire!* — Якраз наопак!

Він Бог знать з якого роду і народа походить, а заприсягав бы-м ся, же ани не є арістократ.

ЛЮБИЦЯ: Та пак не розумію вашій думці.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Бо єсь глупа, зато не можеш зрозуміти, же не про його красу, і не про грошы єм го прияв. Мі не треба його грошей, грошы мам. Мам много маєтку. Видиш, в часі Кошутового повстаня, того нещастного повстаня, єм кыравым потом набыв грошей і купив много добра. Мій маєток находить ся в штирьох столицях. Бо знаш, коли левы ідуть на польованя, втогда мудра лишка з того най-веще добра здобывають. Ой, Господи! Кілько єм ся наробив! Ліфровав єм всячину — і Мадярам, і Німцям, і Росіянам, і кождому. Я на вшиткых сторонах ся находив. І зо вшиткых сторон грошейкы приходили, як додж. А твоя стрына, любезна моя жена, і тепер з добрами газдує, бо ся на тім знать. Она кожду капку молока на золото знать обернути. А коли служніці не прядуть, коли дримають, втогда їм персты клочом обвиває, і підпалить. Ге, ге, ге, і тот способ дуже хосенный на дримоту. Так ся она бідниця намагать. Шкода, же дітей не мать.

ЛЮБИЦЯ: Гей, так, милостива стрына не много чоловіколюбія чувствує.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Мовч! Она порядна господарька! Таке о ній іщі ніхто не повів! Она тым годность свою утримує.

ЛЮБИЦЯ: Досправды? Лем най суху руку через облак выстерчіть, і такой ся слугы трясуть.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Суху руку, суху руку? Она сухов руков грошы рахує, і тото єдине є потрібне.

ЛЮБИЦЯ: Но не все.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: А я кажу: все, все! Грошы вшитко зроблять. Золотый ключ кожду колодку отворить. Єдна золота капка ціле море высушить. Золоты вздыхы сердце преокрутного звіря помягчать. Просто: грошы вшитко дають. Розумієш?

ЛЮБИЦЯ: Але, прошу вас покорно, нашто вам тільки грошей і тільки клопот? Маєте, слава Богу, вшитко, што вам треба. Я все чула, же великий маєток — то клопота, а грошы — смерть.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Вшитко мам, то правда. Але не так цалком.
Іщі много мі хыбить. Іщі мі треба чести.

ЛЮБИЦЯ: Ой, тоту грошами не мож дістати. Хоць бы золото, як сьте повіли, отворило вшиткы замкы, но скриньку чести не отворить. Бо честь із золотом стоїть проти собі, як огонь з водов, як скло з діамантом.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Го, го, го! Тото бы ся мі любило. А не памяташ, як пан Дураковский став ся урядным радником за грошы? А богатый Ословіч не про свої грошы бароном став? А пана Надутовского отець яким способом барона досягнув? Та ці бы я не міг быти грофом за мою роботу?

ЛЮБИЦЯ: То правда, покля титулы чествов называте, такой чести можете легко здобыти, но, подля мене, честь не є о титулах.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ей, што ся ты до того розумієш? Дурна єсь была, і будеш з твоїма добрыма нравами. А ці не приходили грофы і князі, і бароны до нового барона на обід? Не товаришыли з ним по братьскы? Ачей ся не возить в шістьзапряговім кочі? Што веце ті треба? Но ты не розумієш, де я стрілям, чом єм днесь так выштафірований. Єм на дразі до начальника. Іду до нього, і може як владный радник ся верну. Но, што на то повіш?

ЛЮБИЦЯ: Я вам то сердечно желаю.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: І я ті дякую за сердечне желаня. Вже вшитко є приготовлене. Вшитко є в шорі. І теперь уж розумієш, чом я молодого тайомника до мого дому прияв? Пожычів єм собі го. Бісідують, же є права рука начальника, його слово ся рахує, много може помочі. Што думаєш, нашто бы єм іншак такого голотаря в моїх комнатах тримав? Може то і простого роду чоловік, но в тім припаді мі є потрібный. Але то лем на куртый час. А як дістану вдяка ньому грамоту радника, втогда буде красенько вышмарений. Та так, любезна моя родинко, таких людей треба даколи погласкати, значіть, покля нам їх треба, покля їх мож выхосновати. Таки голотарі не розуміють нашу політику. Они думают, же кедь їх приятельскы поздравкаме, же уж сьме приятели? Ой, выкорініме мы їх легонько. А то їм не буде дость, коли будуть писарями? Теперь лем лестити ся нам їм тре-

ба, тадь мы їх як зброю, збрань потребуєме на наш хосен.
Розумієш, ці ніт?

ЛЮБИЦЯ: Знам, але не розумію.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но та видиш ты, моя великодушность і великоумность. Бо нашто бы я його прияв до мого дому, сироту, оборванця? Зато тя напоминам, жебы єсь ся з ним не заприявила! Сохрань ся од біды той, бо такы люди часто люблять з арістокраційов і родинковати ся. І они знають нашы дамы обманити, і так всунути ся і на добра нашы, кыравым потом набыты. Но знай, же простаке все зістане простаком. Хоць бы і звіздами обсыпаний був. Знаме, як бісидує Тацитус Непос, або може сам Ціцеро, не памятам, в дакотрій оді: *ustica natura, servat sua iura*². І то были премудры стихотворці. Я досправды думам, же він ани родічів не мать.

ЛЮБИЦЯ: Може, є оживлений камінь з Девкаліонового приказу, або ся може з водных волн народив, як прекрасна богыня любви.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Дурна єсь із твойов богыньов! Думаєм: таких родічів, котрых не мож споминати.

ЛЮБИЦЯ: А то яких родічів бы было дітям ганьбов споминати?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Яких? Ой, ты дурна гусочка! Таких, што не мають титулы, котры до простого народа належать. Таких родічів, котрых чоловік, кедь перекрочить о два-три ступени, уж споминати не сміє. Але світ остроокий виглядаєть каждого род. Повім ті курто: мерькуй, жебы єсь ся з ним не стрічала. Переберь ся теперь до своїх комнат. Знаш, любезна моя родинко, я нещастный, не мам дітей, ты єсь єдина моя наслідниця, але лем в тім припаді, покля грофка, баронка або холем высокоблагородна будеш! Розумієш ня? Найде ся іщі і про тебе даякий старого роду, великой фамелії убогий барон, або гроф. Бо такый вдячно споїть ся з повныма мішками і золотыма кошыками. І недавно барон Надутовский крутив ся коло тя. Виділа єсь? Га, га, га! Не бій ся, Бог з

² *Rustica natura, servat sua iura* – Простацька натура зохаблять ся вірнов своїм звичаям.

тобов. Ты іщі Gnädige³ (мадам) або і Excellenz frau⁴ (жена його ексцеленції) будеш.

ЛЮБИЦЯ: О, Боже, одпусти!

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: І добрі собі то продумай. Я тепер іду до началника, а кедь ся верну як владный радник, втогды мерькуй хоцьлем подумати проти мойой високой годности.

ЛЮБИЦЯ: Ой, любезный стрыку! Чом женеш ся за пустым вітром? Прошу вас, годность іщі не спасать чоловіка. А она і так не є в званиях, ани в тітулах.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: І в званиях, і в тітулах. А покля іщі не розумієш: за тітулами і грошы слідують, а мі вшыткы треба.

ЛЮБИЦЯ: Грошей маєте, вашы суть шыроky добра, котры сьте в часі нещастного повстаня набыли. На них іщі і доднесь клятва невинных людей. Вашы поля орошують гірькы слызы нещастных жертв. Сьте шляхтіць, тепер спокійно жыти собі можете. А як урядник будете мусити ся клопотити, робити, на што вы незвыкнений. Но і в уряді не найдете наповніня.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Грошы николи не заваджавуть, а робити як радник не мушу. Нашто суть тайомници, писарі, вшыткы бідны голотарі? То їх повинность. Я ся лем підпишу. А підписати мено не є велика робота. Ой, будеш виділа, серденько ті буде бити, коли прийдуть тайомници, писарі, принесуть громаду писем, і я втогды ganz elegant⁵, но з аристократичнов мірностью ся позвідам: Што то? Они принесуть папірь на підписаня, перо до перстів мі дадуть, покорно бісідуючі: Пробачте, ваша висока ексцеленція, і я в тій хвілі підпишу: Arthur Ritter von Praznohlawskij, дійствуючий, владный радник, і шеф, і пр., і пр. manu propria⁶. І така буде моя служба.

ЛЮБИЦЯ: Значіть, вы чужім плугом орати хочете, а іщі ани самы не знате, на котрім полю.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Мовч! Я іду, і ты памятай — мерькуй! (Одходить).

³ Gnädige – мадам.

⁴ Excellenz frau – жена його ексцеленції.

⁵ Ganz elegant – дуже елегантно.

⁶ Manu propria – властнов руков.

ОБРАЗ 2

ЛЮБИЦЯ: *(сама)* Ой, Господи, яка даремность на світі. Люди неспокійны із собов. Тот, котрый має, іщі веце хоче, і за пустыма титулами біжыть, як лишка за воробльом. Мій убогий стрык, із вшиткым богатством убогий, все хоче як ненасытний Тантал, як пространне море! Ой, не пасую я до його дому. А до будучности ани нияк не надію ся, же буде покій. Бо чом бы ся я мала зречі того порядного молодого чоловіка? Є владный тайомник. Хочу ся му любити. І покля ня не передестило моє самолюбство, пак і я йому ем ся полюбила. Його просте сердце, його мудры мыслі, його честна і важна бісіда, словом, його чистый характер перевышать вшыткы благородство. Він свій маєток в чистоті сердця носить. Його благородство в голові і непоквернений душі. Тото є досправдове богатство. На нім ани єдної капкы кырвавого людського поту не є, на нім не є клятвы голодом вмераючих сирот, не є зтяжений вздыханьом стукаючих вдовіць. Він оправдано діставать заслуженый свій плат. Ой, як радо бы-м ся зрела богатого наслідства мого стрыка, покля бы він хотів зо мнов о його плат поділитися. Ой, який солодкий бы про мене був кусок досправды заслуженого хліба!

ОБРАЗ 3

ВЛАДИМІР і ЛЮБИЦЯ

ВЛАДИМІР: *(выходить, не збачів Любіцю біжыть ку облаку)* Ага, вже пришла пошта.

ЛЮБИЦЯ: Желам вам добре рано, пане.

ВЛАДИМІР: Ах, вы ту, милостива? Пробачте, оправдайте ня теперь на момент. *(Одходить лівов сторонув)*.

ЛЮБИЦЯ: *(сама)* Но, то была чудна сітуація. Холем поздравкати ня міг. Бізовно очекуе важне писмо. Може од своей любовніці? Бо без причіны не біжав бы так на уліцію. Але што мені до того? Він слободный. Але безпохыбно міг ня од того сохранили, і пламенны очі, котрыма ня дакілько неділь розпалює, затримати, покля до мене наконець не має жадных

чужих. Але що бы-м хотіла? Тадь він мі не проявив жаден знак любви! Но гей, та уж лем тоты парібди найчестнішы суть, што горячіма очами обманують молоды жены.

ВЛАДИМІР: *(смутно вертатъ ся)*.

ЛЮБИЦЯ: Виджу, же сьте даремно бігали, не дістали сьте очековане писмо.

ВЛАДИМІР: Ніт, і то ня болять.

ЛЮБИЦЯ: І зато сьте ся так міцно розжалили, же аж бы-м хотіла з вами пожартовати.

ВЛАДИМІР: То мудрого розуму Любіця не зробить, покля їй довірно повім, же з ніжнов страстнов тугов очекую од свого старого отця єдну вість.

ЛЮБИЦЯ: Од отця?

ВЛАДИМІР: Так є. Він тепер на тім боці жыє, котрый моментально повстанцями є обсаджений. Де тепер проходять кривавы бої. І вісти приходять штодень, же тоты безграмотны варвары страшны пакости там роблять, вшытко берутъ, гублять, палять, як звычайны збійники без чужих. Та ці неправильный мій смуток?

ЛЮБИЦЯ: Ой, я щіро розділю ваш смуток!

ВЛАДИМІР: Чуєте мій біль? Гей, чуєте. Я знам вашу дорогу душу, ваше любезне милосердне сердце, чітам в прекрасных ваших лицах ніжность сочувствія, виджу на ваших румяных личеньках знакы людськости і любви до людей, і то рушають моім сердцем. І чом бы-м далше таїв? Барз ся то не дасть таїти. Про мене сьте з дня на день любезніша. Люблю вас! Єм вязень вашой доброты.

ЛЮБИЦЯ: І то мі лем так повісте?

ВЛАДИМІР: Лем так повім, бо я щірий, мій язык слухать ся сердца, а сердце слухать ся правды. Знаю, же вы єднакы чувства маєте до мене. Одколи сьме ся познакомили, я спознав ваше вутро, хоць вы то ани не збачіли.

ЛЮБИЦЯ: Вшытко єм збачіла і спознала ваше горяче сердце.

ВЛАДИМІР: Досправды? Вы то спознали? І не образили ся за то?

ЛЮБИЦЯ: Я ся лем безпокоїла, бо повіджете, прошу вас, котра дівка не боїть ся, жебы перед очіма єдного слушного, з доб-

рыма нравами молодого мужа, не запродала своє внутрішнє любезне страдання?

ВЛАДИМІР: І міг бы-м выужыти тото поясніня? Повіджте, милостива, повіджте, хоць і ясне ніт, не торгайте іщі веце мій покій, о котрый єм уж і так пришов.

ЛЮБИЦЯ: Не розумію вам.

ВЛАДИМІР: Вы бы ня розуміли, кебы єм вам титулы і богатство вказав. Но, Господи, я убогий!

ЛЮБИЦЯ: (*спустить очі*) А вы од мене чекали вопрос, або одповідь? Што бы сьте робили вы в такім припаді?

ВЛАДИМІР: Ніт, не чекам, тота одповідь уж мене задоволіла. Ой, не спущайте сивы оченька. Бог видить мою душу. Я честный чоловік, николи єм не таїв свої чувства, та чом бы єм їх таїв теперь? Чом бы єм таїв, же єм бідный? Ніт, тото милостиву і добродушну Любіцю не образить, кедь їй повім, же убогость перший раз теперь чую. Николи мі не была таков потупнов, як теперь! Бо мі заперать двері...

ЛЮБИЦЯ: Але не тоты, котры ведуть до сердця.

ВЛАДИМІР: (*руку Любіці ку персам притиснув*) Робите ня щастливым, але і засмучуєте. Бо што може єден убогий урядник, котрый, окрім свого уряду і фалшывой надії, іншым средством свою достоиньсть вказати не знать?

ЛЮБИЦЯ: І тот убогий урядник може ся надіяти, же єдна дівка його внутрішню достоиньсть веце честує, як вшытко богатство світа.

ВЛАДИМІР: (*з вопросом*) Любіця! То думате досправды?

ЛЮБИЦЯ: Зіставать вам уж лем з моім стрыком побісідовати, зо мнов вже докінчено.

ВЛАДИМІР: Ой, то дуже тяжке діло, з тым старым марномысльным, арогантным, честолюбым і богатым чоловіком!

ЛЮБИЦЯ: Має чом вас мати в почливости.

ВЛАДИМІР: І вы лем од нього сьте залежна?

ЛЮБИЦЯ: Єм сирота і його наслідніця.

ВЛАДИМІР: Ой, Господи! Богата наслідніця, пак є вшытко даремне.

ЛЮБИЦЯ: Но покля бы ся вам любило, та і убога сирота можу быти.

ВЛАДИМІР: (з *вопросом*) А то сьте повіли зо сердця?

ЛЮБИЦЯ: Із глубины сердця.

ВЛАДИМІР: В такім припаді вже єм щастливый, цалком єм ся по-смілив. Бо кедь знате быти і убогов сиротов, пак сьте вже моя навікы.

ОБРАЗ 4

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ і выше упомянуты

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: (*задумано*) Найпокорніший слуга вашого благородія, барз ся радую і єм щастливый, коли вашому благородію можу сердечно проявити мою найпокорнішу по-чливість. Бо вашы заслугы... бо мій дом такый щастливый...

ЛЮБИЦЯ: (*на сторону*) Іщі не є радником.

ВЛАДИМІР: Дуже много то про мене значить, ани не єм достойный такой чести од вашого благородія.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Го, го, го, вы достойный. Омнога, а іщі і веце достойный. Знам, який і чом вы достойный. Якраз вертам од його ексцеленції, найчестованішого, найдостойнішого і прославленого нашого начальника.

ВЛАДИМІР: А бісидовали сьте з ним?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Самособов, же ніт. Ани єм го не видів на властны очі. Але з його головным слугом, значить камерді-нером, веце як пів години єм приятельскы бісидовав. То мно-гозаслуженый і пречестный муж! Приобіцяв мі, же за пів го-дины представить ня його ексцеленції. Но што ся смієте? До-справды, досправды, суть люди, котрых приятельство мно-го значить, то знам істинно. Бо што я не знам? Я абсолютно вшытко знам. Бо кедь хтось до когось дому вопхати ся хоче, та і псам лишкати ся мусить, жебы барз не брехали. Я тому добрі розумію, а про псів потрібный кусок все коло себе ношу.

ВЛАДИМІР: Та вы продумано робите.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Вы, значить, ваше благородіє, уж знате, што глядам у його ексцеленції. Уж єм вам дакус одкрыв свою грудь.

ВЛАДИМІР: Дакус розумію.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но, любезный мій пане, бісідовали сьте вже о тім з його ексцеленційов?

ВЛАДИМІР: Ніт.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ніт? Ох, ей, ей.

ВЛАДИМІР: Не дали сьте мі на то уповномочія.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Правда, одкрыто ніт, но мудрому, як ваше благородіє, не треба тото єдно словічко. А теперь, любезный мій добродителю, ем ся од пана головного слугы його ексцеленції дізнав, же його ексцеленція цілый час ваше благородіє на тоту річ звідать ся. Порадовав ем ся з того, бо я, хоть не знам чом, ку вам безмірну сімпатію чувствую. І не похыбую, же вы моє желаня з важностьов дозволите передложыти його ексцеленції.

ВЛАДИМІР: Покля є ваше желаня оправдане, обовязую ся то зроби.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: О, я лем вас, лем вас честую і знам, же сьте по моім боці. Вы мене підпорите, і з мене уж досправды буде владный радник з платом 2000 талярів. Гейже, любезный приятелю?

ВЛАДИМІР: Не можу вам тото обіцяти, бо то не в моїй моци. Я маленькый чоловік. А пан начальник не потребує мої думкы в тім ділі.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Але там, добрі знам вшытко. Я богатый чоловік, по джентельменьскы ся вам одплачу. Розумієте? Та чом бы ніт?

ВЛАДИМІР: Та лем зато, бо ем вже Добровічови, референтови, обіцяв. Він давно, і оддано служыть, уж ся заслужыв на тоту посаду.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Хто? Тот убогий чорт? Він буде мовчати. Знать своє поставліня, є низкого роду, ани не є аристократ! Буде спокійный і при низшій посаді. Ани бы не знав хосновати функцію радника. Він спокійный з командов своїх писарів.

ВЛАДИМІР: То правда, він знать мовчати, і спокійный буде з дольов, бо є високоумный, быстрый чоловік, не пхать ся допереду. Но зато є повинностьов таких людей підтримовати, котры розуміють свому уряду.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ей, ей, вы не мате найліпшу політику. Він є убогий, ліпше бы му было зістати дакотрого багатого і славного радника секретарьом. Так бы пришов за готовый стіл, не трапив бы ся і не займав бы ся іншим, окрім діл своєю роботи. Так бы міг і весело жыти, і своєю родині помагати. А не ганьбив бы ся за свій род. Бо бы ся приятелів із собов рівныма писарями. Може о тім ани не знате, але він є сыном єдного підбескідського Русина, і тот род є потуплений. І ганьбить ся з ним честный чоловік приятелити.

ВЛАДИМІР: (сміхом) І я Русин. І мій отець є убогий селянин під Бескідом.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: (як бы не чув послідні слова) Ваше высокоблагородіє, вчера ем вас видів, же съте на наємнім коню їздили.

ВЛАДИМІР: Даколи звичну і я їздити, бо то продовжує моє здоровля.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но на наємнім коню? Цалком ня то засмутило. Тот заслуженый муж, подумав ем собі, на наємнім коню. Віруйте, я до слыз ішов, і говорив сам собі: Так високоумный, честованый муж на наємнім коню їздить. А ты, богатый Празноглавский, ексцелентного тримаш коня і не хоснуєш го. Ой, ганьбити ся можеш, повів ем, і вирішив ем теперь вам го дати. Одтеперь є ваш. І дороге сідло, і золотом вышивана узда, хоснуйте в здоровлю. Выштыко є ваше.

ВЛАДИМІР: Так богатый дар я не можу прияти. Бо урядникам не мож дары приймати.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ей, што там. Не мож, то правда. Од Жыда! Або од убогого чоловіка, бо што він може подаровати? Дакілько яець, хоць і тото бы ся му придало в хыжі. Но од аристокрації походячий дар, тото не є заказане, бо то ся называють шляхтичнов великодушностью.

ВЛАДИМІР: Я од никого не прийму. Выстарчіть мі моя мзда.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: (на сторону) Ага, іщі му мало. Тых проклятых голотарів не мож насытити. (Голосно) Але там... Дорогий дар, то про мене дурніця. Я вам то не як дар, але як... як... як... но... як дар даю, на памятку, же съте были такой ласкавый у мене бывати. А іщі ем вирішив і тоту табакерку вам дати із самой симпатії. Посмотрьте на тоты бріліантовы незабудкы. (На сторону) Коня не видит все, але

табакерка все му буде в руках, і тота му пошепче, як говори-
ти перед начальником.

ВЛАДИМІР: Я не хосную доган.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Та холем про тоты бріліанты.

ВЛАДИМІР: Прошу вас, сохранъте ня од того.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: *(на сторону)* То завзятый Русин, ой, про-
стак! *(Обернув ся)* О, любезный приятелю, найчестова-
ніший пане, виджу, же то вы без будьякого хосна, із чістої
сімпатії, про наше приятельство хочете мі помагати. Сьте
честный муж, знате честовати моє приятельство.

ВЛАДИМІР: Досправды єм ваш приятель, честую вас, но прошу вас,
з роботов радника не сполігайте на мене. В тім ділі не наді-
йте ся на мою згоду.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Так вы опровергуєте мойов прихильностьов
до вас, мойов незломнов любовов до вас і потупуєте моє при-
ятельство?

ВЛАДИМІР: Оправдам ся вашій милости, але урядницьтво на бік.
А досправды потребує вашу прихильность. Прошу вас о
руку вашого покійного брата дівкы. І прошу, будьте благо-
склонный.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Што? Мого брата дівку?

ВЛАДИМІР: Я з їй згодов, дозволиньом тото прошу.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Гм, гм, гм, гей, гей, гей... гм.

ЛЮБИЦЯ: Солодкий стрычку, і я придам мою покорну просьбу.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: І ты? Гм, гм, гм, гей, гей, гей.

ВЛАДИМІР: Цілым моїм єством вам буду вдячний, самого себе вам
пожертвую, накілько уряд дозволить, і честь.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Розумію, розумію... гм, гм, гм, гей, гей, гей.

ЛЮБИЦЯ: І я своє щастя вам сплачу.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Сплачу, гм, гм, гм.

ВЛАДИМІР: Прошу, благословити нашу згоду.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: *(в собі)* Гм, коня не хоче, бріліантовов таба-
керков опровергує, але Любіцю сам просить. Розумію, добрі
я розумію голоты гейбы політику. *(Голосно)* Но, і в такім

припаді сьте согласны з мойов просьбов? Бо так вам повім, я нелем функцію радника, але іщі і орден хочу. Бо в часах повстаня єм був правительству вірний, воякам єм вшытко додавав, носив єм хліба, вино, мясо, напой, сіно, овес, солому і вшытко потрібне, і много, ой, дуже много єм ся намагав, без чісла грошей выдав, і много тісячів пожертвовав. А множество много єм стратив.

ВЛАДИМІР: І добра собі покупив, і богаства набыв.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Купив єм і добра.

ВЛАДИМІР: Можете здобыти што лем хочете, но не з мойов згодов.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Розумію. Вы хочете мого брата дівку, але вашу поміч од мене одтігате.

ВЛАДИМІР: Вашого брата дівка сама была согласна, і через мене хоче щастливор быти.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: І вы через ню, на мойй роботі. З того не буде нич. А теперь повім вам просто. Хочу быти радником намісто усопшого Радославовіча.

ВЛАДИМІР: А я вам в тім помагати не годен.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но добрі, та лем на то дайте згоду, же будете мовчати. Можете втогды быти хворым, коли ся моє діло буде рішыти. Ляжете до постелі, я вам покличу лікаря, доктора, повісте, же вас, же вас грудь болить од роботы, но бо вы дуже тяжко робите... розумієте?

ВЛАДИМІР: Я на стороні честного і роботного, і много заслуженого Добровіча бы єм мав робити подля совісти.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Та пак, ваше благородіє, дозвольте честного і роботного, і много залуженого Добровіча дівку, або його брата дівку просити. *(З усміхом)* На тій ся можете женити, она ку вам найвеце пасує. А мого брата дівка не про вас. Она моя наслідніця, а не про голотаря. Она про барона Надутовского вихована.

ЛЮБИЦЯ: Ей, до біды.

ВЛАДИМІР: *(смотрячі на Любіцю жалостно)* Сердце болить, но я проти совісти робити не можу. Збогом, милостива моя.

ЛЮБИЦЯ: *(натішено)* Пане Нравовічу! Постійте, тотя ситуація мене

ку вам навікы привязала. Я уже убога сирота, я не наслідніця, лем убога сирота.

ВЛАДИМІР: Правду бісидуєте?

ЛЮБИЦЯ: Моє сердце правду говорить, і моя душа вже спокійна. Досправды єм убогов сиротов.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Правду? Та з Богом собі бісидуї правду. Теперь одыйдеш з мого дому. Найду собі наслідніцю. А теперь вон з мого обьстя!

ЛЮБИЦЯ: Теперь, теперь? Кілько радости, уж єм щастлива, бо моє желаня ся сповнило.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Тото ніжне очаріня! Но і тото мине часом. А теперь, пане тайомнику, вам повім! Стану владный радник і без вашой згоды. Секретарі іщі не мають великий вплив на управліня. (з усміхом) Секретарь, писарь, то значить тільки як... знате што? Як слуга!

ВЛАДИМІР: Но блаженный слуга, котрый не робить проти своей совісти.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Вы і з вашов совістьов зістанете навікы секретарьом, а може ничім. Но вкажу вам, же і без вашого впливу дістану, што хочу. Ой, ганьба, я старого роду, од тристо років аристократ, великой фамелії Празноглавских член, і покоров ся перед... вкажу вам, же буду радником. Хоць бы єм і о пів маєтку пришов. Добрі я знам стежки ку тому. Я тоту путь діамантами, бріліантами выкладу, і по такій пути легко крутить ся колесо, хоць і не дорогоцінне.

ВЛАДИМІР: Жычу вам на тій пути щастливе подорожіня.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но, adieu, adieu! (*Отходить*).

ОБРАЗ 5

ВЛАДИМІР: (*сам*) О Владимире, Владимире! В яким ты був спокушіню. Тобі дары приносять, а ты оповергуєш нима. Ой, то тяжка сітуація! Убогий чоловік все потребує, все є в нужді, і што чудне, покля даколи є примушений, совість свою образить. Господи, дякую тобі, же єсь мі допоміг перемочі

тото спокушіня, теперь мі легко на совісти. Бо сохранив єм честь і закон, не ганблю ся перед світом, бо повинність мою дотримав єм! Мій любезный отець мі закон тот вскіпив до сердця глибоко, і я сохраням його, покля дихати буду. Бо істина выжадує ся навікы.

ОБРАЗ 6

ПРАВОВІЧ ФЕДОР і ВЛАДИМІР

ФЕДОР: З нами Бог! Слава Господу, я його нашов.

ВЛАДИМІР: *(біжить, обийме отця)* Отче мій!

ФЕДОР: *(обнимає го)* Сыну мій, любезный мій Владиміре!

ВЛАДИМІР: Та ці то сон, або правда?

ФЕДОР: Здравый єсь? Я, слава Господу, здоровый. Теперь ня зохаб дакус, най оддам боже Богу. *(Іде до кута, клякать, молить ся)*.

ВЛАДИМІР: *(обзирать отця)* Господи, мій надостойніший родіч! Волосы му посивили, колена ся му трясуть! *(Приносить мягкий столець)*.

ФЕДОР: *(сяде)* Ой, сыне любезный, прийдь до обятя любезного отця. *(Взаємно ся обіймуть)*.

ВЛАДИМІР: О, солодкий отче, яким чудом вы ся ту знайшли?

ФЕДОР: Чудом, безпыхібно чудом, сыночку! Я старый, сімдесять-річний штиридцять міль піше перешов, і слава Господу, без проблем.

ВЛАДИМІР: Што? Піше?

ФЕДОР: Господь мі допоміг.

ВЛАДИМІР: Але чом піше?

ФЕДОР: Не трап ся. Бунтовники вшытко мі забрали, кросна мі спалили, а мене... ой, Господи! *(Плаче)*.

ВЛАДИМІР: О, Господи! А того мам слухати?

ФЕДОР: Наконець хыжку мою спалили.

ВЛАДИМІР: Варварске діло!

ФЕДОР: То было страшно рано. Не забуду ніколи на день 27-го априля. То была свята Пятонька, коли бунтовники мій дом заняли, наперед вшытко, што могли, взяли, наконець запалили стріху, і вшыток небогатый мій маєток по дакілько минутах там згорів. Ой, Господи! Я німый свідок був про паджіня і гробу по́том моїм набытой роботы. Лем єм собі подумав: Бог дав, Бог взяв, най буде його свята воля. Но і так єм щастливый, бо мам притулок в солодких любезного сына обятях. Мій сын жыє, говорив єм собі, і так єм найбогатшый чоловік. Втогды підняв єм єдно дрынно, і ведно з ним пустив ся на далеку путь. І адде, приніс єм вшытко богатство моє (*вказує на дрынно*). Но єм щастливый, єм пребогатый, бо нашов єм свій маєток в моїм любезнім сынови. (*Цілує го*).

ВЛАДИМІР: А за які грошы сьте путовали?

ФЕДОР: Были милостивы люди.

ВЛАДИМІР: Што? Вы милостынню просили?

ФЕДОР: А што? То не ганьба в послідній нужді, так? Не був єм виноватый за моє нещастя. Нашов єм много, много милосердных людей. Най мі і Бог буде милосердным. Но уж єм, слава Богу, ту.

ВЛАДИМІР: Ой, кебы-м міг з вами жытя поділити!

ФЕДОР: Господь вшытко вынагородив. Бо хто знає, ці бы-м тебе іщі даколи видів. А теперь, любезный сыну, я од тя вже не одыйду, покля ся не будеш ганьбити.

ВЛАДИМІР: Нигда, нигда у своїм жытю.

ФЕДОР: Але не будеш ня годовати. Я іщі знам робити. Буду ткати.

ВЛАДИМІР: Непотрібно, я про вас буду працювати, вы одпочівайте у своїй старобі. Робили вы про мене, теперь я буду про вас. Правом од мене тото можете жадати.

ФЕДОР: То вже меджі собов порішыме. Але, сыночку, не повідж нікому, же я твій отець. Могло бы ті то пошкодити. Єсь в уряді, в достойній годности, а я лем убогий ткач.

ВЛАДИМІР: То што вы о мі думате?

ФЕДОР: Зохаб мої думкы, знам я світ, а добрі знам і то, же ты не ганьбиш ся за мене. Но... ходем тото єдно утай, же єсь Русин. Бо і то бы ті много пошкодило.

ВЛАДИМИР: Ніт, отче мій! Я цілому світу представляю мого родіча, най є прикладом людськості. Гордый єм на свого отця. Гордый єм на мій русиньскый род. Бо він честный. І богобойный є. Мойому начальникови і виштыкым міністрам познатый мій род.

ФЕДОР: То я лем про твое добро хочу. Знаш, з яков погордов все позерать пановник на селянина. Як кебы то лем скотина была. А Русинови ани людської почливости ниhto не оддасть. Ой, Господи, того наш нещастливый род не заслужыв. Зато я в тебе зістану, але тайно, жебы ниhto не знав о нашім родиннім звязі.

ВЛАДИМИР: Вы, отче, вы зо мноу будете. Тадь вы вельможів заганьбите своїма благородныма нравами. І не думайте на то веце. Уж і світ отворив очі. Бо уж не род, но нравы, добре выхованя честує ся. Уж і Русинови одкрытый світ. І він вже познатый в Европі, а честує ся по своїх заслугах.

ФЕДОР: Та добрі, роб як думаш, але дозвољ дакус подримати мі, бо єм зморений.

ВЛАДИМИР: О, любезный родічу, ту на моім ліжку, одпочіньте вы там, я за вашу судьбу много бояв ся.

ФЕДОР: Ой, то буде мі солодкий сон, на ліжку сына мого. Я там омолодію, як орел, розпамятаючі ся на дні, коли єм з тобов спочівав на ліжку.

ОБРАЗ 7

ВЛАДИМИР: (сам) Теперь сповнила ся мі моя радость, теперь є прязный час, мій жаль успокоїв ся, теперь наворачувшыма силами буду робити. Любовь отця дасть мі твердость і укріпить ня.

ОБРАЗ 8

ВЛАДИМИР і ПРАЗНОГЛАВСКИЙ

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Victoria, Victoria, навікы аминь, Victoria!

ВЛАДИМИР: Та што? Подарило ся вам честного і заслуженого Добровіча задусити?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ей, што мі там до вашого Добровіча? Про мене може він і начальником бути. Но мам штось інше. Його ексцеленція — істинно милостивый владарь, заслужить много почливости. Но треба і Любіццю покликати, так є *tres faciunt collegium*⁷. (*Отходит*).

ВЛАДИМІР: Він сам кличе Любіццю? Што то значить? Такый є задоволений, то бізовно жарты з нього зробив пан начальник.

ОБРАЗ 9

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ, ЛЮБИЦЯ і ВЛАДИМІР

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но подь лем, подь, пані тайомникова! Так, так, посмотрь, теперь може другим голосом будеш щебетати?

ВЛАДИМІР и ЛЮБИЦЯ: (*вєдно*) Што то мать значіти?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Його ексцеленція так много прихильный до вас проявив ся, пане, же я вже вшыткуму розумію, (*з усміхом*) розумієте мі?

ВЛАДИМІР: Нияк. Што хочете повісти?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Але но, Празноглавский не дурак. Празноглавский і під земляов видить джерело воды, моле, я уж вшытку знам.

ЛЮБИЦЯ: Любезный стрыку, повідajte, што тым думате?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Чекай, чекай, вшытку повім, але по порядку, вшытку повім. Його ексцеленція милостивый начальник барз красно і приятельскы мене прияв, говорю вам, почливо мене привітав. Я му покорно передложыв просьбу і, жебы-м го спокійнішым зробив, повів єм му, же я вам мого брата дівку і мою наслідницю обіцяв. Розумієте?

ВЛАДИМІР: Тото сьте повіли?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ей, ей, но, покля мі будете помагати. Значить, вашого брата дівку любить мій тайомник?, дозволив ся позвідати владарь. А я притакав, гей, любить, дуже любить, гейже? І він обіцяв вам ся приговорити за вас?, просив ся дале владарь. Я повів, не так цалком. Но вы не дали

⁷ *Tres faciunt collegium* – трое чинять колегію.

згоду му на брата дівку?, говорив начальник. Так є, одповів єм. І він лем смотрить. Не знам, ці ся дашто звiдав або нiт. Но пробачте, я просто так говорив, барз мудро єм правду говорив. Як єм звикнений. І далше пояснив єм його екссцеленції, же вы бороните референта Добровiча, чоловiка низкого роду, і Бог видить, што вшытко єм му мудрого повiв. А він ласкаво і терпеливо выслунав мою мудру бiсiду. Наконечь одкрыв свiй ласкавий ротик і потiшив мое сердце. Знате як? А так. Любезный мiй пане Празноглавский, чуєте, любезный Празноглавский, любезный! Мiй тайомник iстинну правду говорив, вы не можете теперь быти владным радником. Я скочанiв. Но його екссцеленція не зохабила ня в тiй безнадiї і так ласкаво продовжали: Справедливым дiлом є, жебы так заслуженый муж, як пан Празноглавский de Eadem, чуєте, de Eadem, високу службу і звания дiстав. Бо знам, же лем чести і звания, а не тiтулы жадать. Так є, повiв єм. І што думате, покля бы сьме про вашу честовану особу єдну нову, лем про вас створену службу зробили? Честну службу? Я цiлый горiв, і він продовжував. Мы бы про вас нову функцію створили. Што вы на то, кебы сьме вам начальника придворных тарабанцікiв і трубачiв дали? Я ся поклонив покорно, і повiв, же мi така функція не є знама, а може є і тяжка, бо я до музыки мало ся розумiю. Я лем дакус пискати знам. А то лем на прогульцi. Дозволили ся дакус засмiяти його екссцеленція, і далше бiсiдовали: Вам не треба знати музику. Нияке знання вам не є треба. Вы лем начальником будете, значiть, будете мати прекрасну унiформу, iз золотыма еполетами, і високу рогату шапку з пiрками з боцана, і велику стрiберну палiцю iз золотов кульов на верьху. Ваша служба при дворi буде лем о тiм, жебы дати знак стрiбернов палiцьов, коли музыка має зачати грати. Цi будете спокiйный з таков цалком комфортнов функційов? Я стряс ся од радости, покорно подяковав і нову, нову, лем про мою особу створену функцію з атрибутом екссцеленції єм прияв. Но слухайте далше, чiм обовязав ня пан начальник. Повiв: Теперь вы, высокоблагородный придворник, тарабанцікiв і трубачiв начальник, дозвольте вашого брата дiвку дати мойому тайомникови. Жадам вас о то.

ЛЮБИЦЯ: І вы на то без похыб пристали.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: А што єм мав робити? Мусив єм быти согласный, бо його ексцеленція пояснили, же они всечестного пана тайомника так люблять, як свого властного сына. Ге, ге, ге, розумієш, Любічко? Як властного сына! І зато єм був согласный.

ВЛАДИМИР: А то лем вдяка тому дозволяте?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но, но, то не ганьба. Я вже давно збачів даяку чудну подобность. Але то не ганьба быти з ексцеленційов в близшім родиннім звязку. Можеме то веце раз схосновати. Я мам вельо родини із великой і славной фамелії Празноглавских, так само єм у родиннім звязку з великого роду славныма Дураковскыма, Ословічами і Надутовскыма. Так само буде нам треба його поміч і схоснуєме його заштіту, на нашы справы, ге, ге, ге.

ВЛАДИМИР: Вы ся мылите, пане начальнику тарабанціків. Бо його ексцеленція лем перед штирьома роками спознала мене. Мылите ся, і я не на тых сторонах народив ся, я світ узрів під Бескідом, далеко одтыль, де пан начальник нигда ани не був.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но, но, по дразі, по дразі... Пан начальник много путовав. Але, тадь то не ганьба, він вас любить, говорив, як властного. Бісідую, як властного сына.

ВЛАДИМИР: Я з тым несогласный. Мій отець убогий, але честный ткач.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ей, но, вы жартуете! Ткач?

ВЛАДИМИР: Бісідую, же честный і достойніший чести ткач, котрого вшыткы співгражданы честують і люблять.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ткач! Гм. Честный ткач. Гм, убогий, а чести достойніший! І то як іде доведна?

ВЛАДИМИР: Мій отець убогий ткач, но моральный — з добрыма нравами, богобойный, честный чоловік. Він справедливо, тяжкым потом глядав кусок хліба, не зробив кривду ближному, давав царьови царьово, а боже Богу. Він не ліфровав царьский маєток, но двома руками старав ся о свій маленький маєток. Не окламав царя, ани ближного. Жыв у любви зо своїма, і зато його совість спокійна. Не думате, же бы сьте зато мали змінити своє думаня?

ЛЮБИЦЯ: Любезный стрыку! Убогий ткач достойный є чести і zato, же так достойно виховав сына.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Не розумієш ся до того! Головний начальник придворных тарабанщиків і трубачів, стародавний аристократ од Празноглавских і убогий ткач, наведе Русин — то ся не согласує! Меджі тима є величезна пропасть.

ЛЮБИЦЯ: Стрыку любезный, та ці тому вже рівноправность не могла? Теперь вже каждый чоловік на образ божый створеный перед правом і владов єднако цінный.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Бісідуй, што хочеш, але я нигда не дам згоды на то, жебы головний начальник придворных тарабанщиків і трубачів, аристократ і убогий ткач до єдного салона вмістили ся! Ніт, ніт, од початку світа такого не было, і нигда не буде. І хто ткача прийме за свата, та мать з ткачами ткати! Ой, ніт, нигда на то не дам згоды.

ВЛАДИМІР: Та даремно!

ЛЮБИЦЯ: О, любезный стрыку, та вы зрушыте слово, дане панови начальникови?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ты дурна! Так ся ті любить честный свекор? Можеш ся ганьбити.

ЛЮБИЦЯ: Родіч честного мужа є достойный чести.

ВЛАДИМІР: Милостива! Несподівате ня свойов мудростьов і добротов.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Моле, знова лєсть! Ой, біда, покля бы так паскудно не був говорив пан начальник, тадь я функцію, високу функцію, стріберну паліцію з кульов на верьху не можу стратити. Ой, ой. Но дашто выдумає. Гей, пане! Бісідовали сьте, же сьте ся далеко одтыль народили?

ВЛАДИМІР: Так є.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Значіть, о вашім роді ту нихто не знать. Добрі. Теперь мі приобіцяйте, же не будете мати нич доведена з вашов родин.

ВЛАДИМІР: Пане начальнику тарабанщиків! Нигда на таке не дам згоды. Я по Бозі родічів моїх веце честую, як цілого світа вшитых трубачів і тарабанщиків. І мій отець, котрый вдяка нечестным бунтовникам пришов о вшиток маєток, є вже ту коло мене.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Він ту? Ткач?

ВЛАДИМІР: І буде коло мене, покля буду жыти.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: З вами? В моім домі? Но то прекрасно.
Ткач, простак, в моїх мальованых і выпаркетованых ком-
натах.

ВЛАДИМІР (*Ку Любіці*) Дорога, збогом! Нас четверта Божа
заповідь розлучить. Мушу Богу присвятити ся, а не сліпим
чутствам. Збогом!

ЛЮБИЦЯ: Нигда! Лем смерть, лем гроб розлучить мене з вами! Ваш
отець честный, а вы розумный і вшыткой чести достойный.
А розум і добры нравы цінять ся веце як пусте благородіє.

ВЛАДИМІР: Но вы сьте наслідниця богатого аристократа.

ЛЮБИЦЯ: Я, покля ся вам то любить, ем лем убога сирота!

ВЛАДИМІР: (*розрушено*) Вы, вы і сиротов знате быти? Пак ем вже
досягнув найвысшу блаженность.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Прокляте діло! Моя придворна функція, моя
уніформа, рогатый калап з пірками з боцана і стріберна палі-
ця із золотов кульов! Ой, кебы ем вже грамоту, декрет мав,
то іщі бы ся даяк дало тото зробити. Але теперь, без грамот,
лем провізоріюм, а іщі вшытко може змінити ся. (*Думать*).
Гей, любезный приятелю, я тому поможу іщі, і то таким
способом: Вы никому не повісте, же ваш отець пришов, мы
му коло міста даме єдну хыжку, честну, порядну, купите му
кросна, то не буде вельо стояло, і я ся буду намагати роботов
му служыти, а меджі тым розповім у высокых кругах, же
сьте з його ексцеленційов паном начальником в близкім од-
ношіню, же сьте старого роду аристократ, і добра маєте, а іщі
вам і придам de Eadem. Знате, тото нихто не буде дослід-
жати. І так ся вопхате до аристократічного титулу. То жадна
новота, і мій нянько так зарістократізовав ся. І теперь ем
indubitatus nobilis⁸, значить, pronobilies⁹. А кебы хтось о тім
грамоту пожадав, маєме дуже добрый способ то вирішыти і
повісти, же в часі нещастного повстаня вшыткы документи
повстанці спалили. Но, як ся вам любить моя пропозиція?
Мій мудрый проект?

⁸ **Indubitatus nobilis** – из того самого роду.

⁹ **Pronobilies** – несомнівний шляхтіч.

ВЛАДИМІР: Прошу вас, зохабте мене і з вашим титулом. Я честного отця сын, він робив про мене, я теперь буду про нього. Мій розумный началник не опровергує моїм родом. Не є перед ним утаєный. І я бы ся мав ганьбити за мого честного отця? Чужім пірьом бы-м ся мав хвалити? Ой, ніт, ніт. Моя душа є аристократичного роду, а не тіло. Хочу благороднов душов, а не вонкашніма хвалити ся титутами. В моїм честнім русиньскім роді копыльцями ся опровергує, а люди з нравами, моралны ся честують. Майте ся, не згоднеме ся!

ОБРАЗ 10

ФЕДОР і выше спомянуты.

(Федор отворить двері а Владимир біжить і воведу го)

ВЛАДИМІР: Но што? Я за того честного із сивов головов отця ганьбити ся буду? Котрого напominаня і добры нравы мі добро заскіпили до сердця? Котрый забывав на свої страсти і кривавым потом намагав ся, жебы з ня зробив хосенного граждана? Быв бы-м невдячный сын як тот нечестный Хам, коли бы-м про глупу пустых людей пыху зрік ся любезного отця. *(Думать)* Отче любезный! Я тоту благородну дівку честую і люблю, і хоць мі як тяжко, я ей про вас, про вас... *(думать)* Ніт, я про вас, любезный отче, зречу ся ей навсе. Збогом, любезна, збогом! Повім перед цілым світом, же честный ткач, Федор Нравовіч, Русин з Нравоселіці є мій любезный родіч, мій найпочетніший отець. Збогом, Любічко!

ФЕДОР: Сыне! Я тобі до драгы ся поставив? О, соловкий сыне, не смоть на мене, не буду ті перешкоджати. Збогом, волю я пожертвувати ся про тебе, ем старый, мій час уж не є довгий. Одыйду, одыйду, далеко одыйду, занедовго умру, і ты будеш щастливый.

ВЛАДИМІР: Отче, торгате мі сердце! Вы мій отець, ани на крок од мене ме смієте одыйти.

ФЕДОР: Но я світ не годен пересвідчити о тім, же мати в родині убогого і честного чоловіка не є ганьбов.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: *(сміє ся)* Га, га, га, ге, ге, ге, убогий і честный. А іщі і Русин. Ге, ге, ге, *rusticus bis*¹⁰.

¹⁰ **Rusticus bis** – двич простак.

ФЕДОР: А вы што собі думате высокоблагородный? Ачеї убогий чоловік, котрый кривавым потом глядять собі кусок хліба, уж ани людськості достойный не є? Значить, то Господь світ лем про нечестных створив? Господи, одпусть вам, і одплать по своїй справедливості!

ОБРАЗ 11

ПОДЛИЗОВСКИЙ і выше упомянуты

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Га, мій директор bonorum!¹¹ (*управитель мого маєтку*) Што вас приносить? Што робить дорога княгыня?

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Ой, она смертельно хвора.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Што бісидуєш? Княгыня хвора? На смертельнім ліжку? А ты зохабив цілу худобу, лишив мій дорогоцінний маєток, ходиш собі? Но та то діло! Тепер там вшытко вкрадуть нечутливы простаки. Та ці не знаш, же простый народ без чести, лем краджіньом вшытко здобывать?

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Ваше великоблагородіє, наймилостивіший пане, уже вшытко зничене.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Што? Зничене? І хто осмілив ся зничити панський меток? Га?

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Бунтовники, ой, повстанці! Вшытко спустошено огньом, і мечом, камінь на каменю не зістав.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ох, ты сукин сын!

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Ледво, же мы не потерпіли.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Біда мі там до тебе, але ты, сукин сын, тебе нашто тримам? Богату виплату тобі даю, каждый рік 20 златых у валюті, а ты допустив мій маєток зничити, вкрасти? То бізовно із бандітами єсь ся добісідовав. Мав єсь встати, а ани живого духа не впустити. Треба было проти того протестовати і повісти, же то курія шляхтіця. То його екскеленції пана од Празноглавских de Eadem, верховного

¹¹ Директор bonorum – управитель мого маєтку.

началника придворных тарабанщиків і трубачів курія, і они бы были одышли! Ты осел, ты бандіта! Єсь пропушненый!

ПОДЛИЗОВСКИЙ: А што было робити? Протестовав єм, а іщі як, і честно — так ня збили. І мі пропав мій маєток. Наприклад, пришов єм о єдну піпку, оцілку, кремень і прекрасну скору, єдну флінту, і два златы, просто о цілу мою худобу.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: І єден дурный розум. А княгыня де?

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Милостива пані зо мнов до коча вошла і втекли сьме.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но та може ходем дорогоценности сохранила, і грошы, грошы!

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Так є, вшытко сьме сохранили, но лем што сьме вышли на гору, збачили сьме толпу бандітів на конях. Я повів, жебы ладічку десь до пня сховати, лемже нанеєсастя — ани пня не было, а злодії вже приближовали ся.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Та розум бы ті вытік. Та закопати было треба до землі!

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Збачили сьме єдного убогого путника, подумали сьме, же його не будуть затримовати, та передали сьме йому ладічку, і попросили, жебы одніс до села, і там нам вернув.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Адде маєш! Розум бы ті вытік! Простому чоловікови самовольно дати... та ці не знаш, же ладічка 30 тисяч талярів стояла? Та уж і вернула ся...

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Збійники ся приближовали, і нас взяли і навернули і *(плаче)* дуже нас побили. Але по совісти говорю — милостиву не посквернили. Ніт, по совісти говорю, ніт!

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Ей, чорт там до того! Але нашли сьте дорогоценности?

ПОДЛИЗОВСКИЙ: На третій день єм пришов на тото село, але путника єм не нашов там. Проклятый злодій втік! Но выповнив єм свої повинности і наголосив то поліції.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: О, Господи! Мої дорогоценности! Ой, як я їх тяжко набыв в часах попередньої войны! Я тя задушу, застрілю тя, як пса! Ой, ты сукин сын! А і я сам ся завішу або скочу до воды! О, мій любезный скарб а 30 тисяч талярів!

ФЕДОР: Но, но, дорогоценности не пропали. Тот путник єм був я.

І досправды єм їх сохранив. Три дні єм чекав у єднім селі, нарештє єм одышов, з наміріньом, же Владимир у вістниках оголосить їх. Слава Богу, адде, дам вам їх нарештє так, як єм прияв.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: (*взрушено*) Тота, тота, ой, любезне мое сокровище, ты-сь ся вернуло ку мі. (*Цілує скринку*). І то вы сохранили? То бы єм не подумав. Оле, посмотрю, ці нич не пропало. (*Отворить і чистить*) Ланцух ту, перстені ту суть, заушнічки ту. Вшытко, вшытко ту є! В порядку! Оле, а ці вам заплатила милостива? Што хочете за послужіня?

ФЕДОР: Я добрый чін не продаю, бо я повинен у щіроности своїй добро робити. Але вы, благородный пане, узнайте, же і у простого чоловіка є честь, і же з худобов мож ся споїти.

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Слава Богу! Ту суть! А то я тото порадив! Кебы не я, то бізовно все уж бы пропало. Ей, але єм мудрый.

ВЛАДИМИР: Любезный отче, гордый єм на вас, і пышу ся вами. (*Празноглавскому*) Посмотрьте на того чоловіка і учте ся од нього. Та ці вам не ганьба?

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но, но, добрі, та прийміте мое подякованя, і ту про вас єден стріберняк на палінку. Но видите, як легко сьте заробили єден стріберняк. Можете ся пышты, же сьте благородному аристократови послужыти могли.

ФЕДОР: Лем собі вы зохабте свій стріберняк, придасть ся вам на каву. Я ся заобыйду з мойов богатов совістьов.

(*Любіця плаче і старому руку цілує*).

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: (*сміє ся*) Ге, ге, ге, прекрасно! Ткачови руку ціловати! Ге, ге, ге!

ФЕДОР: Княгынько, не дозволю тото.

ЛЮБИЦЯ: Вы ня кличте свойов дівков, я убога сирота і не хочу в бунтах назбаного наслідства. Бо на нїм суть потоки невинных слыз, прокляты вздыхы на нїм лежать.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Добрі, добрі, не траплю ся я про насліднічку. А ты, нечестна, їдь собі нечестнов свойов путьов! Подлизовский! Подь, хочу з тобов о дачім побісїдовати. Но, повідж, як там мое стадо?

ПОДЛИЗОВСКИЙ: Воły єм одтягнув до ліса. І лем єден хыбить.

ПРАЗНОГЛАВСКИЙ: Но, слава Богу, холем воли зістали (*Одходить*).

ОБРАЗ 12

ФЕДОР, ВЛАДИМІР і ЛЮБІЦЯ

ФЕДОР: Сыноньку! Зохаблю тя, бо я ті лем на перешкоду пришов.

ЛЮБІЦЯ: Любезный честный старець, прошу, приймите мене за дівку. Як уже худобна, як і вы. А розум і честь честую веде, як пусте болагородіє, котре само в собі ціны не має, лем од родічів ся діставать.

ВЛАДИМІР: Милостива! Вы вже досправды не съте наслідницьов дурного Праздноглавского? Любіця! Ты вже без перешкод моя! О, няню солоденький, благословите нас! (*Біжать собі до обятя*),

ФЕДОР: Но, но, не так наремно. Наремна робота нич не стоїть. По порядку, діточкы, лем по порядку. Княгынько, вы мате родічів, без їх дозволіня не можете сліпы чувства наслідовати. Бо благословіня од родічів приносить благодать, а клятва їх зничить род.

ЛЮБІЦЯ: Ніт, няню любезный, окрім вас я не мам родічів.

ФЕДОР: Пак є вшытко в шорі. Най вас благословить Господь свойов благодатьов. (*Владимір і Любіця цілуютъ Федора, він їх перехрестив і говорить*) Най поблагословить вас Господь од Сіона, і каждый день свого жывота увидите добра Єрусалима. Амінь.

ЛЮБІЦЯ: Мы убогы, но безконечно щастливы.

ФЕДОР: Но што, Владимире? Маш тільки грошей, жебы-сь мі кросна купив?

ВЛАДИМІР: Мам.

ФЕДОР: Та пак не съме убогы. Я буду ткати, Владимир писати, а молода невіста дом буде рядити. Господь Бог дасть силу, і то є ціле наше богатство.

(*конець*)

ІЛУСТРАЦІЇ

Нашъ великій будитель
АЛЕКСАНДРЪ ДУХНОВИЧЪ

рожд. 24 апрѣля 1803 года, умеръ 29 марта 1865 года.

Дай сыну твоему здоровый разумъ, дай ему добрый нравъ, дай ему науку, способность, трудолюбіе, доброе сердце, любовь къ Богу и ближнему... и уже даль еси ему богатство.

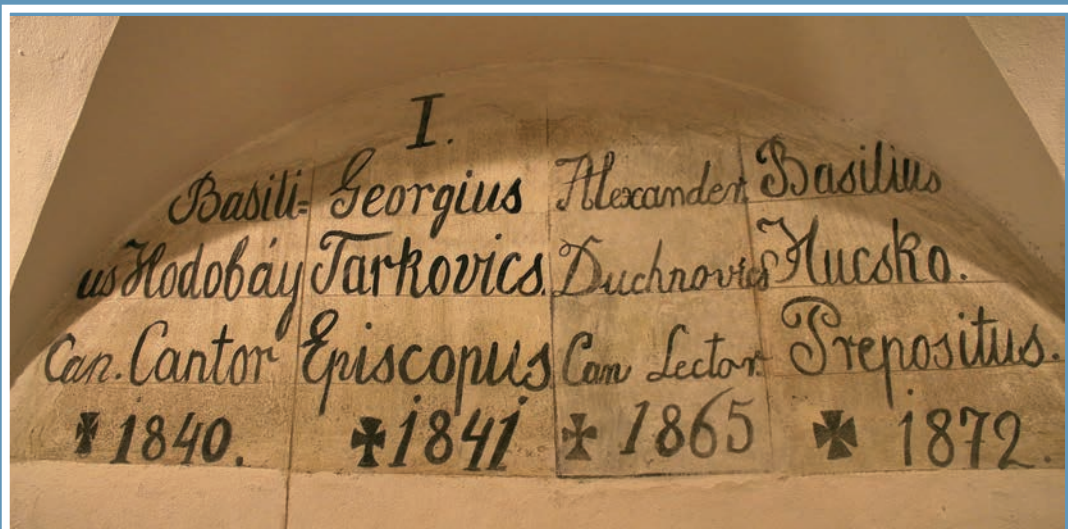
А. Духновичъ.

АЛЕКСАНДРЪ
В ДУХНОВИЧЪ
БЪВИТЕЛЪ КАРИКОРСКОГО
(1810-1880)

неисполнена; а вѣдѣе другимъ до Тарн,
руины, морнави припадѣтъ вамъ по
верно, и нѣмандѣ глумно 28. пл.
никому по 35. долготѣе вас:

Прѣ Магистрой, Снудеишюу, "Занар",
шай Смаругаеиъ Запроса на шондъ ~~на~~
гвемата, сымъ сара ~~и~~ вѣ шонурѣ
управѣиъ. — по нѣшомъ арестѣиъ
нѣшомъ надарѣиъ. Прѣдъ сѣе здарѣиъ,
сѣе, ...

У прегледу Туринази Трпачевићу моћ,
но 44. психички уреникови; Ауме,
пацијент: психички Трпачевић Трпачевић
ноћ. ент. Трпачевић Трпачевић Трпачевић
урунати, — ишора маа ент ент,
Трпачевић Трпачевић

3° nunciamus modernum Primum
Tunc ad da noster sumus bac et la
muna spagno, u a noster bac
serpente, Bernad.

Grand
Globe

КНИЖИЦА

ЧИТАЛА

ДЛЯ НАЧИНАЮЩИХ.

А. Д.

ВЪ БѢДИНѢ ГРѢДѢ,
ПИСМѢНЫ Крал: Всесвѣтила Пештанскаго.
1847.

— 98 —

О молодой крадетъ,
на шибени помретъ.

9. Жизнь Русина.

Подъ горами, подъ лѣсами
Зимный вѣторъ вѣе,
Тамъ покойный, вогобойный
Русинъ вѣднѣ жѣе,
Подобнѣ родъ своемъ
Жѣе во карпатахъ,
Незавидитъ онъ никомъ
Въ высокихъ Полатахъ,
Онъ маѣтности не маѣ
Ни сребра, ни злата,
Вданое сердце благое
Сѣтъ егѣ богатства,

КНИЖИЦА ЧИТАЛА ДЛЯ НАЧИНАЮЩИХЪ.

БѢДИНЪ,
изд. Ц. К. Оугорской Книгопечатни
1850.

— 88 —

А кто молодой кра
Той на шибени пом

ЖИЗНЬ РУСИНА.

Подъ горами, подъ лѣсами
Зимный вѣторъ вѣе,
Тамъ покойный, богобойный
Русинъ бѣдно жие,
Подобно роду своему
Жие во карпатахъ,
Незавидитъ онъ никому
Въ высокихъ Полатахъ,
Онъ маестности не має
Ни сребра, ни злата,
Едноє сердце благое
Суть его богатства,

А свѣтъ узрѣлъ подѣ Бескидоу,
Первый воздухъ русскій осалъ,
А кормился русскимъ хлѣбомъ,
Русинъ неже колысаль.

ПОЗДРАВЛЕНІЕ
РУСИНОВЪ

НА ГОДЪ

1 8 5 1

О Т Ъ

ЛИТЕРАТУРНАГО ЗАВЕДЕНІЯ

ПРЯШОВСКАГО.

ВЪ ВЪДНИ

ТИПОМЪ ОО. МЕХИТАРИСТОВЪ.

ВРУЧАНІЕ.

Я Русинъ былъ, есмь, и буду,
 Я родился Русинномъ,
 Честный мой родъ не забуду,
 Останусь его сыномъ;
 Русинъ былъ мой отецъ, мати,
 Русская вся родина,
 Русины сестры, и браты
 И широка дружина;
 Великій мой родъ, и главный,
 Міру есть современній,
 Духомъ и силою славный,
 Всѣмъ народамъ пріемный.
 Я свѣтъ узрѣлъ подъ Бескидомъ,
 Первый воздухъ русскій ссаль,
 И кормился русскимъ хлѣбомъ,
 Русинъ мене колысаль.
 Коль первый разъ отворилъ ротъ,
 Русское слово прорекъ,

ПІДПИСИ ПІД ІЛУСТРАЦІЯМИ

- С. 241. **Портрет А. Духновича** (2006) од сучасного маляря, народного умільця України Василя Скакандія (1941–2020).
- С. 242. **Настінний портрет А. Духновича** (розмір 16х20 см, рік видання ???). Подля оригінала 1860-х рр., котрий випустило ужгородське Общество Василя Великого, гравіровав го Карл Рудолфович Вейерман (?–1877), сотрудник петербургського журналу «Нива». Годно быти, же первый раз сеся гравюра была опублікована акурат у Росії (?). Пак роботу К. Вейермана выхосновав редактор Євгеній Фенцик у своему журналі «Листокъ» (1889, № 3) и Михайло Врабель у співанику «Русскій соловей» (Унгварь, 1890).
- С. 243. **Памятник А. Духновичу** (1933) у Пряшові, скульптор Олена Мондич. Сочасне фото: В. Падык.
- С. 244. **Духновичова Тополя:**
1. Церква св. Михайла у селі Тополя, де крестили А. Духновича. Фото: В. Падык.
 2. Памятник А. Духновичу (1965) у Тополі; скульптор Ф. Гібла. Фото: В. Падык.
- С. 245. **Духновичів Ужгород:**
1. Позір на Крестовоздвиженський грекокатолицький кафедральний храм и резиденцію єпископа Мукачевської єпархії в Ужгороді. Фото: В. Падык.
 2. Памятник А. Духновичу (1997), скульптор Михайло Белень.
- С. 246. **Духновичів Пряшів:**
1. Позір на грекокатолицький кафедральний храм св. Іоана Хрестителя и резиденцію єпископа Пряшівської єпархії у Пряшові. Фото: В. Падык.
 2. Крипта кафедрального храму св. Іоана Хрестителя у Пряшові, де похований А. Духнович. Фото: М. Павлич.

С. 247. **Паломництво Русинів по духовничовых містах:**

1. Делегаты и гости 7. Світового конгреса Русинів у Пряшові (2003) у крипті кафедрального храму св. Іоана Хрестителя у Пряшові, де похований А. Духнович. Изліва направо: Павло Роберт Магочій, Андрій Копча, Михайло Алмашій, Елейн Русинко, Василь Іваник, Стівен Чепа, Василь Молнар, Василь Сарканич.
2. День Русинів у Словачії (10.06.2018). Сяточна акція під пам'ятником А. Духновичу у Пряшові. У центрі русинський активіста Петро Медвідь, довгорочний редактор новинки «Info Русин».

С. 248. Будова сучасного **Театру Александра Духновича** у Пряшові (ТАД). Фото: В. Падыак.

С. 248-249. Комедія А. Духновича **«Головний тарабанщик»** на сцені ТАДу у Пряшові (2023). Фото: Браніслав Штефанік.

С. 250-251. Образчик епістолярного наслідства А. Духновича: письмо до галицького діятеля Якова Головацького од 15 (27). 10. 1854 року.

С. 252-253. Перше (1847) и друге (1850) видання першого школьного учебника А. Духновича **«Книжиця читалная для начинающих»**, котрый автор написав русинським народным языком. Мож видіти, же у році 1850 А. Духнович завів до русинського языка гражданські буквы (намісто традиційних – церковнославянських).

С. 254-255. Титулова сторона (справа) и фронтіспіс (изліва), на котрому нарисована русинська пара у народных кроях – сесе добрі познаний початок первой літературной антології у карпатських Русинів, котра вийшла під назвов **«Поздравленіе Русиновъ на годъ 1851. отъ Литературнаго заведенія Пряшовскаго»** (1851) и котра репрезентувала творчість першого русинського літературного общества (у Пряшові). Організатор общества и вшоритель антології – А. Духнович.

- С. 256. Первый раз извістный стих А. Духновича **«Я Русин был, есмь и буду...»** («Вручаніе») був опублікований у літературній антології «Поздравленіе Русиновъ на годъ 1851. отъ Литературнаго заведенія Пряшовскаго» (на фото). За життя А. Духновича стих ся став народнов співанков русинської патріотичної молоджавы, а за даякый час – національным кредо карпаторусинського народа.

* * *

- С. 2. **Портрет А. Духновича** неизвістного автора, што був написаный и по первый раз публикованый тісно перед смертю писателя у віденському журналі «Золотая грамота» (1865, № 7).

- С. 37. Рукопис стиха А. Духновича **«Незабудка»**.

- С. 133. Зачаток повіданя А. Духновича **«Мілен и Любица»** у літературній антології «Поздравленіе Русиновъ на годъ 1851. отъ Литературнаго заведенія Пряшовскаго» (1851), де се-се повіданя было опубліковане первый раз.

- С. 165. Тітулова сторона драмы А. Духновича **«Добродѣтель превышаетъ богатство»**, котра по первый раз была опублікована у Перемышлі у році 1850.

ОБСЯГ

<i>Падяк В.</i> Курте слово вшорителя	7
<i>Падяк В.</i> Є така нація – Русины! На знамость всім и каждому первый тоты слова прорік Александер Духнович	11

ПОЕЗІЯ

ПОЕЗІЯ 1830 – 1840-х РОКІВ

Піснь к любезній	39
Убігша свобода	40
На похорон матери	41
Незабудка	42
Слава мира	43
Младость	46
Жизнь Русина	47
Способы щастія	49
Піснь Богу Всемогущему	51

ПОЕЗІЯ 1850 – 1860-х РОКІВ

Вручаніє	55
Орел	56
Мысль о Бозі	60
Сирота в заточенії	62
Жаба	65
Любов милой и отечества	67
Тоска на гробі милой	68
Епитафія, или надгробная надпись славнаго пяницы	72
Пращаніє с мясницями 1852.	73
Піснь земледільця – весною	74
Волоцюга	75

Казка	76
Епіграма	76
Праводушне привітствованіє єго Кесарьско-Царьскаго Величества Франца Іосифа, б.(лагодатью) б.(ожию) Кесаря Австрійскаго и Царя Угорскаго, к. ц. с. город Пряшов всемилостиво посітившаго, от Карпато-Рускаго народа. 27 іюлія – 8 августа 1852.	77
Возваніє	80
Спящая дитина	80
Восточная заря	81
Іулія	82
Помяник	83
Весна	84
Надгробное Александра Духновича	86
Русин	87
Щастіє жизни	89
Самотность	90
Місяць	92
Фалшивому другу	93
Ручеек	94
Что бывало, есть и нынѣ	96
Поздравленіє новому другу	98
Голос радости в честь новопоставленному Митрополиту Львовско-галичскому, єго высоко-преосвященству Григорію Барону Яхимовичу от Угорских Русинов	99
Комм heer!	100
Жизнь человека	104
Клеветникам моїм	105
Слава, ставай	107
Русский літературный земледілець на Угорщині	108
Піснь простонародна	110
Надежда в Бозі	113
Мірослав в Будині	114

Памятник	116
Дума на бо-літнью память	117
Erithalamion, или новобрачноє г. Еммануилу Рабарю и г. Ольгі Добрянської	117
Надгробноє вепрю	120
Ожиданіє лучшаго	121
Лях	123
Муха	123
Піснь протонародна	125
Радуйтеся, соколята	127
Над могилою милою	129
Послѣдная моя піснь	130
Подкарпатскій Русины	132

ПРОЗА

Мілен и Любиця	135
----------------	-----

ДРАМАТУРГІЯ

Добродѣтель превышает богатство	167
Головний тарабанщик	211
Ілюстрації	241
Підписи під ілюстраціями	257

Орігінал-макет и технічне редагованя
Лариса Падяк

Печать:
Érdi Rózsa Nyomda Kft.
Руководитель:
Ласло Юхас

Eredeti elrendezés és technikai szerkesztés:
Pagyak Larisza

Készült
az Érdi Rózsa Kft. nyomdájában
Felelős vezető:
Juhász László

ISBN 978-615-01-8425-8

На обкладинці:

«Изображеніє в „Поздравленіи Русинов“ єсть Маковицкого молодого Русина и Русочки, то єсть такожде оригінальное, токмо женщина должна иміть червоные сапоги, іли как тут называют „скирны“...»

(Из письма А. Духновича до Я. Головацького, 16 (28). 06. 1861.)

Р. С. Перефарбили сьме тоты чоботята,
як хотів А. Духнович – вшоритель В. Падяк.

